

*Nacionalni
program
za
poljoprivredu
i seoska područja*

Zagreb, srpanj 2003.

Proslav

Sukladno Zakonu o poljoprivredi, poljoprivredna politika Republike Hrvatske provodi se prema Nacionalnom programu za poljoprivredu i seoska područja, koji sadrži kratkoročne i srednjoročne ciljeve, mjere, vremenski slijed i rokove ostvarenja tih ciljeva, očekivane učinke te iznose i izvore novčanih sredstava za provođenje mjera poljoprivredne politike. Nacionalni program izrađuje Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, a na prijedlog Vlade Republike Hrvatske donosi ga Hrvatski sabor za razdoblje od najviše pet godina.

Polazišta za izradu Nacionalnog programa bili su ciljevi i mjere poljoprivredne politike određeni Zakonom o poljoprivredi te posebni ciljevi i matrica mjera Strategije razvitka Hrvatske "Hrvatska u 21. stoljeću", sastavnica "Poljoprivreda i ribarstvo".

Nacionalni program strukturiran je u pet poglavlja i to: I. Polazišta, II. Stanje i ograničenja poljoprivrede i seoskog prostora, III. Ciljevi poljoprivredne politike za razdoblje do 2005. godine, IV. Program poljoprivredne politike do 2005. godine i V. Vrednovanje i praćenje provedbe programa. Svako od poglavlja obuhvaća dvije sastavnice - Poljoprivredna proizvodnja i Seoski prostor. Prva sastavnica obuhvaća tri podsastavnice - Tržište poljoprivrednih proizvoda, Struktura poljoprivrednih gospodarstava i Poljoprivreda i okoliš, a druga - Zapošljavanje; Obrazovanje i ljudski potencijali te Očuvanje i razvitak seoskog prostora. U Prilogu I nalaze se metodološke napomene, tablični prikazi te matrica mjera za svaku podsastavnicu.

KAZALO

PROSLOV	1
KAZALO	1
I. POLAZIŠTA NACIONALNOG PROGRAMA	4
I.1. Uvod	4
I.2. Nacionalna polazišta	4
I.2.1. Zakon o poljoprivredi	4
I.2.2. Strategija	5
I.2.3. Ostali zakoni i dokumenti	6
I.2.4. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju	7
I.3. Kretanja suvremene poljoprivredne politike u svijetu s posebnim osvrtom na poljoprivrednu politiku Europske unije	8
I.3.1. Uvod	8
I.3.2. Poljoprivreda i poljoprivredna politika EU	9
I.3.3. Opća kretanja, promjene u poljoprivrednoj politici u razvijenim zemljama	10
II. STANJE I OGRANIČENJA ZA RAZVOJ POLJOPRIVREDE I SEOSKOG PROSTORA	11
II.1. Poljoprivredna proizvodnja	11
II.1.1. Tržište poljoprivrednih proizvoda	11
II.1.2. Struktura poljoprivrednih gospodarstava	15
II.1.3. Poljoprivreda i okoliš	22
II.2. Seoski prostor	24
II.2.1. Uvod	24
II.2.2. Zapošljavanje	26
II.2.3. Obrazovanje i ljudski potencijali	29
II.2.4. Očuvanje i razvitak seoskog prostora	31
III. CILJEVI POLJOPRIVREDNE POLITIKE ZA RAZDOBLJE DO 2005.	35
III.1. Poljoprivredna proizvodnja	35
III.1.1. Tržište poljoprivrednih proizvoda	35
III.1.2. Struktura poljoprivrednih gospodarstava	36
III.1.3. Poljoprivreda i okoliš	39
III.2. Seoski prostor	40
III.2.1. Zapošljavanje	40
III.2.2. Obrazovanje i ljudski potencijali	41
III.2.3. Očuvanje i razvitak seoskog prostora	43

IV. PROGRAM POLJOPRIVREDNE POLITIKE ZA RAZDOBLJE DO 2005. GODINE	44
IV.1. Poljoprivredna proizvodnja	44
IV.1.1. Tržište poljoprivrednih proizvoda	44
IV.1.2. Financijski okvir	72
IV.1.3. Struktura poljoprivrednih gospodarstava	73
IV.1.4. Poljoprivreda i okoliš	78
IV.2. Seoski prostor	79
IV.2.1. Zapošljavanje	79
IV.2.2. Obrazovanje i ljudski potencijali	84
IV.2.3. Očuvanje i razvitak seoskog prostora	89
V. VREDNOVANJE I PRAĆENJE PROVEDBE PROGRAMA	95
V.1. Poljoprivredna proizvodnja	95
V.1.1. Tržište poljoprivrednih proizvoda	95
V.1.2. Struktura poljoprivrednih gospodarstava	95
V.2. Seoski prostor	96
V.2.1. Zapošljavanje	96
V.2.2. Obrazovanje i ljudski potencijali	97
V.2.3. Očuvanje i razvitak seoskog prostora	98

I. Polazišta nacionalnog programa

I.1. Uvod

Zakon o poljoprivredi i Strategija razvitka poljoprivrede ključna su i zajednička polazišta koncipiranja i izrade Nacionalnog programa za poljoprivredu i seoska područja (Nacionalni program) te se stoga uvodno pobliže obrazlažu. Uz to, polazeći od poznatog usmjerenja Republike Hrvatske (RH) prema međunarodnim integracijama i općenito međunarodnog okruženja, osnovne naznake suvremenih kretanja poljoprivredne politike u svijetu s posebnim osvrtom na Zajedničku poljoprivrednu politiku (ZPP) Europske unije (EU) također su važna uporišta koje treba uvažavati. Shodno tezama za izradu Nacionalnog programa, u prvom poglavlju podrobnije se navode polazišta sa svaku sastavnicu odnosno podsastavnicu, koja sadrže zakonske odredbe više odnosnih zakona i drugih dokumenata, nacionalnih i međunarodnih, koji su u izravnoj povezanosti s razmatranom problematikom.

I.2. Nacionalna polazišta

Većina prepreka stvaranja učinkovite poljoprivrede prepoznate su već u nacionalnom dokumentu «Strategija razvitka hrvatske poljoprivrede», usvojenog od Hrvatskoga državnoga sabora još 1995. godine. Kako bi se stvorio pravni okvir za provedbu mjera poljoprivredne politike Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva (MPŠ) RH, koncem 1999. godine, pokreće inicijativu za izradu (krovnog) Zakona o poljoprivredi kojim bi se formalno-pravno objedinili i odredili temeljni sadržaji u području poljoprivrede.

I.2.1. Zakon o poljoprivredi

Bitni cilj Zakona o poljoprivredi (Zakon) bio je da se operacionaliziraju i učinkovitije provedu ciljevi poljoprivredne politike, što je na tragu više manje uspješnih iskustava razvijenih zapadnih zemalja. Donošenjem Zakona ispunjena je jedna od bitnih pretpostavki za provođenje sustavnih mjera poljoprivredne politike, bilo da se radi o mjerama tržišno-cjenovne ili pak strukturne politike sa ciljem povećanja proizvodnosti i gospodarske učinkovitost poljoprivrede u cjelini te time i njezina utjecaja na povoljnije stanje i razvitak cjelokupnog gospodarstva. Bolji gospodarski položaj poljoprivrede značio bi ne samo bolje gospodarsko stanje poljoprivredne zajednice već i osiguranje količina i kakvoće domaćih poljoprivrednih proizvoda, što otvara mogućnost veće prehrambene sigurnosti za potrošače prvenstveno poljoprivrednim proizvodima iz domaće proizvodnje za koje postoje uvjeti konkurentnosti odnosno profitabilnosti u odnosu na inozemnu konkurenciju.

Zakon predviđa i one mjere poljoprivredne politike kojima se nastoji uspostaviti ravnopravniji gospodarski i društveni položaj ugroženih pripadnika poljoprivredne zajednice. To su poljoprivrednici kojima u prijelaznom razdoblju ulaska u WTO zbog međunarodne konkurencije otežava ostvarenje kako tako paritetnog dohotka iz poljoprivrede. Daljnja pozitivna posljedica Zakona je ozakonjenje obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva, kao prevladavajućeg dijela agrarne strukture te time omogućavanje provođenja mjera poticajne tržišno-cjenovne i strukturne politike.

U sklopu navedenih koristi u pogledu provođenja odnosnih mjera omogućava se uređenje poljoprivrednih regija, a time i otvara mogućnost potpora onim djelatnostima koje su značajne za pojedine regije, uz istodobno uvažavanje seoske populacije i poljoprivrednika koji žive i gospodare u nepovoljnim uvjetima brdsko-planinskih, otočnih i sličnih nepovoljnih područja. Isto tako se u posebnom dijelu, uvode institucije te sustav informiranja i praćenja u poljoprivredi.

Mjere poljoprivredne politike utvrđuju se «Nacionalnim programom za poljoprivredu i seoska područja». Operacionalizacija budućih kratkoročnih i srednjoročnih ciljeva, mjera i rokova i njihovog financiranja te demokratski postupak donošenja i uvažavanja različitih interesnih skupina, predstavlja važan napredak u funkcioniranju ovog gospodarskog područja, s pozitivnim posljedicama na neposredne korisnike agrarno-političkih mjera ali i na cjelokupnu upravno-stručnu infrastrukturu.

Zakonom se određuju mjere *tržišno-cjenovne politike* kojima se utječe na stabilnost domaćeg tržišta poljoprivrednih proizvoda, uz istodobno jačanje konkurentnosti hrvatske poljoprivrede, i na provedbu obveza sukladno međunarodnim trgovinskim sporazumima. Tržišno-cjenovnu politiku čine sljedeće skupine mjera: propisane cijene, državna potpora, intervencije na domaćem tržištu, mjere poticanja prodaje i potrošnje, mjere uravnoteženja ponude i trgovinske mjere. Za pojedine skupine poljoprivrednih proizvoda Vlada, na prijedlog ministra poljoprivrede i šumarstva uz mišljenje ministra gospodarstva a u skladu s Nacionalnim programom, propisuje Uredbom tržišne redove, kojima se uređuje tržište tih skupina proizvoda primjenom odnosnih mjera tržišno-cjenovne politike. Tržnim redovima utječe se na ponudu i potražnju pojedinih skupina poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda.

Mjerama *strukturne politike* potiče se gospodarska učinkovitost poljoprivredne proizvodnje radi osiguranja stabilnog dohotka i primjerenog životnog standarda poljoprivrednika na seoskom području te skladan razvitak poljoprivrednih regija i seoskih područja. Tim mjerama su predviđene potpore: područjima s težim uvjetima gospodarenja u poljoprivredi; investicijama u poljoprivredna gospodarstva; regionalnom razvitku poljoprivrede i razvitku poljoprivrede koja skrbi o prirodnom okolišu i očuvanju biološke raznovrsnosti. Potpora područjima s težim uvjetima gospodarenja u poljoprivredi odnosi se na: brdsko-planinska područja; otoke i poluotok Pelješac; područja nepovoljnih hidroloških i pedoloških obilježja i područja od posebne državne skrbi. Potpore za razvitak poljoprivrede koja skrbi o prirodnom okolišu i biološkoj raznovrsnosti namijenjene su: (i) poticanju takve tehnologije poljoprivredne proizvodnje koja skrbi o zaštiti prirodnih resursa, kao što je poljoprivredno zemljište i voda, te općenito o prirodnom okolišu; (ii) očuvanju za okoliš ugroženih područja i sprečavanju neplanskih, neobrađenih i neodržavanih površina poljoprivrednih gospodarstva i (iii) očuvanju poljoprivredne biološke raznovrsnosti ekoloških sustava.

Zakon o poljoprivredi je u većem dijelu anticipirao bitna strateška opredjeljenja u poljoprivredi, budući da se temeljio na iscrpnoj kritičkoj ocjeni stanja ove djelatnosti, na podrobnoj ocjeni tada postojeće službene Strategije hrvatske poljoprivrede (1995.g.) odnosno analizi uzroka i ograničenju njezina ostvarivanja u proteklom šestogodišnjem razdoblju, te potrebi prilagodbe s obzirom na novonastale pozicije glede priključenja RH u WTO, provedbe međunarodnih trgovinskih sporazuma (CEFTA)¹ odnosno aktivnostima za pristup RH EU (Sporazum o stabilizaciji i priključenju EU).

1.2.2. Strategija

Vlada RH početkom 2000. godine pokreće izradu cjelovitog strateškog dokumenta «Hrvatska u 21. stoljeću», koji obuhvaća devetnaest granskih strategija, a u tome i strategiju pod nazivom «Prehrana», koja je obuhvaćala više djelatnosti, a u kojoj je strategija poljoprivrede jedna od sastavnica. «Strategija poljoprivrede i ribarstva Republike Hrvatske», obuhvaća cjeloviti prikaz i ocjenu postojećeg stanja poljoprivrede (i ribarstva), uključivši tu i granski aspekt, dok je u pogledu projektnih ciljeva, okosnicu strategije činila postojeća strategija iz 1995. godine, ciljevi koji su tamo navedeni kao i strateški prioriteti. Novost ciljeva u (novoj) Strategiji je isticanje domaće, konkurentne proizvodnje u zadovoljenju potreba za prehrambenim proizvodima, kao i «proširenje» poljoprivrednih ciljeva na sveukupni seoski prostor, sukladno određenjima ZPP EU. Jedna od novina je i naglasak na sigurnosti prehrane i ekološku poljoprivredu, kao posebnom sustavu održivog gospodarenja i mogućnostima koje taj sustav pruža.

Posebni ciljevi strukturirani su po više karakterističnih prioriteta i to: (a) agrarna struktura; (b) financiranje poljoprivrede; (c) organizacija tržišta; (d) seoski razvitak, zaštita prirode i okoliša; (e) poslovno povezivanje i tržišna infrastruktura; (f) sigurnost prehrane i (g) institucijska potpora poljoprivredi. Svaki od navedenih prioriteta sadrži više strateških ciljeva odnosno mjera za njihovo ostvarivanje.

Posebni dio ovog dokumenta određuje ciljeve i strategiju poljoprivrednih grana, uključivši tu i pojedine važne poljoprivredne proizvode kao i prateće djelatnosti u funkciji granske poljoprivrede, što je isto novina u odnosu na prethodne strateške dokumente.

¹ Central European Free Trade Agreement-Sporazum o slobodnoj trgovini zemalja središnje Europe.

I.2.3. Ostali zakoni i dokumenti

Temeljem Zakona o poljoprivredi, u 2002. godini je donesen Zakon o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu, s primjenom od 1. siječnja 2003. godine, a kojim su predviđene sljedeće promjene u poljoprivrednoj politici:

- razdvajanje komercijalnih gospodarstava od nekomercijalnih,
- obvezno upisivanje svih proizvođača u «Upisnik poljoprivrednih gospodarstava»; (UPG)
- obvezno usklađivanje sa sustavom Poreza na dodanu vrijednost (PDV) svih komercijalnih gospodarstava 2005. godine.

Državna potpora se ovim zakonom razdvaja na poticaje u sklopu mjera *tržišno-cjenovne politike* i plaćanja u sklopu mjera *strukturne politike*. Za razvitak tržišta poljoprivrednih proizvoda, odnosno poticanje konkurentnosti domaće poljoprivredne proizvodnje, posebno je zanimljiv model poticanja proizvodnje i model kapitalnih ulaganja, namijenjeni komercijalnim gospodarstvima.

Modelom dohodovne potpore želi se osigurati i odgovarajući sustav strukturne potpore nekonkurentnim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima čiji su članovi starije životne dobi ali još uvijek radno aktivni.

Model ruralnog razvitka u sebi sadrži tri programa: (1) razvitak seoskog prostora, (2) očuvanje autohtonih pasmina i (3) marketinška priprema proizvoda za tržište. Njegov je cilj očuvanje i napredak seoskih područja i ruralnih vrijednosti te određenih tradicijskih značajki hrvatske poljoprivrede.

Od ostalih ključnih zakona je Zakon o poljoprivrednom zemljištu koji obvezuje lokalnu samoupravu (općine i gradovi) na izravno upravljanje poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države. Općine i gradovi imaju pravo i obvezu izraditi plan raspolaganja zemljištem (prodaja, zakup, koncesija, darovanje) sukladno smjernicama «Strategije gospodarenja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države» i «Mjerilima i uvjetima za provedbu privatizacije poljoprivrednog zemljišta». Također treba spomenuti propise koji se odnose na specifična (seoska) područja kao što je Zakon o brdsko-planinskim područjima, Zakon o području od posebne državne skrbi i Zakon o otocima i drugi.

Zapošljavanje je (uz brojne propise) regulirano i Zakonom o posredovanju pri zapošljavanju i pravima u doba nezaposlenosti koji uređuje posredovanje pri zapošljavanju, profesionalno usmjeravanje, obrazovanje u cilju povećanja zapošljavanja radne snage, osiguranje za vrijeme nezaposlenosti, aktivno djelovanje na tržištu rada u cilju poticanja prostorne i profesionalne pokretljivosti radne snage, te novog zapošljavanja i samozapošljavanja. Prema navedenom zakonu, Vlada RH donosi "Godišnji plan za poticanje zapošljavanja", na osnovi kojeg Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) i druge nadležne pravne osobe provode mjere za poticanje zapošljavanja. Nacionalna regulativa samo neizravno obuhvaća zapošljavanje u seoskim prostorima ili je namijenjena gradskim područjima ali s mogućom primjenom u seoskim područjima (Zakon o posredovanju pri zapošljavanju i pravima za vrijeme nezaposlenosti).

Sustav i politika obrazovanja i istraživanja u RH (nije eksplicitno za seoska područja) određena je brojnim zakonima i podzakonskim aktima i u nadležnosti je dva ministarstva (Ministarstvo prosvjete i športa (MIPŠ) i Ministarstvo znanosti i tehnologije (MZT)). Osnovno i srednje školstvo (školovanje mladeži i obrazovanja odraslih) uređeno je: Zakonom o osnovnom školstvu i Zakonom o srednjem školstvu te brojnim drugim zakonima i podzakonskim aktima. Obrazovanje odraslih (uz navedeno) posebno uređuju dva propisa: Zakon o pučkim otvorenim učilištima i Pravilnik o izobrazbi odraslih. Navedenim pravilnikom se propisuju uvjeti i načini izvođenja i stjecanje naobrazbe odraslih, sadržaj i oblik potvrde o osposobljenosti i o usavršavanju. Područje visokog obrazovanja i istraživanja uređeno je Zakonom o znanstveno-istraživačkoj djelatnosti, i Zakonom o visokim učilištima, prijedlog novog zakona je na javnoj raspravi (Zakon o znanstvenoistraživačkoj djelatnosti i Visokom obrazovanju). Također je važno spomenuti da su na javnoj raspravi Strategija odgoja i obrazovanja i Strategija razvitka znanosti.

Problematicu zaštite okoliša, biološke i krajobrazne raznolikosti, prostornog planiranja i zaštitu kulturne baštine u seoskim područjima uređuju mnoge strategije, zakoni i propisi. Najvažniji su: Zakon o zaštiti okoliša, Pravilnik o procjeni utjecaja na okoliš, Zakon o zaštiti zraka, Zakon o zaštiti prirode, Zakon o prostornom uređenju, Strategija prostornog uređenja Republike Hrvatske (1997), Program prostornog uređenja Republike Hrvatske (1999), Zakon o šumama, Zakon o vodama, Nacionalna strategija i akcijski plan zaštite biološke i krajobrazne

raznolikosti, Nacionalna strategija zaštite okoliša i Nacionalni plan djelovanja na okoliš, Zakon o očuvanju i zaštiti kulturnih dobara i drugi.

U nastavku započete reforme poljoprivrede, u slijedećem razdoblju predviđeno je donošenje većeg broja zakonskih propisa i to: Zakon o hrani, Zakon o poljoprivrednoj komori, Zakon o skladišnicama za poljoprivredne proizvode i industrijsko bilje, Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o stočarstvu, Pravilnik o vinogradima i vinogradarskom katastru, Provedbeni podzakonski akti na temelju Zakona o državnim potporama u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu; u dijelu koji se odnosi na "Model ruralnog razvitka", i drugi propisi kojima se legislativa za područje poljoprivrede i prehrambene industrije postupno usklađuje s legislativom i politikom EU, uključujući tu i Strategiju seoskog razvitka RH.

1.2.4. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju

U lipnju 1993. godine, na sastanku Europskog savjeta u Kopenhagenu, EU je iznijela mogućnost punog članstva deset zemalja središnje i istočne Europe. Svaka od njih je potpisala *Europski sporazum* kao put pripreme za članstvo. Na nedavno održanom sastanku na vrhu (isto) u Kopenhagenu, u prosincu 2002. godine, donijeta je politička odluka o proširenju EU.² Zemlje pristupnice trebaju preuzeti i primjenjivati pravnu stečevinu EU *acquis communautaire* (*Pravni red EU*), koji ima 31 poglavlje u rasponu od slobodnog kretanja roba, osoba, usluga, preko oporezivanja, statistike, kulture i audiovizualne politike, pa do financija i proračuna. Pristupnice donose nacionalne programe provođenja *Pravnog reda*, s time da EU prati provođenje tih programa.

Hrvatska je potpisala *Sporazum* s EU u Luksemburgu 29. listopada 2001. godine i tako postala moguća pristupnica za EU. Kao što je poznato, *Sporazum* još mora ratificirati većina članica EU, pa do stupanja na snagu *Sporazuma* (što bi po nekim prognozama moglo potrajati oko dvije godine) od 1. siječnja 2002. na snazi je *Privremeni Sporazum*.

U usporedbi s većinom drugih tranzicijskih zemalja, Hrvatska kasni s pripremama u pogledu budućeg priključenja EU. Uzroci takvom stanju stvari nalaze se u objektivnim, nedavnim povijesnim okolnostima (Domovinski rat), ali i subjektivnim sporim političkim (ne)opredjeljenjima za tu opciju, čime je Hrvatska izgubila gotovo čitavo desetljeće. Zaostajanje je štetilo brojnim područjima, kao što su npr. znanost ili obrazovanje, ali ekonomski gledano posebno vanjskoj trgovini.

Nakon potpisivanja *Sporazuma* aktivnosti, formalne odluke i odnosni sporazumi s EU su se ubrzali, premda predstoji još dosta napora kako bi se dostigla razina zemalja koje su sada u očekivanju priključenja EU. U tom kontekstu posebno se razmatraju sektori gospodarstva koji su osjetljiviji i na koje će integracijski potresi snažnije i "pogubnije" djelovati, a tu spada prvenstveno poljoprivreda. U tom pogledu provedena su i određena istraživanja. *Sporazumom* su postavljeni temelji budućoj suradnji u poljoprivrednom i poljoprivredno-industrijskom sektoru kojom će se potaknuti osuvremenjivanje i restrukturiranje poljoprivrede u skladu sa standardima u EU.

Liberalizacija trgovine s EU ima višestruko značenje:

- *prvo*, domaći izvoznici imaju slobodan pristup tržištu EU pod konkurentnijim uvjetima budući da ukidanjem carina i količinskih ograničenja mogu izvoziti u EU više i po nižoj cijeni nego do sada.
- *drugo*, liberalizacijom trgovine veća konkurencija na domaćem tržištu utječe na one domaće proizvođače čija konkurentnost nije na razini novonastalih uvjeta na tržištu, pa investicijama u tehnologiju i razvojem novih proizvoda i proizvodnji i usluga moraju povećati svoju konkurentnost.
- *treće*, liberalizacijom trgovine dolazi do sniženja cijena dijela proizvoda na domaćem tržištu pod pritiskom nižih uvoznih cijena proizvoda iz EU, što ima pozitivan učinak za potrošače.

S obzirom da će provedba *Sporazuma* imati veliki utjecaj na hrvatsko gospodarstvo, kako se novonastalim uvjetima ne bi ugrozila stabilnost domaćeg tržišta, *Sporazumom* su predviđene i mogućnosti uvođenja zaštitnih

² Rumunjska i Bugarska (uz Tursku) izuzete iz prvog kruga zemalja pristupnica. Ostale zemlje pristupnice, njih deset (Cipar, Češka, Estonija, Mađarska, Malta, Latvija, Litva, Poljska, Slovačka i Slovenija) provest će u 2003. godini referendume o suglasnosti svojih građana pristupu EU.

mjera ukoliko bi se javila opasnost odnosno ozbiljna šteta u bilo kojem sektoru gospodarstva ili pak u nekoj regiji.

Postupno potpuno ukidanje carina odnosi se na industrijske proizvode, dok je liberalizacija trgovine poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda nadzirana, te se provodi na osnovi uzajamne razmjene koncesija, odnosno djelomičnog smanjenja ili ukidanja carina, u pravilu za manje osjetljive proizvode, kao i zadržavanje količinskih ograničenja povlaštenog uvoza.

Kad se govori o EU i njezinoj poljoprivrednoj politici, potrebno je stalno pratiti tijek njenog proširivanja. Neizvjesno je kakva će EU nastati proširivanjem pa stoga Hrvatska mora razmišljati o prilagodbama ne postojećoj, nego mogućoj EU sa znatno većim brojem članica.³

I.3. Kretanja suvremene poljoprivredne politike u svijetu s posebnim osvrtom na poljoprivrednu politiku Europske unije

I.3.1. Uvod

Udio poljoprivrede u ukupnom gospodarstvu razvijenih zapadnih zemalja opada. Iako je doprinos poljoprivrede ukupnom bruto domaćem proizvodu (BDP) tako i zaposlenosti u razvijenim zemljama svega nekoliko postotaka, potpora poljoprivredi, premda se smanjuje, još je uvijek znatna. EU i SAD provode značajne promjene (reforme) poljoprivredne politike devedesetih godina prošlog stoljeća. EU povećava zastupljenost izravnih plaćanja poljoprivrednicima, a također je to slučaj u SAD temeljem poljoprivrednih zakona u 1996. te u 2002. godini.⁴

Prema procjeni Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD), prijenos sredstava od poreznih obveznika i potrošača poljoprivrednom sektoru EU u 1999. godini iznosi preko 114 mlrd. \$ odnosno 17 tisuća \$ po poljoprivredniku. Prema procjenama, pokazatelj potpore (PSE) poljoprivrednicima EU bila je iste godine 40%⁵.

Sveukupni trošak poljoprivredne potpore koju su platili potrošači i porezni obveznici u zemljama OECD-a bio je u 1998-2000. godini preko 340 milijardi US\$ ili 1,3% od BDP OECD – što je smanjenje prema 2,2 %, koliki je bio udio u 1986-88. godini. Oko tri-četvrtine troška ukupne potpore je bio za proizvođače, preostala četvrtina se odnosi na opće usluge poljoprivrednom sektoru.

Usporedba po zemljama u svijetu pokazuje da je najveći udio potpore u BDP bio u Turskoj (5,7%), zatim u Koreji (5,2%), Mađarskoj (2,4%) i Švicarskoj (2,2%), Islandu (2,1%), Poljskoj (1,9%), Norveškoj (1,7%), Japanu (1,6%) itd. Najniži udio bilježi Novi Zeland, Australija i Kanada (ispod 1%) te SAD (1%). Prosjek za EU je 1,4%.

Prema podacima OECD, 72% potpore poljoprivrednicima u zemljama OECD-a u razdoblju 1998.-2000. godine (PSE) se još uvijek ostvaruju preko tržišne politike cijenama koje su iznad svjetskih, premda u usporedbi s razdobljem sredinom 1980. godina to predstavlja smanjenje za 10 %. Buduća kretanja u poljoprivrednoj politici pokazuju kako u Europi tako i razvijenim zemljama svijeta (SAD, Kanada i druge) naglasak na važno pitanje doprinosa poljoprivrede okolišu kao i opasnosti koje nastaju intenzivnom poljoprivredom (agrokemikalije, velike stočarske jedinice i dr.) na zemljišne i vodene resurse, na kakvoću okoliša, zdravstvenu sigurnost hrane i života općenito. To za SAD pokazuje i novi poljoprivredni zakon (FSRI za 2002-2007.g.), poglavito u poglavlju II "Zaštita" (Conservation), s predviđenim ukupnim proračunom za tu svrhu od 17,1 mlrd USD.

³ RH je uputila službeni zahtjev za pridruživanje EU koncem veljače 2003. godine, kao i izradila Nacionalni program pridruživanja kojim je predviđeno u 2003. godini usvojiti preko 80 zakonska i podzakonska akta, čime bi ispunila oko 80% obveza predviđenih Sporazumom.

⁴ Federal Agricultural Improvement and Reform Act (1996-2002) i Farm Security and Rural Investment Act (2002-2007).

⁵ U 30 zemalja OECD iznos potpore (PSE) čini 35% ukupnih primitaka poljoprivrednih gospodarstava, 23% u SAD, u a za zemlje pristupnice EU oko 20% (Legg, W 2001); zemlje SIE 1997.g.: Slovačka 25,0%, Slovenija 38,3%, Poljska 22,0%, Češka 11,0%, Mađarska 16,0% .

1.3.2. Poljoprivreda i poljoprivredna politika EU

EU ima u upotrebi 135 mil. ha poljoprivrednog zemljišta. Prosječna veličina poljoprivrednih gospodarstava u 1997. godini je bila samo 4 ha u Grčkoj, no 69 ha u UK; prosjek za EU-15 je 18,4 ha. Prosječna veličina stada mliječnih krava se kreće između 5-13 grla u Portugalu, Grčkoj, Austriji, Španjolskoj i Finskoj, no 51 u Danskoj i 69 u UK; prosjek za EU-15 je 24 grla. Poljoprivreda zapošljava 17% radne snage u Grčkoj, 13% u Portugalu, no samo 2-3% u Belgiji, Njemačkoj, Švedskoj i UK; prosjek za EU-15 je 4,7%.

S obzirom na opći cilj pridruživanja Hrvatske EU, u planiranju budućeg gospodarskog i poljoprivrednog razvitka potrebno je poznavati okvir u kojemu EU uređuje gospodarske odnose. Posebno je to važno za poljoprivredu, jer je to djelatnost za koju (uz promet) u EU postoji jedinstvena, odnosno zajednička politika.

ZPP je u svojoj 40 godišnjoj povijesti imala dvije glavne sastavnice, *tržišnu politiku* i *strukturnu politiku*, no s promjenama u važnosti između njih tijekom vremena, poglavito u novije doba.

- *Tržišna sastavnica* ima cilj stabilizaciju poljoprivrednog tržišta, što je Zajednica u cijelosti financirala preko svojih fondova.
- *Strukturna politika*, početno usmjerena na poboljšanje poljoprivredne strukture preko mjera kao što su investicijska pomoć, evoluirala je u politiku koja raspoznaje poljoprivredu u širokom društveno-gospodarskom kontekstu seoskih područja odnosno u politiku seoskog razvitka.

Od svojih početaka šezdesetih godina prošloga stoljeća, glavni cilj ZPP bilo je povećanje poljoprivredne proizvodnosti, što je obilato financirano proračunom. Zahvaljujući tome kasnih sedamdesetih godina Europska zajednica je dostigla razinu samodostatnosti poljoprivrednih proizvoda te stoga više nije bila zavisna o uvozu, a ujedno postala je drugi svjetski izvoznik hrane.

ZPP je dugo godina bila imuna na promjene. S izuzetkom uvođenja mliječnih kvota 1984. godine, njezine osnovne mjere malo su se mijenjale tijekom tridesetih godina primjene. Međutim, pod utjecajem viškova poljoprivrednih proizvoda i visokog proračunskog troška, prva bitna promjena javlja se 1992. godine *MacSharry-ovom reformom*. Važnost te reforme za unutarnju politiku bila je u tome što je prebacila težište s cjenovne potpore na uporabu miješanog sustava nižih podržavajućih cijena upotpunjeno s nadoknađujućim plaćanjima. Ključna promjena je bila nominalno smanjivanje cijena žita, za 30 % -stupnjevano u tri godine, praćeno manjim rezanjem institucijskih cijena za govedinu i maslac. Uz to, reforma je uključila i program mirovanja zemljišta kako bi se smanjila proizvodnja žita i postigao nadzor nad viškovima.

Proces reforme, odnosno druga značajna promjena ZPP, nastavlja se *Agendom 2000* donijete Berlinskim sporazumom Europskog savjeta EU početkom 1999. godine. *Agenda 2000* je ustanovila daljnje smanjenje unutrašnjih cijena za osnovne proizvode, kako bi ih se približilo svjetskim cijenama. To je kombinirano sa sustavom izravnih plaćanja koja bi poljoprivrednicima nadoknadila gubitke izazvane smanjenjem cijena. Nove mjere označavaju dva trenda i to:

- nastavak odvajanja potpora od proizvodnje; i
- preusmjeravanje izravnih plaćanja prema zaštiti okoliša i seoskom razvitku.

Provedene reforme u proteklom desetljeću mogu se ocijeniti kao uspješne, budući da se u tom razdoblju smanjuju odnosno nestaju viškovi hrane.

Agenda 2000 je svakako os oko koje će se okretati budući razvitak europske poljoprivrede. Radi se o modelu koji ne samo da uređuje organizaciju Zajedničkog tržišta već treba omogućiti da europska poljoprivreda postane integrirani ekonomski sektor na otvorenom tržištu a da istodobno ispunjava načelo buduće održivosti i sukladnosti sa sastavnicama kao što je to prostor, okoliš i društvo.

No, iako Berlinski sporazum potencira važnost izravnih plaćanja, još oko 60% potpora u poljoprivredi EU u 2000. godini proizlazi iz tržišno-cjenovne politike, a većina preostalih potpora se temelji na plaćanja prema poljoprivrednim površinama i grlu stoke. Promatrano po proizvodima, od vrijednosti ukupne proizvodnje, ZPP omogućava potporu u visini od oko 60 do 70% za suncokret, zob, govedinu, ovčetinu i mlijeko, dok za voće i povrće pomoć iznosi nešto preko 20%, a za svinjetinu potpora je niža od 10%. Što se tiče carinske zaštite (kao postotak od vrijednosti proizvodnje) visoko su zaštićeni šećer, maslac, ječam, mlijeko u prahu (s manje masnoće) i govedina – carina je viša od 70%, dok je za druge proizvode zaštita zanemariva ili je nema, kao što

su to povrće i voće i slično. U izvozu proizvoda glede izvozne naknade, najpovlašteniji su proizvodi pšenica, maslac i mlijeko u prahu.

Potrebe promjene ZPP proizlaze iz ograničenja proračuna i proširenja EU na zemlje srednje i istočne Europe (SIE). Dodatni pritisak za promjenama proizlazi iz rastućeg naglaska na pitanje okoliša i potrošača u pogledu poljoprivredne politike, i idućeg kruga trgovačkih pregovora Svjetske trgovinske organizacije (WTO). Sva ova kretanja utjecati će na budući proračun ZPP.

Stoga je za očekivati da budući scenario za Europski model poljoprivrede sadrži dva bitna aspekta i to povećanje konkurentnosti i višeznačajnost (izvorno multifunkcionalnost) poljoprivrede.

Za postizanje *konkurentnosti* sigurno je nužno provesti veće deregulacije. U pojedinim slučajevima to se odnosi i na visoko zaštićene sektore za koje je zadržavanje *statusa quo* neprihvatljiva opcija najviše zbog istih razloga zbog kojih je i počeo proces reformi devedesetih godina. Glavni dio proračuna će se preusmjeriti od tržišno-cjenovne podrške prema izravnim plaćanjima, koja su odvojena od tekuće proizvodnje. Očekuje se da će se udio intervencija i izvoznih potpora smanjiti sa 91% udjela u poljoprivrednom proračunu na 21% nakon pune primjene reforme u 2006. godini. Sada je 74% proračuna usmjereno na izravna plaćanja poljoprivrednicima.

U razdoblju 2000-2006. godine, izdaci za prvi stup ili tržišnu politiku ograničeni su na oko 40 milijardi Eura godišnje. Planirani izdatak za seoski razvitak iznosit će oko 15 milijardi Eura godišnje, od kojih će blizu polovice sufinancirati Zajednica, ostalu polovicu će financirati države članice. Politika seoskog razvitka pokriva 22 mjere u 9 kategorija, od kojih države članice izabiru i donose svoj plan seoskog razvoja shodno svojim potrebama.

U pogledu *višeznačne uloge*, a prema stavu Europskog povjerenstva iz 2000. godine, ZPP se treba usmjeriti na domaće tržište i seoski prostor. Nužno je zaštititi okoliš i očuvati seoski krajobraz kao i pospješiti društveno-gospodarski razvitak seoskih područja. U budućim promjenama, ZPP će se više okrenuti okolišu tj. seoskim javnim dobrima, a ne više vezati potporu uz poljoprivrednu površinu i grla stoke. U tom smislu idu i prijedlozi da se sadašnja ZPP preimenuje u *Zajedničku poljoprivrednu i seosku politiku za Europu*.⁶

1.3.3. Opća kretanja, promjene u poljoprivrednoj politici u razvijenim zemljama

U razvijenim zemljama tradicijska poljoprivredna politika značajno se mijenja u pogledu ciljeva, koji se sve više šire na ostale dimenzije seoskog prostora i okoliša kao i na vertikalnu povezanost s nadopunjujućim djelatnostima, kao i na zahtjevnije ponašanje potrošača i slično.

Poljoprivreda i poljoprivrednici razmjerno sve manje sudjeluju u ukupnoj dodanoj vrijednosti poljoprivredno-prehrambenog sustava. Diferencijacija proizvoda i razvitak proizvodnih niša, zajedničko povezivanje za jačanje sustava prodaje usklađivanje po vertikali proizvodno-prehrambenog lanca osnovne su strateške opcije za povećanje opsega poslovanja i profita u toj djelatnosti.

Nepoljoprivredne djelatnosti sve više će utjecati na sveukupni dohodak poljoprivrednih kućanstava, uključujući i društvenu stranu poljoprivrednog zanimanja u smislu utjecaja na okoliš u ljudsko zdravlje.

Kao odgovor na navedene izazove, kreatori poljoprivredne politike trebaju uvažavati moguće pravce strukturne promjene glede povećanja učinkovitosti, u povezanosti s pitanjima poljoprivrednih resursa (zemljišta), okoliša i sigurnosti hrane. Navedene promjene neće smanjiti već nasuprot povećavati državni proračun usmjeren za te svrhe.

⁶ Common Agricultural and Rural Policy for Europe - CARPE

II. Stanje i ograničenja za razvoj poljoprivrede i seoskog prostora

II.1. Poljoprivredna proizvodnja

II.1.1. Tržište poljoprivrednih proizvoda

II.1.1.1. Proizvodnja i potrošnja

Domaće tržište poljoprivrednih proizvoda obilježava višegodišnji pad proizvodnje, neuravnotežena ponuda i potražnja i stalno negativna vanjskotrgovinska bilanca. U vrijednosnoj strukturi poljoprivredne proizvodnje prevladava biljna proizvodnja, i to prije svega proizvodnja žita, dok stočarstvo u vrijednosti poljoprivredne proizvodnje sudjeluje s 41%. Iz domaće proizvodnje RH podmiruje potrošnju pšenice, kukuruza, peradskog mesa, jaja i vina.

Statistički podaci pokazuju da je poljoprivredna proizvodnja doživjela znatan pad početkom 1990-tih godina. Nakon toga je sredinom prošlog desetljeća nastupio lagani oporavak, da bi 1999. i 2000. godine uslijedio novi pad. Tijekom godine 2001. zabilježen je porast poljoprivredne proizvodnje za 8,5%, čemu je pridonijelo povećanje obujma proizvodnje šećerne repe, soje, krumpira i ostalog povrća, kao i svinjogojske proizvodnje i proizvodnje mlijeka. Prosječne godišnje stope pada poljoprivredne proizvodnje kreću se od 1,07% do 10,86% u razdoblju 1990-2000. godine. Ovakva su kretanja izrazito nepovoljna, a uvjetovana su između ostalog prelaskom na tržišni način gospodarenja, neučinkovitim korištenjem raspoloživih resursa, sporijim obrtajem kapitala, padom proizvodnosti rada.. Kretanja na domaćem i svjetskom tržištu poljoprivrednih proizvoda ne idu u prilog povećanju proizvodnje u RH. S druge strane analiza otkupa poljoprivrednih proizvoda ima pozitivnu prosječnu godišnju stopu 0,75% – 12,73% (tablica u prilogu), a samo tri poljoprivredna proizvoda (krumpir, jaja i svinje) imaju negativnu stopu otkupa. Tržnost u RH pokazivala je stalan pad od 1988. godine, uz velika odstupanja. Međutim, u zadnjim se godinama uočava znatan porast tržnosti poljoprivrednih proizvoda. Bez obzira na povećanje tržnosti 1995-2000. godine, udjel je razmjerno nizak i iznosi za analizirane poljoprivredne proizvode, u prosjeku 31,47%. Iako u promatranom razdoblju tržnost poljoprivrednih proizvoda pokazuje brži porast, uz manji tempo rasta ukupne proizvodnje, ovo povećanje je posljedica smanjene prirodne potrošnje na selu. To pak znači kako otkupne cijene poljoprivrednih proizvoda, uključujući i poticaje, nisu toliko poticale poljoprivredne proizvođače na povećanje proizvodnje, koliko na smanjenje potrošnje vlastitih proizvoda.

Statistički podaci pokazuju da izdaci za hranu, piće i duhan čine gotovo 38% od ukupnih troškova kućanstava (2001.g.), uz rast maloprodajnih cijena poljoprivrednih proizvoda (za 3,0% u 2001. u odnosu na 2000.g.) i poljoprivredno-prehrambenih proizvoda (za 2,0% u 2001. u odnosu na 2000.g.). Agregatna potražnja važnijih poljoprivrednih proizvoda u RH u razdoblju od 1999. do 2005. godine ima tendenciju rasta po prosječnoj godišnjoj stopi od 0,56% do 5,17.

Oblikovanje cijena poljoprivrednih proizvoda u najvećoj mjeri je prepušteno tržištu. Od 2001. godine ustanovljuje se zajamčena cijena samo za dva proizvoda – pšenicu i duhan. Zajamčena cijena pšenice postupno se smanjuje, dok je cijena duhana u proteklih šest godina ostala nepromijenjena.

II.1.1.2. Vanjskotrgovinska razmjena

Od osamostaljenja, RH bilježi stalan bilančni manjak u vanjskotrgovinskoj razmjeni poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. Razlozi tome su gubitak nekadašnjih tržišta, smanjena proizvodnja i niska konkurentnost domaćih proizvoda. Unatoč tome što se u protekle dvije godine bilježi rast izvoza, trgovinski manjak je još uvijek visok. Pokrivenost uvoza izvozom u protekle dvije godine bila je između 56% i 60%. Najznačajniji izvozni proizvodi hrvatskog poljoprivredno-prehrambenog sektora su cigarete, vegeta, konditorski proizvodi, pića, pšenica te ribe i njihove prerađevine. U uvozu prevladavaju živa goveda, svinjsko meso, mlijeko, soja, kao i proizvodi koji se u RH ne proizvode, poput kave ili tropskog voća. Najvažniji trgovinski

partneri su zemlje iz neposrednog susjedstva, kao što su Bosna i Hercegovina, Slovenija, Italija, Mađarska, te Njemačka i Austrija. Gotovo 60% našeg izvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda namijenjeno je tržištu zemalja bivše Jugoslavije, dok u uvozu prevladavaju proizvodi podrijetlom iz zemalja EU.

II.1.1.3. Integracijski procesi i međunarodne obveze

Hrvatska Vlada opredijelila se uključivati u trgovinske integracijske procese. Ovaj je proces započeo našim stupanjem u članstvo WTO krajem 2000. godine, a nastavljen je sklapanjem ugovora o slobodnoj trgovini s gotovo svim europskim zemljama. Liberalizacijom trgovine potiče se razvoj konkurentne proizvodnje i otvaraju nova tržišta za izvoznike. Istodobno, otvaranje tržišta može izazvati određene poteškoće u djelatnostima koje su manje konkurentne, uključujući tu i poljoprivredu.

Članstvo u WTO-u donijelo je obveze u pogledu smanjenja carinske zaštite za poljoprivredno-prehrambene proizvode, kao i obvezu smanjenja zbirnih mjera potpore u poljoprivredi. RH se obvezala smanjiti svoje carine na poljoprivredno-prehrambene proizvode za približno 50% u odnosu na razinu carina primjenjivanih prije ulaska u WTO. Pri tome je važno da se carine smanjuju postupno, tijekom prijelaznog razdoblja koje (ovisno o proizvodu) traje od 2 godine do 7 godina. Time je dana mogućnost gospodarstvu da se postupno prilagodi novim uvjetima. Najveća smanjenja dogodit će se u skupini pića (ali ne i kod vina), uljarica i proizvoda uljne industrije, cvijeća, te mesa peradi. Važno je naglasiti da je RH za pojedine proizvode zadržala vrlo visoku carinsku zaštitu, primjerice za vino, šećer, krumpir, pšenicu, meso, mliječne proizvode i jaja.

Prihvaćena je obveza smanjenja razine domaće potpore, a Hrvatske se obvezala ne primjenjivati izvozne subvencije. U razdoblju od 2000. do 2004. godine potpora se mora smanjiti za 20% u odnosu na ishodišno razdoblje te od 2004. godine ne može biti veća od 134 milijuna Eura. Međutim, sva potpora obuhvaćena tzv. «zelenom košarom» (izravna plaćanja radi očuvanja standarda poljoprivrednika), kao i mjere iz «plave košare» (npr. plaćanja po sjetvenim površinama i po grlu u stočarstvu), izuzeti su iz programa ograničavanja i smanjivanja.

Početak 2002. godine počela je primjena ugovora o slobodnoj trgovini s više europskih zemalja, te se danas oko 80% posto vanjsko-trgovinske razmjene poljoprivrednih proizvoda odvija u zoni slobodne trgovine. Oni donose daljnju liberalizaciju trgovine, mada se ona kod posebno osjetljivih proizvoda odvija usporenim dinamikom.

Analiza učinaka liberalizacije trgovine u razdoblju do 2005. godine nije otkrila značajnije promjene u proizvodnji, potrošnji i trgovini koje bi nastale kao posljedica liberalizacije vanjske trgovine poljoprivredno-prehrambenim proizvodima. Također, pokazuje se da će trgovinskom liberalizacijom unaprijediti blagostanje društva, pri čemu će porast blagostanja za potrošače vjerojatno nadomjestiti pad ukupne dobiti poljoprivrednika i pad prihoda od carina. Temeljni je zaključak provedene analize da liberalizacija trgovine sama po sebi neće ni smanjiti niti povećati postojeće probleme u poljoprivrednom sektoru, te se oni mogu rješavati jedino strukturnim promjenama koje će pridonijeti povećanju konkurentnosti. Ulazak RH u punopravno članstvo WTO time ujedno označava početak razdoblja ubrzanih promjena hrvatske poljoprivredne politike.

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju je potpisan u listopadu 2001. godine, a stupa na snagu nakon ratifikacije u parlamentima svih zemalja članica. Do stupanja Sporazuma na snagu, primjenjivat će se onaj njegov dio koji se odnosi na slobodno kretanje roba odnosno uspostavljanje područja slobodne trgovine. RH ima bescarinski pristup tržištu EU za sve poljoprivredno-prehrambene proizvode, osim za živa goveda i goveđe meso, vino i neke riblje proizvode, za koje su određene carinske povlastice, a najčešće se radi o smanjenju carina u okviru kvota. Na uvoznoj strani postupnim smanjenjem carina obuhvaćeno je oko 28% proizvoda, a kvotama je obuhvaćeno oko 42% ukupnog uvoza poljoprivredno-prehrambenih proizvoda..

II.1.1.4. Tržišna infrastruktura

Veletržnice za poljoprivredne proizvode

Veletržnice se shvaćaju kao javna dobra i infrastrukturni objekti koji služe zadovoljavanju potreba i proizvođača i potrošača. Najvažnija područja javne uloge veletržnica su sljedeća:

- promicanje tržišne utakmice i transparentnosti tržišnog poslovanja (fizičkom koncentracijom ponude i potražnje na određenom mjestu omogućuje se tržišno natjecanje, što rezultira nižim potrošačkim

cijenama, ali i višim proizvođačkim cijenama zbog snižavanja posredničkih marži; posebno korisno za trženje svježim poljoprivrednim proizvodima, poput voća i povrća);

- promicanje higijenskih i zdravstvenih standarda (koncentracija veletržišnih aktivnosti na manjem broju lokacija olakšava zadovoljavanje tih standarda i snižava rizike za zdravlje potrošača; istodobno, zadovoljavajući sanitarni objekti smanjuju proizvođačke gubitke i sprečavaju prodaju proizvoda u lošim sanitarnim uvjetima);
- razvitak lokalne poljoprivredne proizvodnje (veletržnice podupiru poslovanje lokalnih proizvođača osiguravajući im tržište za njihove proizvode po poštenoj cijeni; domaći proizvođači susreću se sa višom razinom trgovanja, što ih potiče da podižu vlastite standarde proizvodnje i prodaje – klasiranje, pakiranje, označavanje proizvoda i sl.)

Hrvatski nacionalni projekt veletržnica financirala je hrvatska vlada i Europska banka za obnovu i razvoj. Objekti su izgrađeni u Osijeku, Rijeci, Splitu i Benkovcu i posluju kao veletržišna poduzeća (očekuje se da će benkovačka veletržnica započeti s radom tijekom 2003. godine). Ocjena je da je izgradnja veletržnica u okviru postojećeg projekta još uvijek u kritičnoj fazi, zbog postojanja neformalnih (često ilegalnih) tržišnih kanala kojima još uvijek trguju potencijalni korisnici – lokalni trgovci i poljoprivredni proizvođači.

Hladnjače za voće i povrće

Posljednjih se nekoliko godina voćarska proizvodnja (posebno proizvodnja voća) seli iz velikih proizvodnih kompleksa i proizvodnih površina na obiteljska poljoprivredna gospodarstva (OPG). Ista se tendencija događa i s povrtlarskom proizvodnjom, čime se mijenja i dosadašnje poimanje koncepta čuvanja voća i povrća hlađenjem. Stoga se javlja potreba izgradnje sustava mreže zajedničkih hladnjača za voće i povrće, lociranih u prostornom težištu dispergiranih proizvodnih površina, odnosno proizvođača s OPG čija se proizvodnja u iduće tri godine neće, iz resursnih razloga, u toj proizvodnji povećavati iznad površine od 10 ha. Time bi se OPG, donekle omogućili uvjeti za konkurentsko ponašanje (proizvodno i tržišno, jer se proizvođačima omogućuje lateralno "odterećenje" ponude u konjunktorno nepovoljnom trenutku i uvode tržišni regulatori na strani ponude).

II.1.1.5. Sigurnost hrane

Pogodnosti koje je globalizacija i liberalizacija tržišta donijela, kako potrošačima tako i industriji, danas su u sjeni nekoliko velikih prehrambenih kriza. Stoga, glavni strateški ciljevi sadašnjih i budućih članica Europske unije, u području proizvodnje hrane, njezine distribucije i isporuke krajnjem potrošaču, više nisu samo slobodne granice nego sigurnost, procjena rizika, oprez, a sve radi zaštite osnovnog prava potrošača da hrana koju kupuju i konzumiraju ne ugrožava njihovo zdravlje.

Iako je Republika Hrvatska bila pošteđena problema vezanih uz prehrambene krize, tako između ostalog kod nas nije bilo zabilježenih pojava kravljeg ludila ili primjerice dioksina u hrani, Vlada Republike Hrvatske postavila si je kao zadaću izgradnju cjelovitog sustava koji će osigurati i jamčiti potrošačima pristup zdravstveno ispravnoj hrani odgovarajuće kakvoće i na taj način ispuniti njihove potrebe, zahtjeve i očekivanja prema hrani.

Takav sustav, utemeljen na zakonskoj regulativi za područje proizvodnje i distribucije hrane, kao i hrane za životinje koja je namijenjena ishrani životinja koje ulaze u prehrambeni lanac čovjeka, omogućit će postizanje postavljenih ciljeva putem:

- osiguranja proizvodnje zdravstveno ispravne hrane, dajući primarnu odgovornost proizvođačima i ostalim subjektima koji posluju s hranom ili hranom za životinje, propisivanjem obveze uvođenja sustava samokontrole (koji će se zasnivati na HACCP načelima ili načelima dobre proizvođačke prakse), vođenja evidencija u cilju osiguranja sljedivosti i dr.
- unaprjeđenja i bolje organizacije, radi postizanja veće učinkovitosti, sustava kontrole i nadzora higijene i zdravstvene ispravnosti hrane i hrane za životinje u svim fazama proizvodnje, prerade i distribucije hrane kao i uvoza.

Okosnicu, koja predstavlja pravne okvire za izgradnju zakonske regulative u području hrane u cijelom lancu «od polja do stola», predstavlja Zakon o hrani koji je Vlada Republike Hrvatske usvojila u lipnju 2003. godine te je upućen u proceduru u Hrvatski sabor.

Zakonom o hrani uređuje se temeljni sustav definicija i načela za prehrambeno pravo, pitanja prava potrošača, da ih se ne dovodi u zabludu i da imaju pristup točnim informacijama o hrani, te pitanja koja se odnose na:

- opće zahtjeve koji se odnose na higijenu i zdravstvenu ispravnost hrane i hrane za životinje;
- obveze subjekata u poslovanju s hranom i poslovanju s hranom za životinje glede higijene i zdravstvene ispravnosti hrane i hrane za životinje;
- opće zahtjeve koji se odnose na kakvoću hrane;
- opće zahtjeve za ostvarivanje zaštite oznaka zemljopisnog podrijetla i oznaka izvornosti hrane, tradicionalnog ugleda hrane;
- opće zahtjeve koji se odnose na deklariranje ili označavanje hrane i hrane za životinje;
- opće uvjete stavljanja hrane i hrane za životinje na tržište;
- opće uvjete za stavljanje na tržište nove hrane;
- opće uvjete za stavljanje na tržište hrane i hrane za životinje koja sadrži genetski modificirane organizme ili se sastoji od njih;
- sustav službene kontrole hrane i hrane za životinje;
- sustav ovlaštenih ispitnih laboratorija i referentnih laboratorija;
- upravljanje krizom i hitnim slučajevima;
- ovlasti i odgovornosti nadležnih tijela glede hrane i hrane za životinje proizvedene u Republici Hrvatskoj ili uvezene te stavljene na tržište Republike Hrvatske.

Zakonom o hrani osniva se Hrvatska agencija za hranu koja će imati ulogu analiza rizika utemeljenih na znanstvenim osnovama i koja će voditi računa o problematici kontrole hrane preko distribucijskog lanca kroz sve proizvodne sektore. Na taj način Hrvatska će imati instituciju odgovornu za zdravstvenu ispravnost i higijenu hrane, a koja će usko surađivati i biti umrežena s drugim nacionalnim tijelima odgovornim za veterinarstvo, fitosanitarne i sanitarne mjere, a također će surađivati s međunarodnim tijelima koja se bave pitanjima hrane (poput FAO-a, Svjetske zdravstvene organizacije i dr.). Uspostavljanjem Agencije osigurat će se da politika sigurnosti hrane bude usmjerena na ključne probleme, te će biti moguće brzo djelovati u odnosu na pojavu novih opasnosti u hrani ili hrani za životinje. Agencija će se, nadalje baviti koordinacijom rada nadležnih inspekcija, praćenjem EU propisa te sukladno tome razvojem zakonodavstva o hrani u Republici Hrvatskoj, kao koordinacijom i sudjelovanjem u izradi propisa surađujući s nadležnim tijelima.

Takovom boljom koordinacijom poslova nadležnih tijela osigurat će se preduvjeti za poboljšanje strateškog upravljanja sigurnošću, to jest zdravstvenom ispravnošću hrane što će osim zaštite vlastite populacije, omogućiti i izlazak Hrvatske kao ravnopravnog partnera na međunarodno tržište, što je imperativ gospodarskog razvoja. Na taj način ostvarit će se jedan od prioritarnih ciljeva hrvatske poljoprivredne politike, a to je podizanje razine konkurentnosti domaće proizvodnje.

Budući da se Hrvatska nalazi u procesu integriranja na europsko i šire svjetsko tržište te je stoga prije svega njezina obveza harmonizacija zakonodavstva s EU propisima, Zakon o hrani potpuno je usklađen s Uredbom (EC) br. 178/2002 Europskog parlamenta i Vijeća od 28. siječnja 2002., a također su u zakon ugrađene temeljne odredbe drugih relevantnih uredbi i smjernica. Donošenjem Zakona o hrani olakšat će se uključivanje Republike Hrvatske u europske integracijske procese te ispunjenje sadašnjih i budućih obveza.

II.1.2. Struktura poljoprivrednih gospodarstava

II.1.2.1. Struktura poljoprivrednih gospodarstava

Obiteljska poljoprivredna gospodarstva

Nakon društvenih, gospodarskih i institucijskih promjena 1991. godine u RH poljoprivredi nazočno je nekoliko oblika proizvodnih jedinica: (a) Seljačka gospodarstva ili obiteljska poljoprivredna gospodarstva (OPG), (b) trgovačka društva⁷; (c) zadruge i (d) obrt.

Prema Popisu iz 1991. godine u RH je bilo 1.554.250 kućanstava odnosno 534.266 poljoprivrednih gospodarstava (što uključuje sva kućanstava s poljoprivrednom proizvodnjom pa i gospodarstva bez zemlje).

U tadašnjoj agrarnoj strukturi, jedna trećina gospodarstva imala je posjed do 1 ha (34,03%), jedna trećina od 1,01 do 3 ha (35,03%), a jednu trećinu činila su gospodarstva s posjedom od 3,01 i više ha. U RH je te popisne godine bilo svega 15,7 % gospodarstava većih od 5 ha, a sitan i rasparceliran posjed bio je i najveći raskorak između hrvatske agrarne strukture i agrarne strukture razvijenih europskih zemalja

Tablica 1 Broj i struktura gospodarstava u RH prema ukupno raspoloživoj površini

Ukupna raspoloživa površina	1991.	
	Broj gospodarstava	%
0,11 do 0,50 ha	98.811	18,71
0,51 do 1,00 ha	80.873	15,32
1,01 do 3,00 ha	184.993	35,03
3,01 do 5,00 ha	80.441	15,23
5,01 do 8,00 ha	53.230	10,08
8,01 do 10,00 ha	16.357	3,10
preko 10,00 ha	13.323	2,52
Ukupno	528.028	100,00

Izvor: Popis 1991., DZS RH

Tablica 2 Broj i struktura kućanstava u RH prema ukupno raspoloživoj površini

Ukupna raspoloživa površina	2001.	
	Broj kućanstava	%
0,11 do 0,50 ha	148.646	30,56
0,51 do 1,00 ha	82.250	16,91
1,01 do 3,00 ha	140.255	28,83
3,01 do 5,00 ha	51.166	10,52
5,01 do 8,00 ha	35.580	7,31
8,01 do 10,00 ha	11.769	2,42
preko 10,00 ha	16.766	3,45
Ukupno	486.432	100,00

Izvor: Popis 2001., DZS

Do kakvih je promjena u broju i strukturi OPG došlo u prošlom desetogodišnjem razdoblju teško je ustanoviti s obzirom na činjenicu da Popis iz 2001.godine⁸ nije obuhvaćao i popis poljoprivrede, a postoje i razlike u definiciji i usporedbi definicije⁹.

Prema Popisu 2001.godine u RH je bilo ukupno 1.477.377 kućanstava, od kojih je 52,04% bez zemlje. Od ukupnog broja kućanstava sa zemljom (708.571) 68,65% kućanstava raspolaže s površinom od 0,11 ha i više. Najveći broj tih kućanstava (47,47%) raspolaže sa svega do 1 ha zemljišta. Broj gospodarstava većih od 10 ha čini samo 13,18% sveukupnog broja kućanstava (486.432).

U proteklom desetogodišnjem razdoblju seljačka ili OPG nisu slijedila poželjne trendove razvoja, te nije došlo do potrebnih promjena. Prije svega se to odnosi na promjenu broja gospodarstava i njihovu posjedovnu

⁷ Svi poslovni subjekti u poljoprivredi ustrojani prema Zakonu o poduzećima dužni su uskladiti ustroj sa Zakonom o trgovačkim društvima.

⁸ Popis stanovništva, kućanstava i stanova, 31. ožujak 2001. godine.

⁹ Popis 1991.

strukturu koja pokazuje znakove pogoršanja. Međutim, valja upozoriti da je u razdoblju od 1991. do 2001. godine, iako nedovoljno, tekao i proces koncentracije i jačanje tzv. vitalnih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava, tržišno usmjerenih i specijaliziranih (od kojih neka posluju kao tvrtke ili obrt). Ta gospodarstva raspoložu sa znatnim proizvodnim resursima, školovanim, većinom mlađim poljoprivrednicima.

Poslovni subjekti

Prema Registru poslovnih subjekata, u području "Poljoprivreda, lov i šumarstvo", u RH je na dan 31. ožujka 2002.godine bilo 3.330 registriranih poslovnih subjekata (1.564 aktivna). Od toga je 1.272 trgovačkih društava (1.043 aktivna), 2.043 poduzeća i zadruga¹⁰ (519 aktivnih) te 15 subjekata registriranih u skupini ustanove, tijela, udruge, fondovi i organizacije.

U djelatnosti "Poljoprivreda, lov i šumarstvo", najveći broj poduzeća i zadruga je u privatnom je vlasništvu (80%), a zatim slijedi zadružno vlasništvo (13%) i mješovito ili državno vlasništvo (7%). Od ukupnog broja pravnih osoba u djelatnosti "Poljoprivreda" svega je njih 47,0%¹¹ aktivnih. Za djelatnost poljoprivreda i proizvodnja hrane registrirano je više od 500 obrta (i slobodnih profesija).

Unatoč razmjernoj brojnosti zadruga u RH, većina je poljoprivrednika još uvijek izvan ovog oblika poslovnog organiziranja. Zadrugarstvo još uvijek nije postalo važnom polugom razvoja OPG, posebice u dijelu zajedničke nabavke i uporabe strojeva i opreme, prerade, prodaje i marketinga, štednje i kreditnog poslovanja kao što je to slučaj u gotovo svim zemljama tržišne privrede.

Zadruga u RH imaju veoma dugu tradiciju, a svoju gospodarsku aktivnost su najviše usmjeravale prema poljoprivredi i selu (u 2000. aktivno je bilo 336 poljoprivrednih zadruga). Broj zadruga (u poljoprivredom, obrtničkom, stambenom i štedno-kreditnom sektoru) smanjen je u razdoblju 1995.-2000. za oko 35%, a broj zaposlenih u zadrugama za oko 46%. Isto tako, broj zadrugara od 20 tisuća u 1995 godini smanjen je na oko 13 tisuća u 2000. godini (u ovim podacima nisu obuhvaćeni zadrugari štedno-kreditnih zadruga kojih je oko 60 tisuća). Razlog smanjenja broja zadruga bila je neprilagodba zakonu, ali i osnivanje udruga koje u gospodarskom poslovanju i pravnom prometu ipak nisu mogle zamijeniti sustav zadružnog organiziranja. U posljednje doba sve je prisutnije oživljavanje poljoprivrednih zadruga, i to radi uvođenja veće financijske discipline u međusobnim odnosima gospodarskih subjekata, te zajedničkog organiziranja proizvodnje i prodaje proizvoda.

U drugoj polovici 2000. godine RH je bila vlasnik ili suvlasnik u 232 tvrtke, a u 13% tvrtki imala je udjel 50% ili više posto. Polazeći od potrebe modernizacije i rekonstruiranja poljoprivredno-industrijskog sektora radi osposobljavanja za uvjete tržišnog gospodarstva, Vlada RH je prihvatila i započela proces konsolidacije za dio društava iz poljoprivrede i prehrambene industrije. Polazeći od kriterija značajnijeg vlasničkog udjela države, broja zaposlenih, veličine proizvodnih i preradbenih kapaciteta te njihovu vezanost s OPG, izdvojeno je osam društava u kojim je RH putem Hrvatskog fonda za privatizaciju (HFP) vlasnik od 50% do 100%¹². Radi stvaranja stabilnih poslovnih uvjeta započet je proces privatizacije započet je financijskom konsolidacijom agrokombinata: Belje d.d., Darda, Vupik d.d., Vukovar, PIK Vrbovec d.d., Vrbovec, Đakovština d.d., Đakovo, Kutjevo d.d., Kutjevo, Jasinje d.d., Slavonski Brod, Orahovica d.d., Orahovica, te IPK Osijek d.d., Osijek i njegova društva (IPK Ratarstvo- stočarstvo d.o.o, Osijek, IPK Tvornica šećera d.o.o., Osijek, Sladorana d.d., Županja, IPK Agroma d.o.o., Osijek, IPK Poljoprodukt d.o.o, Donji Miholjac, IPK Oranica d.o.o., Osijek, IPK Croatia d.o.o, Osijek i IPK Tvornica ulja d.o.o, Čepin).

Na raspisani natječaj o prodaji po nominalnoj vrijednosti putem javnog natječaja za dionička društva Đakovština d.d., Đakovo (46,6% dionica¹³), Orahovica d.d., Orahovica (89,2% dionica), Kutjevo d.d., Kutjevo (94,6% dionica), IPK Osijek d.d., Osijek (82,11% dionica) i PIK Vrbovec d.d., Vrbovec (99,95 dionica) nije se javio niti

¹⁰ Pravne osobe koje još nisu usklađene sa Zakonom o trgovačkim društvima

¹¹ Izvor DZS RH, Pravne osobe prema aktivnosti i područjima NKD-a, 31. ožujka 2002.godine, Status aktivnosti utvrđen je prema podacima registra poreznih obveznika (godišnja prijava poreza na dobit ili dohodak za 2000.godine) i podacima Registra platnog prometa (godišnji statistički izvještaj za 2000.godinu).

¹² Belje d.d. i Vupik d.d.

¹³ Temeljnog kapitala

jedan ponuditelj. Nastavak privatizacije odvijati će se prema kriterijima i pravilima predviđenih za drugu fazu, odnosno prodajom dionica društva u cjelini po diskontnoj cijeni na jedan od predviđena dva načina.

Istodobno, odgođena je privatizacija dioničkog društva Belje d.d., Darda do izrade programa rekonstruiranja, Sladorana d.d., Županja zbog rješavanja proizvodnje šećera (i ocjene ekonomske opravdanosti stvaranja industrije šećera) na razini države. Za dioničko društvo Jasinje d.d., Slavonski Brod predviđena je privatizacija prodajom pojedinačnih poslovnih cjelina s obzirom na činjenicu da u provedenom postupku sanacije i financijske konsolidacija stanja nisu postignuti zadovoljavajući efekti.

Osim navedenih agrokombinata za privatizaciju priprema se još sedam agroindustrijskih poduzeća u kojima RH odnosno HFP ima u vlasništvu više od 50% dionica.

Proces privatizacije poljoprivrednih tvrtkama u djelomičnom ili potpunom vlasništvu države traje već godinama. Usprkos poduzetim mjerama na sanaciji i konsolidaciji agrokombinata još uvijek nisu postignuti zadovoljavajući rezultati.

II.1.2.2. Poljoprivredni resursi

Poljoprivredno zemljište

Od ukupno 3,148 milijuna hektara poljoprivrednog zemljišta, pravne osobe i dijelovi pravnih osoba u 2001. godini koristili su 1,051 milijun (33,39%), a OPG 2,097 milijuna (66,61%). U RH postoji približno 4.000 km² potencijalno miniranog zemljišta, unutar kojeg je znatan dio poljoprivrednog.

RH još je uvijek vlasnik 1.143.727 hektara poljoprivrednih površina¹⁴, što je 33,8%, ukupnih poljoprivrednih površina RH. Kada je riječ o raspolaganju zemljištem, valja istaći da samo 27% zemljišta ima određen oblik raspolaganja. Najznačajniji oblici raspolaganja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države su zakup (oko 149 tisuća ha) i raspolaganje (prema čl. 58) oraničnih površina (oko 135 tisuća hektara), dok su znatno manje površine u ostalim oblicima raspolaganja (darovano je oko 10 tisuća ha poljoprivrednog zemljišta). Od ukupnih poljoprivrednih površina, u vlasništvu RH je 21,29% oranica i vrtova, 4,29% voćnjaka, 8,47% vinograda i 14,46% livada, te 59,58% pašnjaka.

Tablica 3 Poljoprivredno zemljište po katastarskim kulturama (stanje 31. svibnja 2001.)

	Ukupno	%	OPG	%	Pravne osobe*	000 hektara
						%
Poljoprivredna površina**	3.148	100,00	2.097	100,00	1.051	100,00
Oranice i vrtovi	1.459	46,35	1.162	55,41	297	28,26
Voćnjaci	53	1,68	51	2,43	2	0,19
Maslinici***	16	0,51	15	0,72	1	0,10
Vinogradi	58	1,84	53	2,53	5	0,48
Livade	405	12,87	347	16,55	58	5,52
Pašnjaci	1.157	36,75	469	22,37	688	65,46

Izvor: [www/dzs.hr/](http://dzs.hr/) 2001.,

* Obuhvaćeno zemljište pravnih osoba i dijelova pravnih osoba i ostalo državno zemljište na kojemu nije organizirana poljoprivredna proizvodnja

** Od 1999. godine iz poljoprivrednih površina isključene su bare, trstici i ribnjaci

*** Od 1999. godine površine pod maslinicima prate se odvojeno, do tada su bile uključene u površinu pod voćnjacima

Rascjepkanost poljoprivrednog zemljišta i mala imanja osnovna su značajka zemljišta OPG, što je posljedica većim dijelom povijesnih okolnosti, ali i fizičke diobe zemljišnih čestica. Iako se značajnija koncentracija zemljišta te promjena strukture može očekivati tek u budućnost, ohrabruju podaci iz Ankete poljoprivrednih gospodarstava (N=892)¹⁵ (Anketa). U proteklom razdoblju, iako u manjoj mjeri, tekao je i proces

¹⁴ MPŠ, stanje na dan 5. rujna 2001. godine

¹⁵ "Anketa poljoprivrednih gospodarstava" podsastavnica je projekta "Razvitak službi za potporu obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava" Anketa predstavlja višegodišnje istraživanje na uzorku od 892 gospodarstava.

«koncentracije» u uporabi poljoprivrednog zemljišta na OPG (za sada samo kao slabi indikator promjena). Anketirana gospodarstva u prosjeku se koriste s 10,39 hektara zemljišta (2000.g.), što je oko tri puta više od državnog prosjeka prema (Popisu 1991.). Površinom do 10 hektara koristi se 72,6% gospodarstava, dok se 16% gospodarstava koristi s manje od 4 hektara poljoprivrednih površina. Pri tome valja istaći nazočnost vrlo nejednakomjerne distribucije poljoprivrednog zemljišta, te postojanje velikih razlika u prosječnoj korištenoj površini između gospodarstava.

Stvaranjem RH zatečeni su znatni naslijeđeni problemi glede zemljišta, koji su posebno naglašeni u kontekstu pretvorbe tj. pitanja kao što je privatizacija i denacionalizacija zemljišta, kao i pitanje upravljanja i zaštite ovog dobra od interesa za RH.

U tijeku je postupak privatizacije poljoprivrednog zemljišta, a usvojenim zakonskim propisima određeni su posebni uvjeti u uporabi, zaštiti te raspolaganja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu RH.

Do sada je dostavljeno 270 programa raspolaganja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države, a od toga je MPŠ dalo suglasnost za 171 program, za 6 programa se čeka suglasnost, za 52 programa se traži dopuna, a prema 7 pristiglih programa općine nemaju na svojem području poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu države¹⁶. Prema programima koji su dobili suglasnost obuhvaćeno je 342.268,47 ha¹⁷, s tim da je najviše površina predviđeno za prodaju (43,9%) i koncesiju (25,3%). Također je 12,0% površine predviđeno za povrat prema Zakonu o naknadi za imovinu oduzetu za vrijeme jugoslavenske komunističke vladavine.

U proteklom razdoblju, određeni je broj gospodarstava svoju potrebu za poljoprivrednim zemljištem rješavao zakupom privatnog poljoprivrednog zemljišta odnosno zakupom i koncesijom zemljišta u vlasništvu RH. Svršishodnu uporabu poljoprivrednog zemljišta, kao najvažnijeg poljoprivrednog resursa, danas ograničava postojeća nesređenost zemljišnih knjiga, te spori i zamršeni postupak usklađivanja katastra i gruntovnice. Ovo su samo ujedno i neki (iako ne i glavni) razlozi sporosti okrupnjavanja i povećanja poljoprivrednog zemljišta OPG, koji će se većim dijelom umanjiti završetkom postupka privatizacije poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu države.

U okviru promjena zemljišne politike, posebice je važno istaći i započetu reformu zemljišno-knjižnog i katastarskog sustava.

Programom državne izmjere i katastra nekretnina za razdoblje 2001.-2005. godine (NN 64/01) određeni su poslovi i zadaci iz nadležnosti Državne geodetske uprave (DGU) za to razdoblje. Sukladno tome DGU je polovicom prošle godine dovršila "Katastarski pilot projekt Babina Greda" u kojem su ciljevi bili razvijanje efikasne procedure u odnosu na kvalitetu i cijenu za ažuriranje podataka u zemljišnim knjigama i katastrima u seoskim poljoprivrednim područjima, (DGU u suradnji s Ministarstvom pravosuđa, uprave i lokalne samouprave). Jedan od ciljeva je bio i edukacija djelatnika katastra i suda oko uporabe zajedničkih baza podataka te procjena moguće primjene procedura i rješenja za ostala područja u RH. Sastavljanje zemljišno-knjižnih uložaka u suradnji sa strankama pokazalo se izuzetno korisnim.

U tijeku je izrada "Projekta za poboljšanje kapaciteta uspostave baze podataka katastarskih i topografskih karata u RH" i "Projekta tehničke suradnje SR Njemačke i RH na unapređenju katastarskog sustava u RH" za razvoj efikasnijeg i ekonomičnijeg postupka obnavljanja katastra i zemljišnih knjiga u mješovitoj gradsko-seoskoj situaciji te povezivanja jedinica lokalne samouprave na registre u katastru i sudu i izrade modela katastarskih podataka za katastar nekretnina.

Polovicom ove godine treba započeti i dvogodišnji Projekt *CARDS 2002* – "Potpora reformi katastra i zemljišnih knjiga" za koji su sredstva već osigurana od strane Europske unije kao doprinos reformi zemljišnih knjiga i katastra koja je preduvjet za promet nekretninama i osnova za nacionalne i lokalne prostorne programe i planove. *CARDS* projekt je dio općeg projekta Svjetske banke pod nazivom "Projekt sređivanja zemljišnih knjiga i katastra" koji je započeo krajem prošle godine, a završetak je planiran 2008. godine¹⁸. Razvojni ciljevi ovog projekta su izgradnja efikasnog sustava zemljišne uprave s ciljem doprinosa razvoju učinkovitog tržišta

¹⁶ Opširnije, po županijama, vidjeti u tablici u prilogu.

¹⁷ Opširnije, po županijama, vidjeti u tablici u prilogu.

¹⁸ Za taj projekt je Svjetska banka odobrila zajam Vladi RH u iznosu 25,7 milijuna USD, a ukupni troškovi projekta iznose 37,2 milijuna USD. Financijska sredstva po komponentama projekta vidjeti u tablici 2 u prilogu.

nekretnina kroz: a) svladavanje neučinkovitosti pri uknjižbi nekretnina te u prometu nekretninama; i b) novu katastarsku izmjeru te obnavljanje sustava zemljišnih knjiga u odabranim dijelovima zemlje. Projektu Svjetske banke prethodila je izrada "Projekta pripreme faze zajma Svjetske banke za modernizaciju katastra i zemljišnih knjiga u RH", a Ministarstvo pravosuđa, uprave i lokalne samouprave trenutno radi na "Projektu jačanja institucionalnih okvira neophodnih za sustavni razvoj vlasničkih i katastarskih registara" kojim će se uglavnom financirati razvoj ljudskih potencijala (obuka) odnosno edukacija novoprimiteljenih djelatnika Odsjeka za zemljišne knjige.

Pitanju uređenja i zaštite poljoprivrednog zemljišta, kao jednom od važnih čimbenika poljoprivredne proizvodnje, još uvijek ne daje dovoljna pozornost. U RH je još uvijek ugroženo poplavama oko 760 tisuća hektara, iako se na oko 70% provodi obrana raznim mjerama (podizanje nasipa, uređenje vodotoka, izgradnja vodo-spremišta, odušnih i obodnih kanala, tunela i slično). Na blizu 1,8 milijuna hektara ili oko 57% ukupnih poljoprivrednih površina (oko 90% obradivih površina) nazočne suvišne vode, a na svega trećini melioracijskih površina postoje otvoreni kanali, koji su djelomično u lošem stanju.

U postupku privođenja poljoprivrednog zemljišta svrsi u RH postoji i specifičan problem. Naime, znatan dio od približno 4.000 km² potencijalno miniranog zemljišta je poljoprivredno zemljište. S obzirom na relativnu sporost u postupku razminiranja (koji zahtijeva znatna financijska sredstva), dio poljoprivrednih površina je izvan uporabe.

II.1.2.3. Poljoprivredni strojevi, oprema i objekti

Danas se procjenjuje da u RH ima oko 130 tisuća traktora i da prosječno jedan traktor dolazi na 7,11 hektara poljoprivredne površine (2,94 kW/ha)¹⁹ odnosno na 5,55 hektara obradive površine (3,77 kW/ha). Broj strojeva i oruđa u poljoprivrednim tvrtkama je u razdoblju od 1994. u stalnom padu, radi loše poslovne situacije.

Prema strukturi na skladišne prostore koji se isključivo rabe za poljoprivredne proizvode, otpada oko 40%, na prehrambenu industriju 52%, trgovinu 1-2% i na ostalo 6-7%. Kapacitet skladišnih prostora za žito i uljarice procjenjuje se na oko 2 milijuna tona u oko 66 silosa i skladišta. Posljednjih desetak godina podižu se manji silosi na OPG koji su u stvari doradbeno-skladišni objekti sa sušarama. Sadašnji skladišni kapaciteti za žita podmiruju tek oko polovicu potreba za silosima, odnosno svega 5% za skladištenje uljarica. Postojeći skladišni kapaciteti su u većini istrošeni (poglavito u istočnoj Slavoniji), a pridružena oprema tehnološki zastarjela. Nedostaju skladišta za druge zahtjevne poljoprivredne proizvode (voće i povrće).

Tvornice krmnih smjesa građene su uz silose nekadašnjih kombinata, i danas su po nominalnim kapacitetima ispod suvremenih tvornica u razvijenim zemljama. U novije doba (unazad pet-šest godina) javlja se veći broj malih mješalica krmnih smjesa, koje su u tehnološkom pogledu slabije od postojećih tvornica (nemogućnosti za sterilizaciju stočne hrane) i, sudeći prema procesima koncentracije proizvođačkih jedinica u zapadnim zemljama, teško da će u budućnosti moći opstati.

Sadašnje stanje poljoprivredne mehanizacije je nezadovoljavajuće, jer su OPG i poljoprivredne tvrtke opskrbljene u znatnoj mjeri sa starim i zastarjelim strojevima i opremom, a vrlo često je razina opremljenosti u neskladu s potrebama. Gotovo da nema značajnijeg udruživanja u području mehanizacije i opreme (poglavito specijaliziranih), što bi mogao biti važan čimbenik racionalizacije poljoprivredne proizvodnje, smanjenja troškova i povećanja kakvoće proizvoda.

Iako u RH postoji veliki broj skladišnih prostora za različite poljoprivredne proizvode, oni ni brojčano, a niti kapacitetom ne prate potrebe poljoprivrede. Nedostaje i znatan broj sušara.

II.1.2.4. Struktura poljoprivredne proizvodnje

U posljednjih nekoliko godina intenzitet poljoprivredne proizvodnje u gotovo svim njezinim granama je smanjen (osim u stočarstvu), te je u odnosu na 1999. godinu u 2000. godini biljna proizvodnja smanjena je za 15%, a proizvodnja u stočarstvu za 5%. Uzrok tome je smanjenje biljne proizvodnje i kod pravnih osoba i dijelova pravnih osoba (indeks 2000/1999. je 87) i OPG (indeks 2000/1999. je 83) kao posljedica nepovoljnih klimatskih uvjeta i to poglavito u proizvodnji kukuruza. Nešto je povoljnija situacija u stočarstvu i to na OPG gdje je

¹⁹ Podaci za 1995.godinu, SLJH, 1996.

zabilježen blagi rast proizvodnje (indeks 2000/1999 je 101), ali uz istodobni značajniji pad proizvodnje kod pravnih osoba i dijelova pravnih osoba (indeks 2000/1999 je 81).

Tablica 4 Struktura biljne proizvodnje (stanje 31. svibanj 2001.)
u 000 ha

	Ukupno	%	OPG	%
Poljoprivredna površina	3.148	100,00	2.097	100,00
Oranice i vrtovi	1.459	46,35	1.162	55,41
od toga zasijano	1.091	100,00	906	100,00
žitom	724	66,36	601	66,34
krumpirom	66	6,05	65	7,17
mahunastim povrćem	8	0,73	8	0,88
uljanim sjemenjem i plodovima	78	7,15	40	4,42
duhanom	6	0,55	5	0,55
šećernom repom	24	2,20	12	1,32
krmnim biljem	121	11,09	112	12,36
aromatičnim biljem	2	0,18	2	0,22
ostalim povrćem	62	5,68	61	6,73

Izvor: DZS, hr/2002.

U proizvodnji žita najvažnije su proizvodnje kukuruza (55,59%) i pšenice (33,72%). Prosječni prinosi (zrna) kod kukuruza su ispod 6 t/ha, a pšenice oko 4 t/ha, što je s obzirom na mogućnosti za ove kulture nezadovoljavajuće. S obzirom da je udio pravnih osoba i dijelova pravnih osoba (tj. poduzeća odnosno ex-društveni sektor) u proizvodnji žita vrlo mali (16,07%), to se razina proizvodnje i prosječni prinos ustvari odnosi u najvećem dijelu na proizvodnju na OPG (83,93%).

Promatrajući distribuciju²⁰ OPG prema proizvodnji pojedinih skupina bilja, preko polovice proizvođača žita, industrijskog i krmnog bilja u skupini je s 1,01 do 5,00 ha zemljišta, preko polovice proizvođača povrća, cvijeća, sjemena i sadnog materijal u skupini je s 0,10 do 1,00 ha. U proizvodnji voća, grožđa i maslina dvije trećine proizvođača je u skupini s 0,10 do 3,00 ha.

Brojnost stoke u proteklom desetogodišnjem razdoblju znatno se smanjuje, najviše zbog ratnih gubitaka, ali i nepovoljnog gospodarskog stanja u stočarskoj proizvodnji.

Stočarstvo u RH obilježavaju u prosjeku mala imanja, s niskom proizvodnošću po grlu i često slabom kakvoćom proizvoda. Takvo stanje utječe i na razmjerno mali udio stočarstva (41%) u ukupnoj vrijednosti proizvodnje u poljoprivredi što i ograničava i razvoj proizvodnje krmnog bilja i iskorištenost pašnjaka.

Promatrajući distribuciju OPG prema vrsti i broju stoke, oko 60% od ukupnog broja goveda, svinja, te oko polovice ukupnog broja ovaca i koza i konja je u kućanstvima koja raspolažu s 1,00 do 8,00 ha zemljišta. Procjenjuje se da se trenutno u RH ima oko 110 tisuća obiteljskih gospodarstava koja se bave proizvodnjom mlijeka, od kojih nešto više od 60 tisuća prodaje mlijeko. Najveći broj gospodarstava (oko 2/3 od ukupnog broja) posjeduje do tri krave a svega oko 200 obiteljskih gospodarstava posjeduje više od 15 krava.

Na stanje u poljoprivrednoj proizvodnji djeluje nekoliko čimbenika: (a) smanjenje poljoprivrednih proizvodnih resursa uvjetovano ratom; (b) značajne migracije poljoprivrednog pučanstva posljednjih godina; (c) devastirani bivši društveni sektor poljoprivrede, koji je po kapacitetima i proizvodnji predstavljao bitan dio ukupne poljoprivrede; (d) smanjeni obujam samofinanciranja (ukupno nepovoljan ekonomski položaj poljoprivrede) i drugo.

Danas je vidljivo da se hrvatsko stočarstvo nalazi se u velikim teškoćama. Smanjuje se broj svih vrsta stoke, proizvodnost je niska i ispod razine zapadne Europe. Prvi je razlog tome mala veličina gospodarstava. Drugi je razlog niska proizvodnost u stočarstvu kao posljedica neodgovarajuće prehrane i sustava hranjenja, neodgovarajućeg pasminskog sastava, teškoća u poboljšanju kakvoće gospodarskih zgrada, mehanizacije i drugo. Treći je razlog nedostatak tržišne infrastrukture koja bi služila potrebama proizvođača, veletrgovaca i prodavača.

²⁰ Podaci Popis 2001.

II.1.2.5. Proizvodna i gospodarska učinkovitost poljoprivrednih gospodarstava

Struktura hrvatskih kućanstava prema izvorima prihoda je posljednji puta ustanovljena Popisom 1991. godine. Te je godine bilo 14,7% poljoprivrednih, 17,1% mješovitih, 66,8% nepoljoprivrednih i 1,4% kućanstava bez prihoda. Odsutnost sustavnog praćenja proizvodne i gospodarske učinkovitosti u RH poljoprivredi onemogućava osiguranje kvalitetne analitičke podloge za ustanovljenje i ocjene stanja te promjena na OPG. Na podlozi ovih spoznaja, određene odgovore na ovo pitanje možebitno daju rezultati provedene tipologije hrvatskih OPG (prema metodologiji EU) na uzorku poljoprivrednih gospodarstva (Anketa).

Tablica 5 Razdioba anketiranih gospodarstva prema ekonomskoj veličini

Razred ESU*	Ukupno	%
do 2	141	15,99
2-4	219	24,83
4-6	155	17,57
6-8	94	10,66
8-12	108	12,24
12-16	49	5,56
16-40	80	9,07
40-100	34	3,85
>100	2	0,23
Ukupno	882	100,00

*ESU = Ekonomska veličina gospodarstva (Economic Size Unit)

Vrijednost ESU za 1994. g. iznosi 1200 EUR-a.

Ustanovljeno je da je:

- Po tipu gospodarenja najveći broj gospodarstva je mješovitog tipa (19,27%) ili kombinacija stočarske i biljne proizvodnje (23% odnosno 5%). To su gospodarstva u kojima nema poljoprivredne proizvodnje koja u ukupnom standardnom gross marginu sudjeluje s više od dvije trećine. Značajan je i udio glavnog tipa gospodarenja mljekarstvo.
- Prema ekonomskoj veličini (ESU) najveći broj gospodarstva gotovo 70%, se nalazi u najnižim razredima (jako mala i mala poljoprivredna gospodarstva) ekonomske veličine,
- Kod općih tipova gospodarenja ESU poprima vrijednosti od 32,9, u općem tipu povrćarstvo do 4,75 kod općeg tipa preživači. Kod glavnog tipa gospodarenja "žita" ESU iznosi, u prosjeku, 1,84, a u glavnom tipu "perad" prosjek iznosi 40 ESU.
- Prema glavnom tipu gospodarenja najveći je dohodak od poljoprivrede zabilježen kod povrćara (79 tisuća kn), zatim slijede peradarstvo (76 tisuća kn) te glavni tip gospodarenja ovce koze i ostali preživači (73 tisuće kn). Najniži dohoci s obzirom na glavni tip gospodarenja ustanovljeni su za masline, žita i za tov goveda.
- Ukupni dohodak kućanstva najveći je u povrćarstvu (72 tisuće kn), slijede kombinacija biljnih proizvodnji (68,5 tisuća kn) i nepreživači s ukupnim dohotkom kućanstva od 58,4 tisuće kn.

S obzirom na veličinu godišnjeg dohotka po gospodarstvu, najveći broj OPG svrstan je u razred od 25 do 50 tisuća kn (25,45% OPG). Slijedi razred s 10 do 25 tisuća kn (19,48% OPG), i tako dalje (10,92% gospodarstava je s negativnim ili nultim rezultatom u poslovanju). Udjel dohotka iz poljoprivrede u 2000. godini u odnosu na prethodnu se neznatno povećao i to s 54,96% na 55,22% bruto dohotka poljoprivrednog kućanstva.

II.1.2.6. Investicije u poljoprivredi

Jedan od ograničavajućih čimbenika bržeg razvoja poljoprivrede je neodgovarajuće djelovanje tržišta kapitala. Unutar cjelokupnog sustava potpore poljoprivredi, potpora razvitku mehanizama financiranja treba dati veće značenje u odnosu na postojeće stanje.

Većina kreditnih linija namijenjenih za poljoprivredu dolazi iz javnog sektora i međunarodnih kreditnih linija (putem komercijalnih banaka): Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva (MPŠ); Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR); Ministarstvo za obrt, malo i srednje poduzetništvo (MOMPS) i međunarodne kreditne linije (Svjetska banka - WB, Europska banka obnove i razvitka - EBRD).

Tijekom Domovinskog rata i agresije na RH stradao je veliki dio stočnog fonda i poljoprivredne mehanizacije i opreme pa se, u skladu sa Zakonom o financiranju obnove (po ratnim štetama), donesenom u drugoj polovici 1992. i početkom 1993. godine, kreditirala obnova stočnog fonda i proizvodnja stočne hrane (ukupno 10 milijuna DEM) te obnova poljoprivredne mehanizacije i opreme, također u iznosu 10 milijuna DEM. Korisnici tih sredstava bili su poljoprivrednici - stradalnici, kojima je tijekom rata stradala stoka i otuđena ili uništena poljoprivredna mehanizacija, a posjeduju zemljište i objekta za držanje i uzgoj stoke.

Najznačajniji nositelj programa financiranja poljoprivrede je MPŠ koje od svibnja 1992. do travnja 1996. godine odobrilo kredita u ukupnom iznosu od 27.344.381 DEM. Obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima (1.082 OPG-a) odobreno je 17,2 milijuna DEM (63 %), a 10,1 milijun DEM (37 %) pravnim osoba (58 tvrtki i poduzeća) u poljoprivrednoj djelatnosti.

Nakon ovog razdoblja, MPŠ je nositelj dva važna programa seoskog razvitka, od kojih je jedan financiran iz sredstava postupka promjene namjene poljoprivrednog zemljišta, a drugi izravno sredstvima državnog proračuna.

Utemeljenje Fonda za razvitak poljoprivrede, jedna je od najvažnijih kratkoročnih mjera. Kao osnovni izvor sredstava za osnivanje Fonda, predviđena su sredstva državnog proračuna, prihodi od uvoznih pristojbi za poljoprivredne proizvode, prihodi od prodaje, zakupa i koncesija na poljoprivredno zemljište i kapital poslovnih banaka i međunarodnih institucija.

Kreditnim programom HBOR (namijenjena obnovi stočnog fonda, poljoprivredne mehanizacije i poticanju malog i srednjeg poduzetništva u poljoprivredi) je dodijelio u razdoblju 1993.-1995. oko 14,2 milijuna DEM, a u razdoblju od 1995. - 2001²¹. godine 480,8 milijuna USD (dodijeljeno je 5.360 kredita odnosno prosječno 720 tisuća kn).

Hitni zajam Svjetske banke za obnovu iznosio je oko 20 milijuna USD, a sredstva su korištena za kupovinu rasplodne stoke (rasplodne visokobređe junice i koze (jarice), mehanizaciju i veterinarsku opremu.

Sporazum sa Svjetskom Bankom potpisan je u travnju 1996. na projektu "Razvoj službi za potporu obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima²². Glavni mu je cilj bio razvoj službi za potporu privatnim poljoprivrednicima, posebno tržišno orijentiranim tzv. komercijalnim gospodarstvima. Program je započet početkom 1997. godine, a tijekom 4 godine ukupna vrijednost projekta je 30 milijuna USD (13 milijuna USD je osiguran iz državnog proračuna).

Od 1995. godine EBRD osigurala je investicijama poljoprivrednoj proizvodnji i industriji hrane sredstva u iznosu od 20 milijuna DM godišnje.

Vlada RH je izradila program veletržnica²³ u suradnji s EBRD. Program uključuje financiranje centralne veletržnice u Zagrebu i 5 regionalnih veletržnica. Ukupna vrijednost projekta iznosi 22,4 milijuna USD (13,9 milijuna USD kredit EBRD i 8,5 milijuna USD državni proračun).

U 2001. godini MPŠ je donio Program kreditiranja razvitka poljoprivrede sredstvima Posebnog računa za kreditiranje razvojnih programa i programa obnove poljoprivrede, a ukupno iznos odobrenih kredita iznosio je 70 milijuna kn (sredstava županija i MPŠ).

II.1.3. Poljoprivreda i okoliš

Iako poljoprivreda danas nije veliki izvor onečišćenja, prema dostupnim podacima²⁴ u dijelu koji se odnosi na negativan utjecaj poljoprivrede na okoliš, može se istaći nekoliko vrsta pritisaka na okoliš i to: onečišćenje zraka; gubitak biološke raznolikosti, oštećenja ozona; zahvaćanje podzemnih voda; odlaganje otpada; opasni otpad i drugo.

²¹ 2000. godine HBOR je dodijelio 688 poljoprivrednih kredita u ukupnom iznosu od 63,3 milijuna kn.

²² Projekt uključuje 6 glavnih sastavnica: (1) primijenjena istraživanja u poljoprivredi, (2) savjetodavnu službu, (3) veterinarsku službu, (4) razvoj travnjaštva, (5) razvoj sjemenarstva, (6) poboljšanje procesa analize agrarne politike.

²³ Izgradnja veletržnica u Rijeci i Osijeku je završena 2001. godine, a završetak ostalih očekuje se u 2003. godini.

²⁴ Indikatori pritiska na okoliš, Statistička izvješća, 1165, DZS, 2002.

U usporedbi s drugim zemljama, poljoprivredna proizvodnja u RH, zbog još uvijek relativno niskog stupnja proizvodnje i ekstenzivnog načina obrade, ne smatra se velikim izvorom onečišćenja.

Tablica 6 Emisije onečišćujućih tvari iz poljoprivrede

	RH	EU*
	tona/godišnje	tona/godišnje
Emisija amonijaka (NH ₃)*	18.983	14084,1***
Emisija metana (CH ₄)*	56.625	-
Emisija dušikovog oksida (N ₂ O)*	5.579	157,100,000
Otpad iz poljoprivrede, lova i usluga**	153.618	-
Opasan otpad	12	-

*1999. g.; ** 2000. g.;

*** gigagrama

Od ukupne emisija tvari iz poljoprivrede koje onečišćuju zrak, u RH u 1999. godini, najznačajnije su emisija amonijaka (NH₃) koja čini 59,65% ukupne emisije u RH, emisija metana (CH₄) koja čini 20,94% ukupne emisije u RH i emisija dušikovog oksida (N₂O) koja čini 53,13% ukupne emisije u RH.

U 2000. godini ukupna količina odloženog otpada iz poljoprivrede, lova i usluga iznosila je 4,15%, a ukupna količina opasnog otpada (1999.g.) 0,05 % ukupne količine u RH.

Kada je riječ o izvorima onečišćenja tla i vode, procjenjuje se da objektivnu opasnost predstavlja nekontrolirano iskorištavanje tekućeg gnoja i otpadnih voda koji potječu od intenzivnog uzgoja i tova stoke. Procjenjuje se da gnojem nastaje oko 65.000 dušika (N) i oko 33.000 tona fosforog pentoksida (P₂O₅) na godinu.

Potencijalni rizik od štetnih utjecaja stočarstva na okoliš izravno ovisi o odnosu broja životinja prema poljoprivrednom zemljištu, te o proizvodnim sustavima i managementu proizvodnje (kako biljne tako i animalne proizvodnje). U RH je opterećenje po jednom hektaru poljoprivrednog zemljišta oko 0,22 uvjetnih grla, što predstavlja najnižu razinu u Europi. Sukladno smanjenju broja stoke, u RH je smanjena i potrošnja organskih gnojiva na manje od 10 milijuna tona 2001. godine.

Noviji podaci (2000.g.) o potrošnji mineralnih gnojiva pokazuju da se u RH godišnje utroši 505 tisuća tona (215 tisuća tona aktivne tvari) odnosno prosječno 253 kg po ha obradivog zemljišta, što je manje negoli 1991.godine.

Ovdje je riječ o razmjerno niskim količinama, ali u pojedinim dijelovima RH postoje znatne razlike. Godišnje se primjeni od 8 do 10 tisuća tona pesticida, od čega se oko 90% koristi u zaštiti proizvoda, poglavito za voće, povrće, ljekovito i aromatično bilje.

Potrošnja sredstava za zaštitu bilja u RH ustalila na visini od oko 3.300 tona djelatne tvari godišnje. Od toga, 5-6% otpada na insekticide, 35-45% na fungicide i 50-60% na herbicide. Potrošnja sredstava za zaštitu bilja po hektaru obradivih površina u RH je od 2,5 do 3 kg aktivne tvari po hektaru.

Navodnja se oko 0,3 % obradivih, odnosno 0,4 % zasijanih površina. Prema procjenama pretpostavlja se da se za navodnjavanje danas u RH rabi između 12 i 15x10⁶ m³ vode. Godišnje se za potrebe poljoprivrede zahvati oko 9.000 m³ podzemnih voda. S obzirom da se za navodnjavanje rabe zatvoreni sustavi pod tlakom (kišenje, lokalizirano navodnjavanje) gubici vode nisu veći od 30%.

Sa stajališta pritiska poljoprivrede na okoliš u RH valja istaknuti nepostojanje jasnog sustava učinkovite uporabe inputa (najviše mineralno gnojivo i zaštitna sredstva) - mogućih uzroka onečišćenja iz poljoprivrede u poljoprivrednoj praksi. Nekomolirana i neopravdana primjena većih količina mineralnih gnojiva i sredstava za zaštitu bilja, predstavlja potencijalnu opasnost za okoliš, te postoji rizik gubitka dušika i drugih nepoželjnih tvari otjecanjem u podzemne vode. Uobičajeno je da se gnojidba i zaštita kultura temelje na empirijskim načelima, a ne na sustavnom praćenju potreba za hranjivima i zaštitom. Aktiviranje većih poljoprivrednih površina, posebice u sustavu konvencionalne poljoprivrede, imat će za posljedicu dodatno povećanje rizika i utjecaja poljoprivrede na okoliš. Pri tome je primjena mineralnog i stajskog gnojiva odnosno dušika bez nadzora odnosno postaje mogući izvor onečišćenja i vodnih resursa što traži izradu detaljnijih preporuka za primjenu ovih gnojiva sukladno tipu tla, klimatskim uvjetima, kulturama itd.

Neodgovarajući plodored i uporaba mineralnih gnojiva smanjuje plodnost tla i uzrokom je njegove degradacije. Unapređenje plodnosti tla uvođenjem sjetve ozimih i leguminoznih kultura još uvijek se nedovoljno primjenjuje. Neodgovarajući načini čuvanja stajskog gnoja predstavljaju potencijalnu opasnost za okoliš.

II.2. Seoski prostor

II.2.1. Uvod

Seoski prostor određuju tri glavne značajke: gustoća naseljenosti, način uporabe zemljišta te identitet zajednice. Tipična seoska područja su niske gustoće naseljenosti i male veličine naselja. Isto tako, glavna raspoloživa zemljišta se koristi u poljoprivredi i šumarstvu, dok izgrađeni prostor zauzima manje površine.

Za određenje seoskog prostora RH, primijenjena je definicija Organizacije za ekonomsku suradnju i razvitak (OECD)²⁵ i EU, koje rabe gustoću naseljenosti kao kriterij za razdvajanje gradskog i seoskog prostora.²⁶

Tablica 7 Površina – seoski i gradski prostor

broj naselja	OECD kriterij		EU kriterij	
	km ²	%	km ²	%
seoski prostor	51.872	91,6	47.895	84,6
gradski prostor	4.731	8,4	8.708	15,4
ukupno	56.603	100,0	56.603	100,0

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.

Područje RH podijeljeno je administrativno na 545 jedinica lokalne samouprave, od čega 123 grada i 423 općine, 21 županija (uključujući grad Zagreb) s ukupno 6.759 naselja (stanje na dan Popisa 2001.)²⁷.

Uzorak naseljenosti govori o koncentraciji stanovništva u manjem broju gradskih naselja. U 14 gradova s više od 30.000 stanovnika živi čak 35% stanovništva, što znači da skoro svaki treći stanovnik RH živi u takvim naseljima.

Seoski prostor obilježava izrazito niska gustoća naseljenosti – samo 34 stanovnika/km², dok prosječna gustoća naseljenosti gradskog prostora iznosi 325 stanovnika/km² (prema EU kriteriju).

Tablica 8 Prosječna gustoća naseljenosti

prosječna gustoća naseljenosti	OECD kriterij stanovnika/km ²	EU kriterij stanovnika/km ²
seoski prostor	41	34
gradski prostor	491	325
ukupno	78	78

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.

Tablica 9 Broj naselja

broj naselja	OECD kriterij		EU kriterij	
	broj	%	broj	%
seoska	6 001	88,7	5 318	78,6
gradska	763	11,3	1 446	21,4
ukupno	6 764	100,0	6 764	100,0

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001.

²⁵ Organization for Economic Co-operation and Development

²⁶ OECD definira prag od 150 stanovnika/km², dok EU uzima prag od 100 stanovnika/km² za razvrstavanje nekog područja u seoski prostor. Prema studiji Kušen, E. i sur. (1995) Uređenje, razvoj i obnova seoskog prostora, Zavod za prostorno planiranje, Zagreb, seoski prostor u RH zauzima 93% državnog teritorija.

²⁷ Rezultati analize stanja temelje se na podacima Popisa stanovništva, kućanstava i stanova 31. ožujka 2001., i to razine jedinica lokalne samouprave – dakle općine ili grada, što bi odgovaralo NUTS 5 razini (preporuka EU). Radi različitog administrativnog ustrojstva u popisnim godinama 1991. i 2001. te nedostupnosti rezultata o pojedinim obilježjima na razini naselja, nije bilo moguće napraviti usporedbu seoska/gradska područja 1991. i 2001. godini.

II.2.1.1. Seosko stanovništvo

U zadnjem popisnom razdoblju (1991-2001.) demografske promjene u hrvatskom selu zbivale su se pod snažnim utjecajem destabilizirajućih (vanjskih) čimbenika kao što su agresija i rat s enormnim materijalnim razaranjima, ljudskim žrtvama i socijalnim poremećajima, ali i poratnim i tranzicijskim poteškoćama u svim sferama gospodarskog i društvenog života. To je sve pogoršalo ionako nepovoljnu demografsku situaciju hrvatskog sela koje je tijekom prethodnih trideset i više godina bilo izloženo snažnom egzodusu pretežno mlađe i vitalnije populacije i procesima depopulacije²⁸.

Seosko stanovništvo se smanjilo apsolutno i relativno. Početkom 1991. godine u seoskim je naseljima živjelo 2.187 tisuća ljudi ili 45,7 % ukupnog stanovništva RH, dok Popis stanovništva 2001. godine bilježi 1.971 tisuću seoskog stanovništva što je 44,4 % ukupnog stanovništva (Prilog, tablica 1). Prema OECD kriteriju RH bi imala 47,6%, a prema kriteriju EU 36,8% seoskog stanovništva.

Tablica 10 Seosko stanovništvo u RH (1991-2001.)

Stanovništvo	1991.		2001.					
	broj	%	Administrativni kriterij		OECD -kriterij		EU - kriterij	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Seosko	2 187 060	45,7	1 971 005	44,4	2 112 085	47,6	1 608 910	36,3
Gradsko	2 597 205	54,3	2 466 455	55,6	2 325 375	52,4	2 828 550	63,7
Ukupno	4 784 265	100,0	4 437 460	100,0	4 437 460	100,0	4 437 460	100,0

Izvor: obrada podataka iz popisa stanovništva po naseljima 1991. i 2001. godine, DZS RH.

U međupopisnom razdoblju nastavlja se trend demografskog starenja seoskog stanovništva. Podaci upozoravaju na izrazito nepovoljan odnos između mladog i starog seoskog stanovništva i izraženu polarizaciju demografskog razvoja između seoskog i gradskog stanovništva (tablica u prilogu)²⁹. Indeks starosti seoskog stanovništva³⁰ u ovom je razdoblju povećan s 0,79 na 0,96.

Tablica 11 Dobna struktura seoskog stanovništva 1991-2001.godine

Stanovništvo	1991.	2001.
	%	%
Mlado 0-19 godina	25,6	24,5
Zrelo 20-59 godina	54,1	52,0
Staro 60 i više godina	20,3	23,5
Indeks starosti	0,79	0,96

Izvor: Preračunato iz Popisa stanovništva po naseljima 1991. i 2001. godine, DZS RH

Narušena biološka struktura sela imat će daljnje posljedice na reproduktivnu sposobnost (pad nataliteta, nesposobnost reprodukcije seoskih zajednica) i pad vitalnosti (pad opće stope ekonomske aktivnosti) seoskog, ali i ukupnog stanovništva RH.

Problem nezaposlenosti u ruralnim područjima ne razlikuje se značajno od istog problema u urbanim područjima. Naime, promatrajući dobnu strukturu ukupnog stanovništva i nezaposlenih osoba možemo zaključiti kako općenito ne postoji značajna razlika između ruralnih i urbanih područja (Prilog, tablica 38), dok je udio nezaposlenih osoba u aktivnom stanovništvu ruralnih i urbanih područja gotovo jednak (Prilog, tablica 39). S druge strane, obrazovna struktura nezaposlenih osoba bitno se razlikuje između gradskih i seoskih područja (Prilog, tablica 42).

II.2.1.2. Poljoprivredno stanovništvo

U posljednjem desetljeću poljoprivredno stanovništvo se brojčano gotovo prepolovilo, smanjenje je 39,9%, što je više posljedica biološkog odumiranja tog stanovništva negoli djelovanja ekonomskih i socijalnih razloga.

²⁸ U zadnjem desetljeću udvostručio se broj seoskih naselja bez stalnog stanovništva.

²⁹ Primjenjujući kombinaciju statističkog (grad je naselje s 2000 i više stanovnika) i socio-profesionalnog kriterija (udio poljoprivrednog stanovništva, ali na temelju podataka za 1991. godinu) Na osnovi prvih rezultata Popisa stanovništva udio seoskog stanovništva u 2001 godini bio 42,3%.

³⁰ Indeks starosti je analitički pokazatelj dobne strukture stanovništva izražen kao odnos između starog i mladog stanovništva. Ukoliko premašuje vrijednost 0,40 radi se o starom stanovništvu.

Naime, vrijednost indeksa starenja poljoprivrednog stanovništva u 1991. godini bila je 1,79, dvostruko veća od granične vrijednosti (prilog, tablica). U ukupnom stanovništvu RH danas poljoprivredno sudjeluje sa svega 5,5%, a u seoskom stanovništvu s oko 11%³¹.

Tablica 12 Poljoprivredno pučanstvo u 1991. i 2001. godini

Poljoprivredno stanovništvo	Godina		Indeks 2001./1991.
	1991.	2001.	
Ukupno	409 647	245 987	60,0
Aktivno	264 895	165 942	62,6
Udržavano	144 752	79 724	55,1

Izvor: Popis stanovništva 2001. god. DZS RH

Uočljive su regionalne razlike u prostornom rasporedu poljoprivrednog stanovništva. Tako Bjelovarsko-bilogorska županija, ima iznad prosječan udio (20,7%) poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu, a u području koje administrativno pokriva Grad Zagreb ima svega 0,6% tog stanovništva (tablica u prilogu).

Aktivni kontingent poljoprivredne populacije se također smanjio, ali je stopa opadanja manja nego li poljoprivrednog stanovništva. U međupopisnom razdoblju (1991-2001.) postotak aktivnog poljoprivrednog stanovništva u ukupnom aktivnom stanovništvu je smanjen s 13,1% na 8,5%. U spolnoj strukturi nastavlja se proces maskulinizacije poljoprivrede (tablica u prilogu). Umanjene su mlađe, a uvećane starije dobne skupine (podaci 1991.). Početkom devedesetih, je udio mladih aktivnih poljoprivrednika bio svega 7,7%, dok je gotovo polovica (46,4%) aktivnih poljoprivrednika bila u dobi od 55 i više godina. Zbog takve dobne strukture postoje poteškoće u njegovoj obnovi (biološko samoobnavljanje). Narušena dobna struktura, odnosno prevladavanje starijih dobnih skupina, se odražava i na fizičku vitalnost, odnosno smanjenje ukupne radne sposobnosti aktivnih poljoprivrednika. Sa stajališta oživljavanja seoskih prostora u kojima poljoprivreda ima važnu komponentu, upitno je daljnje smanjenje poljoprivredne populacije.

Infrastruktura seoskih područja, posebice ona socijalna, nije dovoljno razvijena i ne zadovoljava potrebe seoskog stanovništva. Nedostatna zdravstvena zaštita, socijalna skrb za starije, problem zapošljavanja, nedostupnost predškolskih i srednjoškolskih institucija te kulturnih sadržaja, loše organiziran javni prijevoz i slično uzrokuju izoliranost seoskih područja. Osim toga, postoje velike regionalne razlike u stupnju razvijenosti gospodarske i socijalne infrastrukture. Opskrba strujom, vodovod, kanalizacija, plin, telefonska mreža, gospodarenje otpadom, cestovna mreža i ostala gospodarska infrastruktura osnovni su preduvjet za uspjeh program razvitka seoskih područja (tablica u prilogu).

II.2.2. Zapošljavanje

Prema dostupnim podacima, sve resorna ministarstva i institucije koje oblikuju programe za poticanje gospodarskog razvitka, u provedbenim mjerama na izravan ili neizravan način potiču zapošljavanje u RH. Međutim, ne postoje posebni programi namijenjeni isključivo razvitku seoskih prostora a kojima je cilj, između ostalog, povećanje stope zaposlenosti. Seoska područja još uvijek se povezuju isključivo uz poljoprivrednu proizvodnju.

U zajedničkom određenju ciljeva te kreiranju odnosnih mjera, u ovom slučaju mjera poticanja zapošljavanja, postoji slaba povezanost i komunikacija između pojedinih institucija. Isto tako, podaci o ostvarenju pojedinih programa nisu u potpunosti dostupni te se nameće potreba oblikovanja kvalitetnog sustava za praćenje primijenjenih programa.

II.2.2.1. Programi poticanja zapošljavanja koji se provode na nacionalnoj razini

Politika zapošljavanja jedan od strateških prioriteta u gospodarskom razvitku RH što pokazuje "Program poticanja zapošljavanja", (Program), kojeg je donijela Vlada RH u siječnju 2002. godine. Cilj navedenog programa je smanjenje nezaposlenosti, otvaranje novih radnih mjesta, restrukturiranje gospodarstva i

³¹ Smanjenje broja poljoprivrednog stanovništva u posljednjem desetljeću je vezane uz (ne) povratak dijela prognanika, posebice u onim regijama koje su pretrpjele velika ratna razaranja.

smanjenje strukturne neusklađenosti između ponude i potražnje za radnom snagom, kao i zapošljavanje određenih skupina koje su naročito pogođene nezaposlenošću.

Program sadrži čitavu lepezu mjera poticanja zapošljavanja. U okviru paketa mjera poduzet će se promjene zakonskog okvira kojim se uređuje tržište rada, osuvremenjivanje institucija koje djeluju na tržištu rada, mjere kojima se izravno i neizravno potiče zapošljavanje, kao i aktivnosti kojima se uklanjaju zapreke ulaganju u gospodarstvo. Ustanova koja je nadležna za provedbu programa je Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ), a cijeli Program obuhvaća sljedećih šest zasebnih programa zapošljavanja:

1. Program "s faksa na posao"

-Sufinanciranje zapošljavanja u državnoj upravi i javnim poduzećima "DVOJČEKI"

- Sufinanciranje zapošljavanja mladih osoba na razvojno-istraživačkim projektima
- Sufinanciranje zapošljavanja na područjima posebne državne skrbi i područjima gdje su potrebe za deficitarnim zanimanjima
- Sufinanciranje zapošljavanja na tržištu rada (privatni sektor)

- Kreditiranje samozapošljavanja

2. Program "iz učionice u radionicu"

- Sufinanciranje zapošljavanja osoba KV-VKV zanimanja bez radnog iskustva u obrtništvu

3. Program "učanjem do posla za sve"

- Sufinanciranje zapošljavanja osoba bez radnog iskustva (uz izuzeće osoba koje ulaze u programe A i B)
- Obrazovne aktivnosti: uvođenja u posao, stručno osposobljavanje, prekvalifikacija, dokvalifikacija i stručno usavršavanje za poznatog i nepoznatog poslodavca

4. Program "iskustvom do profita"

- Sufinanciranje zapošljavanja ženskih osoba iznad 45 godina starosti te muških osoba iznad 50 godina starosti

5. Program "šanse i za nas"

- Sufinanciranje zapošljavanja osoba s invaliditetom utvrđenim do 15 godine života
- Sufinanciranje zapošljavanja osoba s stečenim invaliditetom i osoba s faktorom otežanog zapošljavanja

6. Program "posao za branitelje"

- Sufinanciranje zapošljavanja nezaposlenih hrvatskih branitelja, te nezaposlene djece i supružnika poginulih i nestalih hrvatskih branitelja

Ministarstvo turizma

Ministarstvo turizma koordinira provedbu mjera kojima se potiče razvoj poduzetništva u turizmu, što podrazumijeva i razvoj turizma na ruralnim područjima.

"Program kreditiranja malog obiteljskog poduzetništva u turizmu – poticaj za uspjeh" temelji se na kreditnim sredstvima banaka i sredstvima za subvenciju kamata MT-a, a provodi se od 1. listopada 2002. do 1. listopada 2005. godine. Korisnici kredita (kamata 0 do 5%) su obrti i društva s ograničenom odgovornošću za ulaganja u objekte za smještaj gostiju (kapaciteta do 25 soba ili 15 apartmana ili 50 kamp jedinica). Program pruža mogućnost izgradnje malih obiteljskih hotela i pansiona. U tijeku je izgradnja četiri hotela.

"Program kreditiranja razvoja turizma u malom gospodarstvu" temelji se na kreditnim sredstvima banaka i sredstvima za subvenciju kamata MT-a i MOMSP-a, a provodi se od 2001. godine. Korisnici kredita (5% kamatna stopa) su obrti, trgovačka društva te obiteljska poljoprivredna gospodarstva registrirana za pružanje turističkih usluga u seljačkom domaćinstvu. Tijekom dosadašnje provedbe programa, za razliku od obrta i trgovačkih društava, obiteljska gospodarstva nisu koristila kredite.

"Program bespovratne potpore projektima na turistički nedovoljno razvijenim područjima" je mjera koja se provodi uglavnom na ruralnim područjima u četverogodišnjem razdoblju (2000/2003). Riječ je o projektima obnove i reafirmacije vrijednosti tradicijske baštine (vodenice, kovačnice, grnčarija i sl., objekti tradicijskih seljačkih gospodarstava, objekti tradicijske arhitekture i drugo), projekti obnove i valorizacije prirodne baštine te projektima od značaja za unapređenje ukupne turističke ponude. U trogodišnjem razdoblju 2000/2003

dodijeljeno je 35 bespovratnih potpora u ukupnom iznosu od 5.900.000 kn, a 2003. godine predviđa se ukupan iznos potpore od oko 3.500.000 kn.

Ministarstvo za obrt, malo i srednje poduzetništvo

Početkom 2003. godine Ministarstvo za obrt, malo i srednje poduzetništvo (MOMSP) je na temelju Zakona o poticanju razvoja malog gospodarstva iz 2002. godine izradilo "Program razvoja malog gospodarstva za razdoblje od 2003. do 2006. godine." Ovim Programom predviđene su mjere koje predstavljaju sustav poticaja malom gospodarstvu čijom je provedbom moguće ostvariti rast i razvoj gospodarstva, odnosno povećanje broja subjekata i zaposlenih u malom gospodarstvu, povećanje učinkovitosti i konkurentnosti, te bolju prilagodbu poduzetnika svjetskom tržištu. Poticajne mjere predstavljaju niz aktivnosti koje pokreću i provode nositelji provedbe Programa nastojeći ostvariti ciljeve razvoja malog gospodarstva. U subjekte malog gospodarstva uz obrt, zadruge, mala i srednja trgovačka društva ulaze i obiteljska poljoprivredna gospodarstva. Usmjerenošću raznih poticajnih mjera poljoprivredne politike na tržišno orijentirana obiteljska poljoprivredna gospodarstva, ona će dobiti važnu ulogu u zapošljavanju i razvoju malog gospodarstva.

Mjere iz Programa na izravan ili neizravan način potiču zapošljavanje u malom gospodarstvu a grupirane su ovisno o cilju koji se njihovom provedbom želi postići u mjere institucijske potpore, mjere tehnološkog razvoja i inovacije, izobrazbe u poduzetništvu, financiranje u poduzetništvu i sl. te posebne poticajne mjere koje se odnose na povećanje zapošljavanja, mjere za razvoj obrta, mjere za razvoj zadrugarstva i mjere za poticanje ženskog poduzetništva.

Malo gospodarstvo u RH broji više od 158 tisuća subjekata (prema podacima MOMSP) i čini najbrojniji dio gospodarstva, a istodobno zapošljava oko 568 tisuća radnika, kao i preko 97 tisuća vlasnika – zaposlenih obrtnika, ili sveukupno preko 660 tisuća zaposlenih ili 68% ukupno zaposlenih u gospodarstvu.

Ministarstvo za javne radove, obnovu i graditeljstvo

Na temelju Zakona o otocima Ministarstvo za javne radove, obnovu i graditeljstvo (MJROG) je izradilo Uredbu o sadržaju i metodologiji izrade "Programa održivog razvitka otoka" prema kojoj će otočne jedinice lokalne samouprave uz pomoć stručnjaka, a u koordinaciji ovog ministarstva, izraditi razvojne dokumente svog područja. Tim programima popisuju se i vrednuju ukupna prirodna i izgrađena bogatstva otoka, odnosno otočnih skupina, a osobito nekorišteno poljoprivredno zemljište i zgrade i određuje način njihovog čuvanja, odnosno potpunog i održivog korištenja u skladu s načelima i odrednicama Nacionalnog programa. Programu održivog razvitka otoka prilažu se prijedlozi ulaganja u otočno gospodarstvo kojima se prirodna i izgrađena bogatstva koriste u skladu s načelima i odrednicama Nacionalnog programa, te dokumentacija potrebna za davanje u zakup nekorištenog poljoprivrednog zemljišta. Ovim se programima ne utječe izravno na poticanje i povećanje zaposlenosti u nekom području ali se prijedlogom mjera za njegov razvitak neposredno utječe na povećanje razine kakvoće života, mogućnosti zapošljavanja i smanjenje odljeva stanovništva. S obzirom da su otoci uglavnom ruralne sredine, ovi programi imaju posebnu vrijednost.

Na temelju Zakona o područjima posebne državne skrbi, a s ciljem otklanjanja posljedica rata, bržeg povratka prognanika i izbjeglica, poticanja demografskog i gospodarskog napretka te postizanja što ravnomjernijeg razvitka svih područja RH, 1996. godine utvrđena su područja posebne državne skrbi. Riječ je o vrlo različitim, uglavnom nerazvijenim ili nekada razvijenim, ali kasnije devastiranim područjima. Sva ta područja pogođena su iseljavanjem, gospodarska struktura im je vrlo nepovoljna, a razvoj sporiji od onog u ostalim krajevima RH. Prvotno određena područja u međuvremenu su se mijenjala, odnosno dodavane su nove općine i gradovi te su sukladno tome dodavane ali i oduzimate mjere kojima se htjelo potaći gospodarstvo u njima. Iz Zakona je potekla i nekolicina propisa, odluka i uredbi. Odluke i uredbe proistekle su i iz ostalih zakona, tako da su mnoge mjere detaljnije određene. Mjere na područjima posebne državne skrbi provodi niz državnih institucija, svaka u okviru svoje nadležnosti. Područja posebne državne skrbi, isto kao i otoci, u najvećoj su mjeri ruralna područja tako da su sve mjere koje se tamo provode od velikog značaja za revitalizaciju sela i ruralnih područja.

II.2.2.2. Programi poticanja zapošljavanja koji se provode na lokalnoj razini

Pojedini programi poticanja gospodarskog razvoja, a između ostalog i zapošljavanja, na nacionalnoj razini temelj su za provedbu programa i specifičnih projekata na razini županija. Među županijama mogu se izdvojiti Zagrebačka i Istarska, koje pokreću više vlastitih inicijativa i projekata na području razvitka poljoprivrede i

seoskog područja. Jednako tako i općine i gradovi vežu svoje programe zapošljavanja i općenito seoskog razvitka uz programe i aktivnosti gore navedenih institucija.

Također treba napomenuti da postoje brojne civilne inicijative i akcije građana udruženih u nevladine udruge, između kojih se neke bave i pitanjima socijalne skrbi i ublažavanja nezaposlenosti. Ured Vlade RH za udruge od 2000. godine raspisuje natječaj za financiranje programa i projekata udruga. U 2002. godini za područje socijalne skrbi i ublažavanja nezaposlenosti prijavljeno je za financiranje stotinjak projekata od čega ih je odobreno 65 za 48 udruga. Ukupan iznos sredstava u 2002. godini odobrenih za projekte iz navedenog područja iznosio je oko 2,1 milijuna kuna.

II.2.3. Obrazovanje i ljudski potencijali

II.2.3.1. Obrazovanje seoskog i poljoprivrednog stanovništva

Stupanj obrazovanosti seoskog stanovništva (Popis 1991. godine), izražen brojem nepismenih i školskom spremom, pokazuje opće zaostajanje hrvatskog sela u odnosu na gradska naselja. Među seoskim stanovništvom je bilo 5,3% nepismenih osoba. Više od trećine nije imalo završenu osmogodišnju školu, a svega 3,1% te populacije je završilo višu školu i fakultet (tablica u prilogu). Podaci popisa 2001. godine o formalnom obrazovanju stanovništva RH, pokazuju razmjerno visoki udio stanovništva bez osnovne škole i s nepotpunom osnovnom školom (18,7%) i mali udio visokoobrazovanih skupina (11,9%), te je realno prosuditi da je obrazovna situacija među seoskom populacijom još lošija (tablica u prilogu)³².

U prilog tomu govori analiza obrazovne strukture seoskog stanovništva temeljena na Popisu stanovništva 2001. gdje je primijenjen već spomenuti kriterij OECD-a, te podaci nisu usporedivi s prethodnim popisom.

Postoje značajne razlike u obrazovnoj strukturi seoskog i gradskog stanovništva. Gotovo 70% gradskog stanovništva je završilo srednju, višu ili visoku školu, dok je taj udio znatno manji kod seoskog stanovništva i iznosi tek oko 48%. Čak nešto više od ¼ seoskog stanovništva nije završilo osnovnu školu. Gotovo isti udio su i osobe koje su završile osnovnu školu. Neodgovarajuća obrazovna struktura seoskog stanovništva znatno će otežati društveno-gospodarski razvoj seoskih područja i uzrokovati daljnje zaostajanje seoskog nad gradskim stanovništvom.

Obrazovna struktura aktivnih poljoprivrednika je daleko nepovoljna u odnosu na druge skupine aktivnog stanovništva. Po podacima iz 1991. godine, završenu srednju školu imalo je svega 8,6%, a više i fakultetsko obrazovanje 0,6% aktivnih poljoprivrednika. Prosječni koeficijent školskog obrazovanja poljoprivrednika bitno je niži od nepoljoprivrednika, iako je od 0,76 u 1961. povećan na 1,27 u 1991. godini. Među mladim seljacima brojniji su oni koji su završili srednju školu, ali u pravilu završavaju škole za nepoljoprivredna zanimanja. Istraživanja na uzorku seoske mladeži u četiri sela, pokazuju da je indeks obrazovanja mladih poljoprivrednika ipak dvaput manji u odnosu na ostalu zaposlenu mladež. S druge strane je razmjerno malo dopunskih oblika stručnog obrazovanja i sektora intelektualnih usluga primjerene poljoprivrednicima³³. To izravno utječe na širenje i nisku primjenu znanstveno-tehnoloških postignuća u poljoprivredi, osobito na seljačkim gospodarstvima.

II.2.3.2. Obrazovne institucije i drugi oblici stručnog osposobljavanja

Općenito, hrvatsko selo znatno zaostaje za gradom po razini opremljenosti socijalnom i tehničkom infrastrukturom. Jedan od bitnih pokazatelja te opremljenosti jest broj i razmještaj obrazovnih ustanova za potrebe edukacije mladeži te za stručno usavršavanje i permanentno obrazovanje odraslih. Funkcioniranje osnovne škole povezano je s brojnošću djece u pojedinom seoskom naselju te je mreža osnovnih škola u

³² Podaci se odnose na stanovništvo u dobi 15 i više godina. Valja napomenuti da među onima sa završenom osnovnom školom (21,8%) su i učenici koji pohađaju srednju školu, a studentska populacija među onima koji su završili srednju školu (47%). Na temelju dugogodišnjeg praćenja školovanja seoske mladeži, svaki peti upisani učenik ne završava srednju školu.

³³ Istraživanje na uzorku voditelja vitalnih gospodarstava pokazalo je da je za razmjerno mali broj seljaka (16,4%) presudnu ulogu u prenošenju praktičnih poljoprivrednih znanja i vještina imao poljoprivredni stručnjak (poljoprivredna savjetodavna služba). Za dvije trećine poljoprivrednika presudnu ulogu u stjecanju praktičnih znanja i prenošenju novih tehnologija ima autonomni funkcionalni odgoj na seljačkom gospodarstvu i u lokalnoj zajednici.

selima danas uglavnom slabija nego li 1991. godine³⁴. Tek svako četvrto selo ima osnovnu školu (tablica u prilogu).

Postojanje srednje škole u hrvatskim selima je prava rijetkost, četiri su smještene u seoskim naseljima, dvije državne, a dvije privatne (tablica u prilogu). Iako školski sustav u RH izvodi istovrsne programe za opće i stručno obrazovanje i usavršavanje odraslih, obrazovne ustanove su smještene u gradovima, posebno kad se radi o pučkim otvorenim učilištima, domovima kulture, a manjim dijelom ti se programi nude i u nekoliko osnovnih i srednjih stručnih škola (tablica u prilogu). Dosadašnja iskustva u pogledu angažiranja tih ustanova za potrebe seoskog prostora nisu dala zadovoljavajuće rezultate jer je razmjerno mala ponuda programa za stručno obrazovanje i usavršavanje namijenjena specifičnim potrebama obrazovanja odraslog poljoprivrednog i seoskog stanovništva.

U području formalnog institucionaliziranog poljoprivrednog obrazovanja djeluje oko trideset srednjih škola, tri veleučilišta (Križevci, Požega, Poreč), dva poljoprivredna fakulteta, (Zagreb, Osijek), te jedan veterinarski i šumarski fakultet. Zbog promjena, strukovne programe poljoprivrednih škola treba osuvremeniti po uzoru na razvijene države. Većina tih škola ne raspolaže primjerenim objektima za izvođenje praktične nastave³⁵. Nastavni curriculumi na veleučilištima i fakultetima traže sadržajne promjene i usklađivanje s europskim standardima.

U području neformalnog poljoprivrednog obrazovanja važno je spomenuti poljoprivrednu savjetodavnu službu (HZPSS) koja djeluje preko svojih podružnica i koja uz brojne savjetodavne i druge aktivnosti organizira i povremene stručne tečajeve, te izdaje popularne publikacije za poljoprivrednike. Broj poljoprivrednih savjetnika je nedostatan i veliki dio seljačkih gospodarstva nije povezan sa službom. Potom stručne službe (zavode) MPŠ od koji Zavod za zaštitu bilja povremeno provodi stručnu edukaciju iz područja zaštite bilja.

Javni elektronski mediji su važan dio u prenošenju informacija, stručnih znanja i inovacija. To su tjedna televizijska emisija "Plodovi zemlje" i emisija na radiju "Emisija za selo i poljoprivredu". Također postoje lokalne televizijske i radio emisije za poljoprivrednike. Važno je spomenuti dnevne i tjedne novine koje nude posebne priloge o poljoprivredi i selu ("Večernji list", "Jutarnji list", "Glas Slavonije" i drugi) te specijalizirana stručna glasila "Gospodarski list", "Agroglas", "Mljekarski list", "Zadrugar" i drugi). U suradnji s MPŠ, Hrvatski zadružni savez pokrenuo je biblioteku "Poljoprivredni savjetnik" namijenjenu OPG. Do sada je tiskano nekoliko knjiga i brošura. Također, treba napomenuti i edukativnu aktivnost iz područja poljoprivrede i sela koje provode nevladine udruge (osobito ekološke) za svoje članstvo, ali i šire.

Primijenjena znanstvena istraživanja u poljoprivredi veoma su važna komponenta izgradnje i očuvanja konkurentskih prednosti svake nacionalne poljoprivrede u regionalnim i globalnim okvirima. Ovo važi i za hrvatsku poljoprivredu, u kojoj prevladavaju mala i srednja gospodarstva. Osim toga OPG se razmjerno rijetko udružuju u strukovne ili interesne udruge u cilju postizanja boljeg položaja na tržištu. U pravilu ta poljoprivredna gospodarstva, kao i mala i srednja poduzeća u drugim gospodarskim granama, nove tehnologije i inovacije pribavljaju iz vanjskih izvora jer nemaju ni vlastita znanja, niti financijska sredstva za financiranje istraživanja.

Znanstvena istraživanja, stručni i razvojni projekti za potrebe sela i poljoprivrede u nas se financiraju iz nekoliko izvora, to su prije svega sredstva Ministarstva znanosti i tehnologije (MZT), MPŠ posredovanjem Vijeća za istraživanje u poljoprivredi (VIP) i MOMSP. Značajan pomak u smjeru razvojnih istraživanja MZT provodi u okviru programa "Hrvatskog inovacijskog tehnološkog razvitka" (HITRA) i programa "Razvitka na znanju utemeljenih poduzeća" (RAZUM). VIP istraživanja financira MPŠ putem Fonda za primijenjena razvoja istraživanja u poljoprivredi. Prednost ove sheme je povezanost s HZPSS koji preuzima i vodi proces transfera rezultata istraživanja u praksu. MOMSP također podupire tzv. "Program novih tehnologija" i programe i projekte iz zadrugarstva. Također, nazočno je financiranje projekata manjeg opsega iz heterogenih izvora, kao što su Ured Vlade RH za udruge, županijskih i lokalnih uprava, inozemnih donacija međunarodnih asocijacija, tvrtki, banaka i slično. Istraživačku djelatnost uz visoka učilišta i veleučilišta, obavljaju i (regionalni) javni instituti.

³⁴ Obradom podataka popisa iz 1991. godine trećina (33,4%) hrvatskih sela imalo je osnovnu školu. Na osnovi adresara osnovnih škola RH, osnovna škola postoji u 1704 seoska naselja, ili u 27,1% sela.

³⁵ Ove školske godine u te se škole moglo upisati 1593 učenika, 626 u trogodišnje, a 976 u četvergodišnje programe. Među učenicima poljoprivrednih škola je svega 25-30% djece koja dolaze s obiteljskih gospodarstava.

Postupak prosudbe za istraživačke projekte u većini je slučajeva predug i netransparentan. Obveza komercijalizacije primijenjenih istraživanja u poljoprivredi je slaba te se učinak teško može mjeriti, a ulaganje opravdati.

II.2.4. Očuvanje i razvitak seoskog prostora

II.2.4.1. Prirodno i kulturno nasljeđe

Socioekonomske i demografske promjene u hrvatskom selu posljednjih desetljeća razlog su promišljanja o budućnosti i opstanku sela. Na seoski prostor otpada gotovo 92% ukupnog kopnenog teritorija RH, a krajem XX stoljeća on je bio toliko eksploatiran urbanizacijom, da su sela, krajolici i njihovi stanovnici izgubili svoj autentični izgled i kvalitetu. Ovaj problem deruralizacije nije zahvatio samo našu zemlju, već mnogo snažnije i čitavu Europu. Pokrenute su razne kampanje koje su za cilj imale seoski prostor "kroz razvoj sačuvati i kroz očuvanje razvijati". Još je prije možda 20-ak godina RH bila u mnogo povoljnijem položaju od ostalih europskih naroda što se tiče očuvanja sela i seoske baštine. Danas je stanje gotovo isto te se Europi trebamo pridružiti u rješavanju istih problema. Prirodna bogatstva te tradicijske vrijednosti materijalne i duhovne kulture naših sela su neizrecive, a mogućnosti zaštite su svakim danom sve manje.

II.2.4.2. Prirodne i kulturne značajke prostora

Hrvatski seoski prostor danas u najvećoj mjeri označava estetska, društvena, gospodarska i kulturna zapuštenost i propadanje. Razvoj sela prepušten je stihiji koja se s jedne strane ogleda u propadanju prepoznatljive arhitekture, obrta, običaja, kulture življenja, stanovanja i njegovanja okućnica, kao i u neplanskom, stihijskom «urbaniziranju». Seoska naselja izgubila su ili gube identitet, struktura naselja i estetika narušene su uglavnom nedovršenim kućama bez ikakvog stila i zapuštenim objektima, tako da izgled naselja vrlo neskladno djeluje u prirodnom okolišu.

S druge strane bogatstvo biljnog i životinjskog svijeta još uvijek nije, kao u mnogim dijelovima Europe, narušeno ljudskim djelovanjem i intenziviranjem poljoprivrede. Zahvaljujući esktenzivnoj poljoprivredi u mnogim seoskim područjima i raznolikim klimatskim uvjetima, RH je bogata prirodnim i antropogenim staništima.

Vrlo slikovit mozaik pejzažne raznolikosti, bogata raščlanjenost reljefa, raznolikost staništa i biljnih zajednica omogućuje raznoliku i bogatu floru i faunu. Dijelovi krških i nizinskih područja pod šumama rijetko su naseljeni, a prostrane, neprekinute šumske površine omogućuju opstanak rijetkim vrstama divljih životinja. Međutim, nizinska područja u kojima je zastupljena intenzivna poljoprivredna proizvodnja, gradovi, industrijske zone i područja intenzivne turističke izgradnje na jadranskoj obali imaju izrazito negativan utjecaj na prirodne i kulturne značajke prostora, kao i u drugim intenzivno korištenim prostorima Europe.

Poljoprivreda je, uz naselja najvažniji tvorac krajobraznih struktura koje su u prošlosti ostvarile najveći dio kulturnih krajobraza RH. Ona je i površinski najrasprostranjenija djelatnost koja je obrađivačkim postupcima u proteklim razdobljima i u okviru određenih društvenih odnosa ostvarila poljoprivredni krajobraz koji daje pečat seoskom prostoru.

Suvremeni način obrade zemlje uništio je mnoge krajolike i nametnuo novu izgradnju. Stare kuće od kamena, drveta i opeke zamijenjene su novoizgrađenima od betona i drugih novih materijala, jer kuća oca i djeda nije po mjeri mladih naraštaja. Njihova samosvijest očituje se u težnji da budu drugačiji pa makar se odrekli vlastite tradicije i identiteta.

II.2.4.3. Utjecaj poljoprivredne proizvodnje na biološku i krajobraznu raznolikost

Intenzivna poljoprivredna proizvodnja, koja se temelji na monokulturnom uzgoju te uporabi vanjskih inputa (mineralnih gnojiva, pesticida i dr.), ima negativan utjecaj na prirodu i okoliš u najširem smislu. Ovo se ogleda u monotonizaciji krajobraza, osiromašenju flore i faune, genetskoj eroziji, onečišćenju voda i mnogih drugih po prirodu i okoliš nepoželjnih procesa i pojava.

Napuštanjem sela i nestankom ekstenzivne poljoprivrede, sve manji je broj poljoprivrednika i seoskog stanovništva koje njeguju tzv. kulturni krajolik. Nestankom staništa održavanih radom poljoprivrednika, nestaju

pripadajuće im životne zajednice i značajno se mijenja izgled krajobraza. Poljoprivreda je u proteklim desetljećima u ravničarskim područjima prouzročila velike štete u strukturi poljoprivrednog krajobraza, koje su nastale kao posljedica uvođenja novih, učinkovitijih tehnologija u obradi zemljišta i proizvodnji hrane. Pri tome se prvenstveno misli na preoblikovanje sitno strukturiranih poljodjelskih krajobraza u velike monokulturne poljoprivredne površine, bez raščlanjujućih elemenata koji su stvarali značajnu krajobraznu sliku tih područja u prošlim stoljećima (živice od stabala i grmlja, pojedinačna stabla, obrađivane terase, izmjena kultura na površinama sa sitnom parcelacijom i slično).

Proces napuštanja sela, tradicijskog poljodjelstva i vrtlarstva izazvao je snažnu genetsku eroziju svih vrsta poljodjelskih i povrtnih kultura (žita, povrća, industrijskog bilja, uresnih kultura). Tradicijski tipovi voćnjaka bogati vrstama i sortama zapušteni su i prepušteni propadanju RH danas nema ni središnju banku biljnih gena, niti matičnjake u kojima bi se čuvale tradicijske sorte.

II.2.4.4. Biološka i krajobrazna raznolikost Jadranskog mora, obalnog područja i otoka

Veliki je udjel jadranske obale u ukupnoj biološkoj raznolikosti RH. Hrvatska obala među najrazvedenijima je na Sredozemlju, a njezina dužina iznosi 5.780 km. Priobalne planine i otoci su vrlo osjetljive ekološke cjeline koje se ističu biljnim i životinjskim endemima. Za sada su razmjerno dobro očuvani, ali su ugroženi planiranim aktivnostima. Kako bi se očuvale njihove prirodne vrijednosti, ključno je ugraditi i poštivati mjere zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti tijekom planiranja i provođenja svih razvojnih programa.

Biogeografski položaj, dominantna geološka podloga (vapnenac) i izražen krški reljef, te razvedenost obale i činjenica da je ovaj prostor bio pribežište bilja i životinja za ledenih doba, uzrok su velike biološke raznolikosti i osebujnosti. Tri nacionalna parka: NP "Brijuni", NP "Kornati" i NP "Mljet" nalaze se na otocima, a NP "Sjeverni Velebit", NP "Paklenica" i NP "Krka" nalaze se u zaleđu obalnog prostora.

Razlozi ugroženosti morskih, otočkih i obalnih ekosustava su:

- gospodarski i športski ribolov koji nije temeljen na održivim načelima
- nestajanje prirodnih staništa zbog ljudskih djelatnosti
- zapuštanje poljoprivrede, nestanak zavičajnih sorti i kultivara
- unošenje stranih vrsta i populacija u vode i na otoke
- nekontrolirani razvitak turizma, koji je najčešće masovan
- nepostojanje ili manjkavo provođenje zakonske regulative

Hrvatski Sabor prihvatio je 1997. godine «Nacionalni program razvitka otoka» koji kao osnovni cilj i svrhu upravljanja otočnim gospodarstvom i ekološkim sustavom mora navodi održivi razvitak. U okviru «Mediterranskog akcijskog plana Programa Ujedinjenih naroda za okoliš» (UNEP/MAP) izrađeno je «Nacionalno izvješće o biološkoj raznolikosti u priobalnom području RH».

II.2.4.5. Zaštićena prirodna i kulturna baština

Prirodna baština

Koncepcija zaštite prirode danas znači puno više od očuvanja ljudskom oku privlačnih područja ili pojedinih vrsta biljaka i životinja. Umjesto o izdvajanju vrijednosti pojedinih područja, govorimo o zaštiti sveukupne biološke i krajobrazne raznolikosti.

Zakon o zaštiti prirode određuje osam kategorija prostorne zaštite: nacionalni park, park prirode, strogi rezervat, posebni rezervat, spomenik prirode, zaštićeni krajolik, park-šuma, spomenik parkovne arhitekture. Zaštićena područja pokrivaju 6,7% ukupne površine, odnosno 9,9% površine kopnenog dijela RH. Zaštita nacionalnih parkova i parkova prirode je u ovlasti države, a ostalih zaštićenih područja u ovlasti županija. Zakon o zaštiti prirode određuje da zaštićenim područjima upravljaju posebne javne ustanove. U nacionalnim parkovima zabranjuje se gospodarsko korištenje koje utječe na prirodne vrijednosti (dopušteni su tradicionalni oblici gospodarstva i određene turističke aktivnosti), a u parkovima prirode ovakve su djelatnosti dopuštene, uz određene ograničavajuće mjere i nadzor nad njihovom usklađenošću sa zaštitom prirode.

Zaštićene kategorije nacionalnih parkova i parkova prirode u svojim granicama obuhvaćaju veći ili manji broj seoskih područja. Zaštiti raznih segmenata kulturne baštine, koja obilježava život u seoskom prostoru, nije se nikada pridavalo osobito značenje (jezik, običaji, folklor, ručni rad, arhitektura). Propadanjem društvenog života na selu odumire i izvorna kulturna baština. Jedan od temeljnih razloga za to je i usvajanje novog sustava životnih vrijednosti (osobito izraženo kod mladih) – koji teže «urbanom» stilu življenja.

Tablica 13 Broj i površina zaštićenih područja prema kategorijama Zakona o zaštiti prirode

Kategorija zaštite	Ukupan broj zaštićenih dijelova	Ukupna površina (ha)
Strogi rezervat	2	2 395,35
Nacionalni park	8	96 135,00
Park prirode	10	404 632,00
Posebni rezervat	80	36 127,53
Park-šuma	38	9 080,94
Zaštićeni krajolik	70	69 721,12
Spomenik prirode	107	759,77
Spomenik parkovne arhitekture	135	961,82

Izvor: MZOPU RH 2003.

Kulturna baština

Područje tradicijske kulture dio je sveukupne kulturne politike RH, koja se temelji na široj pravnoj podlozi iz koje proizlaze postojeći i važeći zakoni. Tim se zakonima određuje status i zaštita. Prema Zakonu o očuvanju i zaštiti kulturnih dobara, kulturna dobra dijele se na nepokretna, pokretna i nematerijalna kulturna dobra.

Zaštita tradicijskog graditeljstva unutar konzervatorstva ima svoja, na međunarodnoj razini, dogovorena ili preporučena pravila. Ističe se da su «spomenici narodne arhitekture duboko povezani s pejzažom i sredinom iz koje su proistekli te se to mora smatrati osnovnim stavom. Radi toga se preporuka je da se spomenici narodnog graditeljstva čuvaju *in situ* ili prenošenjem vrijednih tradicijskih građevina na novu lokaciju, tj. osnivanjem "muzeja na otvorenom".

Pravna zaštita ove baštine obuhvaća pripreme i donošenje rješenja o preventivnoj zaštiti kulturnih dobara, postupak određivanja svojstva kulturnog dobra te zabilježbu kulturnih dobara od lokalnog značenja.

II.2.4.6. Stanje graditeljske baštine u seoskim područjima

Seosko graditeljstvo se u našoj zemlji prenisko vrednuje i kategorizira te je zbog toga i manje zaštićeno i osigurava se premalo sredstava za njegovo očuvanje. Većina dokaza povijesnog djelovanja ljudi u seoskom prostoru RH (stambene kuće, gospodarske zgrade, vodenice) najvećim su dijelom, kao posljedica gubitka gospodarske snage seoskog prostora, samosvijesti i samopoštovanja seoskog stanovništva, gubitka svijesti o vrijednosti povijesne baštine, i nepažnje, u ruševnom stanju i prepušteni propadanju. Depopulacija mnogih naših seoskih područja je najčešći uzrok lošega stanja graditeljske baštine danas. Područja u kojima je ostalo najviše netaknutih tradicijskih objekata i oblika naselja, uništio je ili zub vremena ili napuštenost i neodržavanje, jer ako i živi netko u takvim objektima onda je to stanovništvo visoke životne dobi. S druge strane, neka područja (naročito obalno područje) su devastirana novom izgradnjom, a karakteristična slika sela davno je izgubila povijesne značajke.

Unazad nekoliko godina ima i pozitivnih primjera (naročito u unutrašnjost Istre) oživljavanja graditeljske baštine razvojem agro-turizma. Uspješnim adaptacijama tradicijske kuće i gospodarski objekti dobivaju nove namjene, a razvojem agro-turizma oživljavaju i neke tradicijske poljoprivredne kulture.

II.2.4.7. Tradicijski obrti i druga nematerijalna kulturna dobra

Centralizacija gospodarskih aktivnosti i prenapučivanje gradova oslabilo je seosko gospodarstvo RH, proizvode tradicijskih obrta učinila nekonkurentnima, i zbog nametnutih modnih trendova potrošačima nezanimljivima. Danas su tradicijski obrti u RH sačuvani fragmentarno, a tradicijske se vještine tek u posljednje doba počinju obnavljati (kao odgovor na javljanje senzibiliteta za «stare vrijednosti»). Zahvaljujući nastojanju pojedinih

lokalnih zajednica, stručnim ustanovama, koje se bave znanstvenim proučavanjima i zaštitom te međunarodnim poticajima i preporukama, do danas su se ipak u RH zadržali mnogi tradicijski obrti.

Prema Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara nematerijalna kulturna dobra mogu biti "razni oblici i pojave duhovnog stvaralaštva što se prenose predajom ili na drugi način, a osobito: jezik dijalekti, govori i toponimika, te narodna književnost svih vrsta; folklorno stvaralaštvo u području glazbe, plesa, predaji, igara, obreda, običaja kao i druge tradicijske pučke vrednote te tradicijskih umijeća i obrti".

Ministarstvo za obrt, malo i srednje poduzetništvo u svom Programu «Razvoj tradicijskih obrta» podupire očuvanje i razvoj tradicijskih obrta kao kulturnog nasljeđa i tradicije gospodarskih vrijednosti.

II.2.4.8. Tradicijske manifestacije

Smotre folkloru glavne su tradicijske manifestacije koje su se u RH još zadržale, odvijaju se po inerciji, gube autentičnost i snagu i izravno odražavaju nedostatak društvene i kulturne vitalnosti sela. Pad seoske populacije, nedostatak samopouzdanja i vjerovanja u vlastite sposobnosti, tradiciju i kulturu, te gubitak umnog i fizičkog potencijala ogleđa se u nemogućnosti da se tradicijska događanja izbore za svoje mjesto u suvremenome svijetu.

Središnja tradicijska manifestacija kojom se promovira folklor i bogatstvo folklornog izričaja u glazbi, plesu, običajima, nošnji, jeste "Međunarodna smotra folkloru" koja se održava u Zagrebu od 1966. godine. Dani "Međunarodne smotre folkloru" obilježeni su raznim prigodnim izložbama tradicijskih obrta, rukotvorina, tradicijskih jela. Mnoge folklorne skupine organizirane su na lokalnoj i regionalnoj razini, a ekonomska podrška dijelom je osigurana preko subvencija i privatnih fondacija. Hrvatski "Sabor kulture" okuplja više od 500 amaterskih kulturno-umjetničkih udruga koje njeguju folklornu tradiciju kroz promociju glazbe, plesa, pjevanja.

III. Ciljevi poljoprivredne politike za razdoblje do 2005.

III.1. Poljoprivredna proizvodnja

III.1.1. Tržište poljoprivrednih proizvoda

III.1.1.1. Stabilizacija tržišta i cijena

Tržišni sustav u kojemu se sudionici (proizvođači, trgovci) mogu pošteno natjecati, rezultira najnižim troškovima i za proizvođače i za potrošače, a time odabirom najboljih metoda proizvodnje. Međutim, tržište može učinkovito funkcionirati samo ako su zadovoljeni uvjeti koji sudionicima osiguravaju određeni stupanj stabilnosti i sigurnosti, odnosno ako uredno funkcioniraju institucije poput zakonskog sustava, vlasničkih prava i javne administracije. Međutim, postoje okolnosti u funkcioniranju poljoprivrednog tržišta, koje to ograničavaju (onečišćenja, vremenske nepogode i sl.), stoga je uloga države ograničiti takve nepredviđene okolnosti i omogućiti da tržište ispravno funkcionira. To se postiže odabirom pravilnih interventnih mjera, dugoročno planiranih i ekonomski opravdanih, koje će dopustiti da tržišni zakoni oblikuju ponudu i potražnju na osnovi konkurentnosti. Akcije Vlade RH odnosno ministarstava, trebale bi se usmjeriti prvenstveno na otklanjanje mogućih uzroka neučinkovitosti.

U cilju stabilizacije tržišta i cijena poljoprivrednih proizvoda poljoprivredna politika treba se usmjeriti ponajprije na osnaživanje zakonske snage ugovornih poslovnih odnosa, razvijanje mehanizama informiranja o ugovorima i transparentnost u donošenju (agrarno) političkih odluka i njihovoj primjeni. U procesu donošenja agrarno političkih odluka, utemeljenih u ekonomskoj učinkovitosti odnosno jačem utjecaju cijena na donošenje odluka, predlaže se uvođenje sustava izravnih plaćanja, definiranje jasnih kriterija subvencijskih isplata, reforma sustava isplata prema kriteriju konkurentnosti i prilagodba vanjskotrgovinske zaštite ekonomskoj opravdanosti.

Stabilizacija tržišta i cijena poljoprivrednih proizvoda, putem razvijanja modela poticanja konkurentnih proizvodnji, cilj je koji je uključen i u Zakon o poljoprivredi, a proces ostvarivanja tog cilja je većim dijelom započet reformom poljoprivredne politike, odnosno razdvajanjem poljoprivrednih gospodarstava na dva tipa: komercijalna i nekomercijalna. Temeljni preduvjet za ostvarivanje ovog cilja je i Upisnik poljoprivrednih gospodarstava. Zakon o poljoprivredi definira mjere tržišno-cjenovne politike kao one kojima se utječe na stabilnost tržišta i jačanje konkurentnosti domaće poljoprivrede, putem mjera propisivanja cijena, isplata proračunskih poticaja i naknada, intervencija na domaćem tržištu, mjera poticanja prodaje i potrošnje, uravnoteženja ponude i mjera (vanjske) trgovine. Dodatno se smisao i objašnjenje poduzetih mjera tumači u Strategiji poljoprivrede i ribarstva.

Ono što nadilazi područje tržišno-cjenovnih odnosa u poljoprivredi, ali je vezano uz stabilnost tržišta je sve naglašeniji zahtjev za prehrambenom sigurnošću, odnosno sigurnost hrane. Taj je cilj, kao posebna cjelina uključen u Strategiju poljoprivrede i ribarstva, pa se tako ističe kako "u uvjetima sve veće liberalizacije tržišta biti će neminovno uskladiti zakonsku regulativu u području kakvoće i zdravstvene ispravnosti hrane s međunarodnim standardima, kako bi domaći proizvodi imali ravnopravan položaj s odnosnim proizvodima na međunarodnom tržištu".

Posebni ciljevi u okviru ovog općenitog cilja, prema tome, jesu:

- a) izgradnja konkurentnog poljoprivrednog sektora i rast proizvodnje konkurentnih proizvoda
- b) veći broj izvornih hrvatskih proizvoda i proizvoda s markom
- c) unapređenja u području sigurnosti hrane.

III.1.1.2. Osiguranje primjerene visine i stabilnosti dohotka poljoprivrednih proizvođača

U okviru mjera tržišno-cjenovne politike, u ostvarivanju ovog cilja od posebne su važnosti modeli poticanja proizvodnje za komercijalna gospodarstva (kojim će se poticati proizvodnja po kriteriju konkurentnosti i ostvarivanja dohotka na ekonomskim načelima) i model kapitalnih ulaganja (izravno vezan uz popravljivanje tržišne strukture, a neizravno uz stabilnost dohotka).

Posebni ciljevi:

- a) približavanje prosječne razine dohotka u poljoprivredi prosjeku ostalih djelatnosti
- b) unapređenje komercijalnog kreditiranja poljoprivrede.

III.1.1.3. Unapređenje tržišne infrastrukture (veletržnice, skladišni prostori)

Ovaj cilj je ujedno i sredstvo za ostvarivanje prethodna dva cilja: stabiliziranja tržišta i cijena poljoprivrednih proizvoda, te povećanja poljoprivrednog dohotka. Ostvariti taj cilj u potpunosti nije moguće u idućem trogodišnjem razdoblju, stoga je preporuka da se, u snažnoj vezi s mjerama strukturne politike, nastave započeti programi izgradnje veletržnica za poljoprivredne proizvode, te kriteriji za investicijsku potporu izgradnji hladnjača, financijska analiza mogućih ulaganja i pokrene pilot-projekt.

Posebni ciljevi:

- a) prilagodba i jačanje ustanova u području uređenja tržišta poljoprivrednih proizvoda
- b) uspostava mreže veletržnica i hladnjača
- c) reguliranje izravne prodaje.

III.1.1.4. Kvalitetniji nadzor nad provedbom sustava poticaja

Jedan od ciljeva novog sustava državne potpore upravo je i bilo pojednostavljenje kriterija isplate, pravičnost i sigurnost u isplatama ciljnim skupinama, te olakšan nadzor nad isplatama. Zakon o poljoprivredi predviđa evidenciju koja će taj nadzor omogućiti («Upisnik seljačkih gospodarstava ili obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava», «Evidenciju o novčanim potporama u poljoprivredi» i «Evidenciju područja s težim uvjetima gospodarenja»). Očekuje se da će preustroj Ravnateljstva za tržišnu i strukturnu potporu u poljoprivredi, te unapređenje rada inspekcijskih službi rezultirati ostvarivanjem ovog cilja, uključujući sljedeća poboljšanja: planiranje potreba i procjena mogućnosti na lokalnoj i državnoj razini (godišnje, trogodišnje) i poštivanje zakonskih propisa (suradnja lokalnih i državnih vlasti i svih resornih ministarstava, uključujući i lokalnu policiju u slučajevima kršenja propisa).

III.1.2. Struktura poljoprivrednih gospodarstava

III.1.2.1. Brža i učinkovita privatizacija društva iz poljoprivrede i prehrambene industrije

Cilj je okončanje procesa privatizacije i transformacije agrokombinata, te racionalizacija i ukidanje (sadašnjih) državnih proračunskih izdatka za njihovo konsolidiranje i poslovanje. Modernizacija i restrukturiranje poljoprivrede i poljoprivredno-industrijskog sektora radi osposobljavanja hrvatske poljoprivrede za sudjelovanje na unutarnjem tržištu EU izravno je vezano uz potrebe razvitka konkurentne poljoprivredno-prerađivačke djelatnosti. Okončanje privatizacije i transformacije poljoprivredno-prerađivačkih dioničkih društava (ex-agrokombinati u kojima država ima vlasnički udjel) važno je i radi njihove povezanosti s obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima kroz kooperantske odnose kao i veličine njihovih proizvodnih i preradbenih kapaciteta. Financijska stabilnost i poslovna aktivnost ovih društava omogućiti će širenje tržišta roba primarnih poljoprivrednih proizvoda ali i očuvanje (uz mogućnost i povećanja) značajnog broja radnih mjesta.

III.1.2.2. Brža i učinkovita privatizacija poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu države

S obzirom na dosadašnje skromne rezultate u procesu privatizacije poljoprivrednog zemljišta rezultate i činjenice da je program gospodarenja dostavilo svega 49%³⁶ jedinica lokalne uprave, a potrebnu suglasnost za svoje programe dobilo 31% općina i gradova, nužno je u što kraćem roku ubrzati postupak privatizacije državnog poljoprivrednog zemljišta. Rješavanje problema u svezi privatizacije zemljišta u vlasništvu države, a u cilju povećanja prosječne veličine obiteljskog poljoprivrednog gospodarstava i zaštite poljoprivrednog zemljišta, traži stoga bržu i širu akciju nadležnih institucija državne i lokalne uprave.

III.1.2.3. Unapređenje tržišta poljoprivrednog zemljišta

Potpota razvoju i unapređenju funkcioniranja tržišta zemljištem pretpostavlja uspostavu integriranog sustava katastarske ubilježbe i zemljišnih knjiga radi raščišćavanja vlasničkih i posjedovnih odnosa. Pri tome, potrebno je ustanoviti središnju upisnicu (registar), ali i poboljšati učinkovitost uprave gospodarenjem poljoprivrednog zemljišta i postupaka. Sve to je preduvjet za funkcioniranje tržišta poljoprivrednim zemljištem.

III.1.2.4. Okrupnjavanje obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava

S obzirom na činjenicu da najveći dio obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava rabi razmjerno male površine koje ne omogućavaju dovoljan dohodak i učinkovitu poljoprivrednu proizvodnju potrebno je u slijedećem razdoblju posebno poticati programe komasacije i arondacije kako bi se osnažilo okrupnjavanje proizvodnih površina, te zaustavio proces daljnjeg usitnjavanja poljoprivrednih imanja.

Za kompleksno uređenje poljoprivrednog proizvodnog prostora provode se mjere konsolidacije zemljišta – komasacije (u RH od 1836.g.), kojima se skupljanjem malih, razbacanih parcela u jednu parcelu ili manji broj većih, pravilnog oblika, istodobno izgrađuje infrastruktura (kanalske i putne mreže, uređenje naselja), ali i uređuju imovinsko pravni odnosi, što sve može znatno utjecati na gospodarsku učinkovitost poljoprivredne proizvodnje. U RH je do 1990. godine komasacijom obuhvaćeno 670 tisuća hektara ili svega oko 21% svih poljoprivrednih površina, dok se te mjere kasnije gotovo i ne provode.

Okrupnjavanje zemljišnih čestica poljoprivrednog zemljišta (konsolidacija), a polazeći od odredbe Zakona o poljoprivrednom zemljištu (čl.56.) da se obiteljsko gospodarstvo ne može dijeliti nasljeđivanjem, potrebno je u slijedećem razdoblju urediti posebnim propisom te uskladiti s postojećim Zakonom o nasljeđivanju.

III.1.2.5. Uređenje poljoprivrednog zemljišta

U cilju promicanja gospodarenja poljoprivrednim zemljištem, nužno je u slijedećem razdoblju značajnije poticati programe uređenja zemljišta hidromelioracijom (odvodnja, navodnjavanje, vodozahvati i drugo) odnosno agromelioracijom (humifikacija tla, kalcifikacija tla, meliorativna gnojidba i drugo), te izgradnju infrastrukturne mreže (kanalska, putna mreža i drugo). Osnovni cilj uređenja poljoprivrednog zemljišta je stvaranje povoljnih uvjeta za povećanje proizvodne vrijednosti tla za što ekonomičnije korištenje i lakšu obradu. U cilju privođenja svrsi potencijalno miniranog poljoprivrednog zemljišta jedna od prioritetnih zadaća je ubrzanje postupka razminiranja uz jače uključivanje međunarodne zajednice.

III.1.2.6. Prilagodba proizvodnje obilježjima pojedinih regija

Nastojanje da se hrvatska poljoprivreda što prije prilagodi i integrira u EU nameće potrebu jasnog određenja i prema poljoprivrednim regijama. Postojeću poljoprivrednu regionalizaciju potrebno je revalorizirati uključivanjem suvremenih kriterija izbora, polazeći od činjenice da poljoprivredu označava posebna priroda aktivnosti, koja proizlazi iz prirodnih odnosno agroekoloških razlika između različitih poljoprivrednih regija.

Regionalizacija poljoprivrede treba omogućiti višestruku primjenu, kako u kreiranju i provođenju mjera poljoprivredne politike, poglavito granske, tako i politike seoskog razvitka, potpore hendikepiranim područjima i drugu. Posebno će trebati izraditi regionalne programe integralnog razvoja kao pretpostavke i podrške održivom razvoju poljoprivrede, ali i drugih djelatnosti u seoskom području.

³⁶ Prema stanju 31.prosinac 2000. teritorijalnog ustroja, u RH ukupno je 546 gradova i općina

Regionalizacija poljoprivrednog prostora RH ima za cilj davanje preporuka za proizvodnju određenih poljoprivrednih proizvoda u područjima s prednostima za njihovu proizvodnju.

III.1.2.7. Poticanje udruživanja u zadruge i ostale oblike poslovnog povezivanja

Gotovo u svim zemljama razvijene tržišne privrede postoje različite vrste zadruga (kooperative), koje tehnološki, ekonomski i marketinški unapređuju poljoprivrednu proizvodnju i poslovanje manjih poljoprivrednih gospodarstava. U uvjetima sitnih poljoprivrednih gospodarstava, kao što ima naša poljoprivreda, poslovno povezivanje može znatno olakšati poljoprivrednicima put do tržišta, povoljniji položaj prema bankama i tržištu kapitala i drugo. U procesu tranzicije gospodarstva "nestali" su brojni veliki gospodarski subjekti (agrokombinati), koji su bili nositelji razvoja i koji su poslovno povezivali obiteljska poljoprivredna gospodarstva.

Odsustvo u praksi ovog oblika poslovnog organiziranja OPG i nepostojanje različitih vrsta zadruga, smanjuje mogućnost većeg broja gospodarstava da tehnološki i marketinški unapređuju proizvodnju i poslovanje.

Potpota poslovnom povezivanju poljoprivrednika poglavito udruživanju u zadruge ima za cilj olakšati investicijsku (kreditna) aktivnost, nastup na tržištu, stručnost i uvođenje suvremene tehnologije, uključenje u sustav PDV, sigurnost dohotka i drugo za mala i srednja obiteljska poljoprivredna gospodarstva.

III.1.2.8. Sustavno praćenje gospodarskog i socijalnog stanja te promjena na poljoprivrednim gospodarstvima

Uspostava Sustava poljoprivrednih knjigovodstvenih podataka RH ima za cilj osigurati sustavno praćenje promjena i razine poljoprivrednog dohotka poljoprivrednog gospodarstva te ocjenjivanje gospodarske učinkovitosti poljoprivredne proizvodnje.

S obzirom na težnju RH da u što skorije vrijeme postane članicom EU (u dijelu koji se odnosi na usklađivanje zakona, propisa i standarda s onima u EU) nužno je u RH pristupiti organizaciji i uspostavi Sustava poljoprivrednih knjigovodstvenih podataka, prema standardima i metodama koji se rabe u EU (FADN metodologija – Farm Accountancy Data Network)

Sustav prikupljanja knjigovodstvenih podataka, kojeg koriste članice EU, ustrojen je 1965. godine od kada se mnogo puta nadopunjavao i usavršavao. Sustav se temelji na knjigovodstvenom prikupljanju podataka (općih, tehnoloških, ekonomskih) poljoprivrednih gospodarstava, svrstanih u skupine s obzirom na veličinu, vrstu proizvodnje te geografski smještaj unutar svake od zemalja članica EU. Obradom prikupljenih podataka osiguravaju se informacije o visini prihoda u različitim tipovima poljoprivredne djelatnosti.

U sklopu FADN sustava svake se godine prikupljaju podaci s oko 60 tisuća poljoprivrednih gospodarstava iz petnaest zemalja članica. Uzorak gospodarstava se izrađuje na temelju stratifikacije s obzirom na regiju, specijalizaciju proizvodnje i veličinu gospodarstva (farme). U EU Sustav prikupljanja knjigovodstvenih podataka predstavlja osnovni i jedini izvor mikroekonomskih podataka s poljoprivrednih gospodarstava koji su usklađeni i usporedivi na razini cijele EU, te služe kao podloga u oblikovanju poljoprivredne politike.

Poljoprivredna gospodarstva u RH, unatoč njihovoj brojnosti i važnosti, dosada su bila tek neznatno obuhvaćena redovitim godišnjim statističkim praćenjima, što je i glavni razlog za manjkavost hrvatske poljoprivredne statistike u pogledu gospodarskih obilježja poljoprivrede i društveno-gospodarskih obilježja njenih glavnih nositelja.

Cilj provede Ankete poljoprivrednih gospodarstva je sustavno i redovito praćenje stanja i promjena socio-ekonomskih i regionalnih obilježja seljačkih gospodarstava ili obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava i seoskih područja.

III.1.2.9. Zaštita i zastupanje interesa poljoprivrednih proizvođača,

Ustroj Hrvatske poljoprivredne komore (HPK) ima za cilj omogućiti izravno uključivanje prevladavajućeg dijela poljoprivrednika odnosno obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava u stručno-poslovno organizaciju. Na taj način će se osigurati njihovo izravnije djelovanje na kreiranje i nadzor ostvarenja mjera agrarne politike, zaštitu i zastupanje njihovih interesa kao proizvođača, poglavito u poslovnom povezivanju s nadopunjujućim djelatnostima, kao i u promicanju konkurentnih domaćih poljoprivrednih proizvoda za inozemno tržište. HPK

osigurati će izravniju i konstruktivniju suradnju u osmišljavanju razvojnih programa i mjera za sve sudionike u poljoprivredi, a nadalje u zaštiti interesa poljoprivrednika. Istodobno treba pridonijeti jačanju poduzetništva i učinkovitijeg poslovanja među svim oblicima organiziranja i poslovanja u poljoprivredi.

Zadaća je HPK da kroz članstvo obuhvati sve pravne i fizičke osobe u području poljoprivrede i ribarstva, ali i predstavnike neprofitnih uslužnih djelatnosti (npr. savjetodavna služba, selekcijski centar, zavodi), kao i predstavnike strukovnih udruga u poljoprivredi (npr. strukovna društva agronoma, agrarnih ekonomista i slično).

III.1.2.10. Brži i jednostavniji protok poljoprivrednih informacija

Cilj je sustavno izvješćivanje te brži i jednostavniji protok različitih poljoprivrednih informacija, što je od posebne važnosti za razvitak hrvatske poljoprivrede. Postojeći način praćenja i obavještanja u poljoprivredi je spor, nekonzistentan i većinom nedostupan brojnim sudionicima u poljoprivredi, posebice poljoprivrednicima. Transparentnost i dostupnost informacija u poljoprivredi prijeko su potrebne za učinkovitije provođenje mjera agrarne politike.

Ustroj Poljoprivrednog informacijskog centra (PIC)³⁷, kao informacijskog sustava MPŠ, omogućiti će: prikupljanje i uporabu podataka i informacija iz propisanih evidencija tijela državne uprave, jedinica područne (regionalne) i lokalne samouprave, ustanova i slično od važnosti za poljoprivredu; prikupljanje, obradu podataka i informacija za potrebe izvješćivanja o poljoprivredi; prikupljanje i objavljivanje općih podataka i svih vrsta informacija o poljoprivredi za javnu uporabu i razmjenu podataka i informacija s nadležnim inozemnim ustanovama i službama u poljoprivredi.

III.1.2.11. Razvoj sustava osiguranja u poljoprivredi

Rizik i neizvjesnost trajni su pratitelji poljoprivredne proizvodnje i njezin neizostavni dio. Rizik izvire iz proizvodnih, tržišnih, financijskih, institucijskih i prirodnih uvjeta. Osiguranje u poljoprivredi u RH je nerazvijeno, a obuhvat osiguranja (ali i interes osiguravajućih društava) vrlo je mali, poglavito za OPG.

Uz uvažavanje i korištenje pozitivnih iskustava ostalih europskih zemlja, Hrvatska treba razraditi model osiguranja u poljoprivredi koji će uvažavati poljoprivredne regije i prevladavajuće proizvodnje, preferencije poljoprivrednika prema riziku obzirom na gospodarsku usmjerenost, odnosno tip proizvodnje. Potrebno je definirati ekonomsko održivo i tržišno prihvatljivo osiguranje u poljoprivredi. Od takvog osiguranja koristi će biti mnogostruke: stabilizacija dohotka poljoprivrednika, veća dostupnost kredita, veća spremnost na prihvaćanje novih tehnologija, veća specijalizacija i fleksibilniji sektor u cjelini.

III.1.3. Poljoprivreda i okoliš

Poljoprivreda je jedna od važnih odrednica opstanka i održanja seoskih područja. Razvitak poljoprivrede mora biti sukladan ne samo skrbi za razvitak suvremene i tržišne poljoprivrede već i skrbi o prirodnom okolišu i očuvanju biološke i krajobrazne raznolikosti. Stoga je potrebno poticati tehnologije poljoprivredne proizvodnje koja skrbi o zaštiti prirodnih resursa, očuvanju ugroženih područja i zaštiti poljoprivrednog zemljišta te očuvanju biološke i raznolikosti eko-sustava.

Iskustvo pokazuje da se najbolji rezultati u provođenju politike zaštite okoliša postižu kombinacijom različitih regulatornih instrumenata (naredbodavnih i nadzornih) u očuvanju i unapređenju prirodnog okoliša, te zaštiti okoliša u poljoprivredi.

S obzirom, da je poljoprivreda jedan od mogućih izvora onečišćenja prirode i okoliša, prioritetni ciljevi za razdoblje do 2005. godine su:

III.1.3.1. Održivi razvoj poljoprivrede

Održiva poljoprivreda središnji je i ključni sustav gospodarenja s gospodarskog, ekološkog, društvenog i etičkog motrišta. Nastala kao kompromis između gospodarskih i ekoloških zahtjeva, održiva poljoprivreda manje je opasna za okoliš. Radi toga, primjerenu pozornost u slijedećem razdoblju nužno je posvetiti održivoj poljoprivredi i ekološkoj poljoprivredi.

³⁷ Poslovi Poljoprivrednoga informacijskog centra ne odnose se na poslove iz djelokruga Državnog zavoda za statistiku.

III.1.3.2. Smanjenje kemijske i fizičke degradacije poljoprivrednog zemljišta

Trajno praćenje stanja i sadržaja onečišćenja poljoprivrednog zemljišta, ustroj baze podataka o kretanjima tvari iz poljoprivrede - potencijalnih uzroka pritiska na vodne resurse, te smanjenje i sprječavanje onečišćenja tla uzrokovanog dušikom, prioritetne su zadaće u zaštiti okoliša.

Kandidati za ulazak u EU obvezne su primijeniti Direktivu o dušiku - zaštita voda od onečišćenja uzrokovanog poljoprivredom (91/676/EEC), u cilju smanjenja kemijske i fizičke degradacije poljoprivrednog zemljišta.

III.2. Seoski prostor

Koordinacija institucija i aktivnosti u seoskim područjima

Politika seoske obnove i razvitka treba biti sveobuhvatna, što traži nadležnosti i suradnju brojnih upravnih i stručnih službi kao i političkih subjekata. Iz toga proizlazi nužnost utemeljenja polivalentnog, stručnog i operativnog tijela – Savjet za seoski razvoj (Savjet) – na nacionalnoj razini. Područja djelovanja Savjeta bilo bi osmišljavanje, predlaganje i praćenje mjera za obnovu i razvoj seoskog područja.

Različita ministarstva i državne institucije nude čitav spektar različitih mjera potpore. Međutim, vrste mjera, uvjeti za njihovo dobivanje te problemi koji se njima rješavaju nisu dogovoreni na jednom mjestu pa se često puta događa da se programi različitih institucija preklapaju, a istodobno ima problema koje nitko ne rješava. Potrebno je, stoga, koordinirati rad svih vladinih i nevladinih institucija koje se izravno ili neizravno bave zapošljavanjem odnosno razvitkom seoskih prostora. Osim toga potrebno je uskladiti i povezati način rada i praćenja rezultata rada u svim institucijama te uspostaviti vezu sa lokalnom upravom i samoupravom. Istodobno mora se podupirati razvoj gradova i sela kao akceptora proizvoda, ali i investitora u seoskim područjima. Navedene ciljeve u seoskom prostoru moguće je ostvariti samo međuresornim zajedničkim djelovanjem svih sudionika - ustanova.

III.2.1. Zapošljavanje

Seoska područja će u slijedećih nekoliko godina morati prilagoditi svoju socioekonomsku strukturu kako bi mogla spremno odgovoriti izazovima koji će proizići iz:

- primjene novog sustava potpore u poljoprivredi, odnosno sve većih standarda kvalitete hrane,
- brze integracije u svjetsko gospodarstvo (učlanjenje u WTO i potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s EU, učlanjenje u CEFTA),
- povećanja opće svijesti o potrebi zaštite okoliša,
- brzog širenja i uporabe novih tehnologija.

Starenje stanovništva, odlazak u gradska središta i gubitak radnih mjesta samo su neki od problema s kojima se danas ili će se u bliskoj budućnosti suočiti seoska područja, a koji mogu ozbiljno ugroziti njihovu održivost.

Problematika gubitka radnih mjesta, odnosno zapošljavanja u seoskim područjima vrlo je složena. Na zapošljavanje u seoskim područjima utječu, neizravno ili izravno, mnogobrojni čimbenici od kojih neki mnogo jače nego u gradskim sredinama. MPŠ može, međutim, izravno utjecati samo na neke čimbenike te je stoga potreban interdisciplinarni pristup rješavanju problema, odnosno u njegovo rješavanje je potrebno uključiti i druge vladine i nevladine institucije. Potrebno je, osim toga, pomoći seoskim (lokalnim) zajednicama u povećanju njihove sposobnosti da nađu rješenja za probleme s kojima se suočavaju.

III.2.1.1. Povećanje broja radnih mjesta u seoskim prostorima

S obzirom na nisku gustoću naseljenosti, značajno mjesto poljoprivrede kao djelatnosti i kao čimbenika oblikovanja prostora, nisku obrazovnu razinu i manje razvijenu fizičku i socijalnu infrastrukturu, programe zapošljavanja u ruralnim prostorima potrebno je vezati uz djelatnosti poljoprivrede, turizma, i tradicionalnih obrta, odnosno poticanje alternativnih proizvodnji i zanimanja koja se mogu obavljati na samom obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu.

III.2.1.2. Poboljšanje fizičke, socijalne i gospodarske infrastrukture

Sveobuhvatni razvitak seoskih područja nemoguć je bez razvijene:

- (i) fizičke infrastrukture (vodoopskrbni, kanalizacijski, elektroenergetski, telekomunikacijski, prometni i sl. sustavi);
- (ii) socijalne infrastrukture (obrazovanje, zdravstvena zaštita, kultura i sl.); i
- (iii) gospodarske infrastrukture (transport, bankarske institucije i druge uslužne djelatnosti).

Jedan od preduvjeta za gospodarski razvitak nekog kraja, odnosno za otvaranje novih radnih mjesta, jest postojanje dobre infrastrukture svake vrste. Stoga je potrebno da se, prilikom ulaganja u razvitak navedene infrastrukture, vodi računa o njenom izravnom i neizravnom utjecaju na sveukupni razvitak seoskih područja. Ulaganjem u seosku infrastrukturu i stvaranjem boljih uvjeta života moguće je osjetno promijeniti sadašnje demografske trendove, a poglavito trend odljeva stanovništva u gradska područja.

III.2.1.3. Povećanje stupnja motiviranosti i svijesti lokalne zajednice

Poljoprivredno stanovništvo se mora prilagoditi novim procesima u gospodarstvu i društvu, mora naučiti prepoznavati priliku za razvoj te biti aktivnim sudionikom cjelokupnog seoskog razvoja. Decentralizacija vlasti odnosno spuštanje odgovornosti i mogućnosti donošenja odluka na nižu razinu (regije, lokalne zajednice) trend je koji se može prepoznati u svim razvijenijim državama. Lokalne zajednice su na različite načine poticane da same odaberu smjer svojeg budućeg razvitka i tako budu kreatori vlastite sudbine.

Potrebno je stoga poticati lokalne zajednice da se jače zauzmu za razvitak svojih područja (prije svega obukama i tečajevima za lokalne političke lidere i službenike zaposlene u uredima regionalne i lokalne samouprave).

III.2.2. Obrazovanje i ljudski potencijali

Društveno održiv razvitak hrvatskog sela podrazumijeva svestranu afirmaciju seoskog prostora na svim razinama društvenog, političkog i gospodarskog života. Temeljni uvjeti oživljavanja i daljnjeg razvoja poljoprivrede i sela su ulaganje u znanje i lokalne ljudske potencijale jer stupanj korištenja tehnoloških, gospodarskih i drugih potencijala, izravno ovisi ne samo o sposobnosti uporabe, nego ponajviše o kreativnosti i spremnosti za prihvaćanje novih tehnologija. To su uvjeti racionalnog i boljeg korištenja resursa, povećanja proizvodnosti, i konkurentnosti OPG i malih tvrtki, osiguranje prihvatljive kakvoće života i razine društvene sigurnosti. Pretpostavka takvog razvoja je i odgovarajuća obrazovna infrastruktura, bilo da se radi o institucionaliziranom formalnom obrazovanju ili oblicima neformalnog obrazovanja i informiranja, pa i pomoć za samoobrazovanje. Samoobrazovanjem se stvara samopouzdanje, odgovornost i sigurnost, brže se prevladavaju teškoće i prihvaćaju promjene, pa je s društvenog gledišta ovakav proces potrebno sustavno podupirati i institucijski, financijski i organizacijski.

Ulaganje u razvoj ljudskih resursa i obrazovanje znatno je zahtjevnije od razvitka fizičke infrastrukture ili prirodnih resursa. Postojeće stanje u razini školovanosti poljoprivrednog i seoskog stanovništva, nedostatnost prateće obrazovne, ali i druge infrastrukture u seoskim područjima, nalaže sustavno organiziranje i koordinirane akcije svih struktura. To znači propitivanje tradicijske obrazovne prakse u poljoprivredi i uspostavljanje »novih veza« između obrazovne i razvojne politike. Sustav bi trebao djelovati cjelovito na nekoliko razina – od OPG, seoske škole i općine, srednje škole, poljoprivredne službe i institucija na razini županije, veleučilišta, znanstvenih instituta, visokih učilišta na razini regije, MPŠ i koordinirajućih tijela i upravnih službi i ustanova za edukaciju potrebnih kadrova na državnoj razini³⁸.

III.2.2.1. Poboljšanje obrazovne strukture poljoprivrednog i seoskog stanovništva

Prosječan stupanj obrazovanosti seoskog i poljoprivrednog stanovništva nesukladan je potrebama uvođenja novina i maksimalizacije privajanja tehnološko-proizvodnih, gospodarskih i društvenih probitaka. Na kraći rok

³⁸ MPŠ trebalo bi imati ulogu ne samo koordiniranja rada sa Ministarstvom prosvjete i športa i Ministarstvom znanosti i tehnologije već i odgovornost za funkcioniranje sustava formalnog i neformalnog obrazovanja za potrebe poljoprivrede i sela.

politika obrazovanja u seoskim prostorima ima omogućiti stjecanje općeg i stručnog znanja koje odgovaraju održivom razvitku OPG i poduzetništva. To podrazumijeva poticanje:

- stručnog osposobljavanja i školovanja osobito mladih poljoprivrednika i poljoprivredne mladeži
- izobrazbe i stručnog osposobljavanja poljoprivrednika ili članova OPG za obavljanje pratećih (dopunskih) djelatnosti zbog ostvarivanja primjerenog dohotka
- profesionalnog obrazovanja (kvalifikacija, prekvalifikacija, dokvalifikacija) seoskog stanovništva za deficitarna zanimanja i za alternativno zapošljavanje u seoskim prostorima.

III.2.2.2. Sustav trajnog stručnog obrazovanja i usavršavanje za potrebe obiteljske poljoprivrede i seoskog stanovništva

Tijekom navedenog razdoblja treba postupno uvoditi sustav dualnog osposobljavanja i cjeloživotnog usavršavanja poljoprivrednika sukladno institucijskim okvirima razvijenih zemalja, zahtjevima programa obnove sela i posebnostima tranzicije sela, poljoprivrede i hrvatskog društva uopće. To znači unaprijediti formalno institucionalizirano poljoprivredno obrazovanje i razviti alternativne koncepcije sustavnog stručnog obrazovanja i različite izvore stručne pomoći i drugih intelektualnih usluga, prilagođene seljacima i sadržajem sukladne ciljevima razvitka poljoprivrede i sela. Ustanoviti, kadrovski i institucijski opremiti »alternativni« sustav osposobljavanja »majstora poljoprivrede« u tzv. dopunskom režimu, i to putem obrazovnih jezgara i prakse na uzornim obiteljskim gospodarstvima u zemlji i u inozemstvu. Umrežiti institucije koje se na bilo koji način u državi javljaju u službi profesionalnog obrazovanja poljoprivrednika i realizatora programa obnove sela i poljoprivrede. Javni institucionalni i »alternativni« obrazovni sustav istodobno uz prvenstvenu zadaću užeg stručnog osposobljavanja, koja je uvjet profesionalizacije poljoprivrednog zanimanja na OGP, mora pružiti i slijedeća opća i posebna znanja: (i) znanja nužno za sudjelovanje u programu obnove i razvoja sela i seoskog prostora; (ii) znanje i vještine koje su preduvjet oblikovanja i funkcioniranja seoske zajednice kao temeljne društvene i kulturne jedinice te za sudjelovanje u primjerenom obliku interesnog gospodarskog (zadružnog) povezivanja OPG. Time bi ovaj program slijedio filozofiju, predmetnu, metodološku i institucijsku izvedbenu artikulaciju programa obnove sela uvedenog prije tridesetak godina u zemljama članicama EU.

III.2.2.3. Povećanje učinkovitosti djelovanja udruženja poljoprivrednika i aktiviranje lokalnog stanovništva

Cjeloviti pristup razvitku seoskih područja je činjenično utemeljen na stručnim argumentima koji govore o mnogo većoj učinkovitosti i uspješnosti razvojnih i akcijskih projekata u kojima sudjeluju različiti partneri i stanovništvo područja na kojem se projekt izvodi. Visokim stupnjem lokalne interakcije i suradnje stanovništva moguće je olakšati primjenu razvojnih mjera i konkretnih promjena, osobito animiranjem interesnih skupina u seoskom okružju: poljoprivrednika, lokalnih poduzetnika, seoskih žena, seoske mladeži i slično, pružanjem primjerenih edukativnih sadržaja, boljom informiranošću o ulozi lokalnog stanovništva i podizanjem svijesti o njihovoj suodgovornosti u vlastitom razvitku. To bi pridonijelo da se lokalne skupine i seosko stanovništvo osposobe da mogu sami profilirati vlastite specifične interese i aktivno kao ravnopravni partneri djelovati u realizaciji razvojnih rješenja lokalnog značaja.

III.2.2.4. Povećanje učinkovitost djelovanja upravnih i stručnih službi u poljoprivredi

Napredak hrvatske poljoprivrede i razvitak seoskih područja izravno je vezan uz djelotvornost i interakcijsko djelovanje upravnih i stručnih službi na državnoj i lokalnoj razini. Potrebno je osigurati stalno stručno osposobljavanje tih službi u zemlji i inozemstvu te ih kadrovski ojačati šire profiliranim stručnjacima za cjeloviti razvitak seoskih područja i to osobito u jedinicama lokalne uprave i samouprave. Time se stječu uvjeti učinkovitijeg sudjelovanja i suodgovornosti lokalnih uprava i službi u iniciranju, organiziranju i koordiniranju aktivnosti koje pridonose rješavanju društvenih i gospodarskih problema lokalne zajednice i regije.

III.2.2.5. Transparentniji sustav primijenjenih istraživanja za potrebe poljoprivrede i sela

Napretku poljoprivrede i obnovi sela nužna su trajna, poticajna, analitička i vrednujuća istraživanja. Učinkovita organizacija i financiranje primijenjenih znanstvenih istraživanja u poljoprivredi kao i primijereni prijenos rezultata znanstveno-istraživačke produkcije od izuzetne je važnosti za uspješnost poljoprivrede u nacionalnom i regionalnom gospodarstvu kao i na inozemnom tržištu.

Budući da se Nacionalni program odnosi na kratkoročno razdoblje, s obzirom na stanje i nazočnost brojnih poteškoća u sektoru (poljoprivrednog) obrazovanja, valja istaći da je za ostvarenje pretpostavljenih ciljevi potrebno predvidjeti značajnije povećanje proračuna resornih ministarstava osobito za unapređenje obrazovne infrastrukture koja nedostaje u većini hrvatskih (seoskih) regija.

III.2.3. Očuvanje i razvitak seoskog prostora

III.2.3.1. Očuvanje i unapređenje biološke i krajobrazne raznolikosti

Kao posebnu vrijednost i poredbenu prednost RH u odnosu na druge europske zemlje «Nacionalna strategija zaštite okoliša» ističe bogatstvo biološke i krajobrazne raznolikosti. Ovo bogatstvo prirode ima apsolutni potencijal temeljnog resursa za daljnji razvitak, posebice ekološke poljoprivrede i ekološkog turizma.

Osnovna polazišta Nacionalne strategije i akcijskog plana zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti Hrvatske su:

- razvoj svih prikladnih mjera ustanovljivanja, očuvanja i promicanja postojeće biološke i krajobrazne raznolikosti;
- zakonsko uređenje mjera za očuvanje i promicanje svekolike biološke raznolikosti u sve gospodarske djelatnosti koje se koriste biološkim dobrima;
- sustavno jačanje napora u zaštiti biološke i krajobrazne raznolikosti s nacionalnog na regionalnu i lokalnu razinu.

Brojna znanstvena istraživanja nedvojbeno dokazuju da su poljoprivredne površine, naročito livade i pašnjaci, ali i oranice i višegodišnji nasadi, biološkom raznolikošću bogatiji od drugih staništa i ekosustava. Kako u ukupnim površinama RH poljoprivredne površine čine više od 50% očito je da je ključ za očuvanje biološke i krajobrazne raznolikosti upravo u poljoprivredi! Ovo je tim značajnije kad ovaj podatak usporedimo s ukupno zaštićenim područjima prirode koja čine manje od 10% ukupnih površina RH. Poljoprivredne površine su najbogatije riznice biljnih i životinjskih vrsta, te osnovna sastavnica krajobraza. Zbog toga je očuvanje i unapređenje biološke i krajobrazne raznolikosti u poljoprivredi i kroz poljoprivredu, posebno važno za održivi razvitak RH.

III.2.3.2. Zaštita i očuvanje kulturnog naslijeđa

Najbolji način kojim se može osigurati stalno održavanje kulturnog naslijeđa (graditeljstva i obrta) jest vraćanje i održavanje života u seoska opustjela područja Like, Gorskog kotara, unutrašnje Istre, Žumberka, a napose ratom opustošene dijelove RH. Stoga je ovaj cilj usko vezan sa ciljevima zaustavljanja odljeva stanovništva iz seoskih područja i povećavanjem broja radnih mjesta. Potrebno je osmisliti programe sustavne zaštite, očuvanja, obnove i oživljavanja tradicijskog graditeljstva i obrta, na način koji će omogućiti zadržavanje kulturnog identiteta seoskih područja. Pri tome treba zadovoljiti potrebe suvremenog načina života i standarde stanovanja koji ne smiju biti niži nego u gradskim sredinama.

Očuvanje i zaštita kulturnog naslijeđa važan je cilj kako zbog vraćanja dostojanstva seoskim prostorima i seoskom stanovništvu tako i zbog mogućnosti stvaranja novih radnih mjesta u području tradicijskog graditeljstva i obrta, ali i turizma.

IV. Program poljoprivredne politike za razdoblje do 2005. godine

IV.1. Poljoprivredna proizvodnja

IV.1.1. Tržište poljoprivrednih proizvoda

IV.1.1.1. Uvod

Programom tržišno-cjenovne politike sustavno se postavlja okvir njezinih osnovnih sastavnica tj. cijena proizvoda, vanjsko-trgovinske zaštite i državne potpore u idućem trogodišnjem razdoblju.

S obzirom na postavljene ciljeve poljoprivredne politike u području tržišta poljoprivrednih proizvoda, prije svega se daje sažeti prikaz mjera (aktivnosti) koje se u idućem trogodišnjem razdoblju preporučuju u ostvarivanju tih ciljeva, a odnose se na ukupno tržište poljoprivrednih proizvoda.

Program se, nadalje, razrađuje prema najvažnijim skupinama poljoprivrednih proizvoda. Za svaku skupinu proizvoda prvo se navodi stanje na tržištu u proteklom petogodišnjem razdoblju (1997-2001.g.) i ocjena važnosti te skupine u ukupnoj poljoprivrednoj proizvodnji. Temeljem analize dosadašnjih aktivnosti u prilagodbi poljoprivredne politike, u drugom dijelu prikazani su mehanizmi tržišta za iduće trogodišnje razdoblje. Na kraju se daje jedinstven financijski okvir djelovanja tržišno-cjenovne politike u okviru proračunskih očekivanja.

IV.1.1.2. Opće mjere za ostvarivanje ciljeva poljoprivredne politike u području tržišta poljoprivrednih proizvoda

Stabilizacija tržišta i cijena

Posebni ciljevi:

- a) izgradnja konkurentnog poljoprivrednog sektora i rast proizvodnje konkurentnih proizvoda
Mjere:
 - identificiranje konkurentnih proizvodnji u uvjetima međunarodnog okruženja
 - reguliranje tržišta putem propisanih cijena, intervencijske kupovine i prodaje, povlačenja proizvoda s tržišta, potpore prodaji i potrošnji, i mjera vanjsko-trgovinske zaštite
 - provođenje sustava državne potpore putem modela poticanja proizvodnje – poticaji, kapitalna ulaganja
- b) veći broj izvornih hrvatskih proizvoda i proizvoda s markom
Mjera: provođenje programa potpore za marketinšku pripremu poljoprivrednih proizvoda za tržište
- c) unapređenja u području sigurnosti hrane
Mjere:
 - usklađivanje zakonske regulative u području kakvoće i zdravstvene ispravnosti hrane s EU standardima
 - učinkovitiji nadzor nad kakvoćom i zdravstvenom ispravnosti u proizvodnji i prometu hranom
 - provođenje sustava državnih potpora, odnosno poticanja proizvodnje i promociji prodaje ekoloških proizvoda
 - potpora investicijskom ulaganju u prehrambene kapacitete

Osiguranje primjerene visine i stabilnosti dohotka poljoprivrednih proizvođača

Posebni ciljevi:

- a) približavanje prosječne razine dohotka u poljoprivredi prosjeku ostalih djelatnosti
Mjere:
 - ustanoviti ciljnu razinu poljoprivrednog dohotka i kriterije usporedbe

- provođenje sustava državne potpore putem modela poticanja proizvodnje i kapitalnih ulaganja za komercijalna gospodarstva, dohodovne potpore za nekomercijalna gospodarstva, te mjera ruralnog razvitka za razvitak seoskih područja

b) unapređenje komercijalnog kreditiranja poljoprivrede

Mjere:

- provedba modela kapitalnih ulaganja – uspostavljanje odnosa između poslovnih banaka i poljoprivrednika
- edukacija poljoprivrednika u vođenju poslovnih knjiga i investicijskih planova

Unapređenje tržišne infrastrukture

Posebni ciljevi:

a) prilagodba i jačanje ustanova u području uređenja tržišta poljoprivrednih proizvoda

Mjera: jačanje kapaciteta Ravnateljstva za tržišnu i strukturnu potporu kako bi se stvorili preduvjeti za njegovo prerastanje u Agenciju za plaćanja (sukladno modelu EU)

b) uspostava mreže veletržnica i hladnjača

Mjere:

- nastavak započetog programa izgradnje veletržnica
- unaprijediti nadzor nad ostvarivanjem postojećih projekata i pojačati koordinaciju između uključenih ministarstava i lokalnih vlasti, tj. između svih onih koji imaju izravnu ili neizravnu odgovornost za uspjeh projekata
- potpora izgradnji hladnjača za voće i povrće s pratećim sustavom za sortiranje i pakiranje
- potpora zadružnom organiziranju voćara i povrćara

c) reguliranje izravne prodaje

Mjere:

- donošenje propisa o izravnoj prodaji poljoprivrednih proizvoda
- provođenje programa potpore za marketinšku pripremu poljoprivrednih proizvoda
- prilagodba zakonodavstva iz područja zdravstvene ispravnosti poljoprivrednih proizvoda i trženja za obiteljska poljoprivredna gospodarstva

Kvalitetniji nadzor nad provedbom sustava poticaja

Mjere:

- razvitak Upisnika poljoprivrednih gospodarstava s konačnim ciljem uspostave sustava cjelovitog sustava administrativne i inspekcijske kontrole za plaćanja u poljoprivredi (Integrated Administrative and Control System - IACS)
- jačanje kapaciteta inspekcijских službi

IV.1.1.3. ŽITA

Stanje

Proizvodnja žita tradicijski je važna poljoprivredna proizvodnja u RH, naročito u području Istočne Hrvatske – Slavonije i Baranje, pri čemu proizvodnja pšenice i kukuruza zauzima oko 50% ukupnih površina oranica, dok se proizvodnja ječma, raži i zobi odvija na znatno manjim površinama.

Tablica 14 Proizvodnja žita u razdoblju 1997-2001. godine

	Jed.mjere	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Pšenica	tisuće ha	208	242	169	236	240
	tone	833.508	1.020.045	558.217	1.032.085	965.153
	tona/ha	4,00	4,22	3,3	4,4	4,0
Ječam	tisuće ha	34	43	45	46	51
	tone	108.496	143.510	124.890	151.439	161.487
	tona/ha	3,21	3,36	2,81	3,27	3,16
Zob	tisuće ha	18	22	24	20	21
	tone	46.796	56.110	56.823	51.138	47.627
	tona/ha	2,58	2,59	2,36	2,51	2,32
Raž	ha	1.959	2.143	2.449	2.931	3.186
	tone	5.009	5.530	6.246	7.389	8.709
	tona/ha	2,56	2,58	2,55	2,52	2,73
Kukuruz	tisuće ha	371	375	384	388	506
	tone	2.183.144	1.975.120	2.135.452	1.526.167	2.211.519
	tona/ha	5,88	5,27	5,56	3,93	5,45

* očekivana proizvodnja, izvor MPS.

Izvor: DSZ RH

Pšenica se u posljednjih pet godina, uz oscilacije, proizvodila na prosječno 219.000 ha, a površine pod kukuruzom se u istom razdoblju stalno povećavaju. Proizvodnja ječma i raži bilježi slab ali stalan porast, dok se proizvodnja zobi nije znatnije mijenjala.

Prirodi žita variraju i još su uvijek ispod prosjeka EU (pri čemu su za pšenicu bili prosječno 3,98 t/ha, a kukuruza 5,21 t/ha), a prvenstveno radi nižeg stupnja uređenja oranica s obzirom na izvođenje kanalske mreže, hidromelioracijskih i agromelioracijskih zahvata i drugo, što onemogućuje nadzor proizvodnje, a proizvođače stavlja u položaj ovisnosti o klimatskim prilikama u pojedinim vegetacijskim godinama.

Zajamčene cijene i politika potpore

Do ulaska u WTO država je primjenjivala visoku carinsku zaštitu za pšenicu, a u nekoliko navrata uvodila i zabranu uvoza. Ove mjere omogućavale su zadržavanje visoke cijene pšenice na domaćem tržištu. Sve do reintegracije istočne Slavonije, proizvodnja žita je bila nešto veća od hrvatskih potreba. S reintegracijom, visoka cijena pšenice pospješila je rast proizvodnje, što je dovelo do stvaranja viškova, te je država 1998. godine intervenirala na tržištu pšenice. Nakon toga, zajamčena cijena pšenice se smanjuje, ali se povećava poticaj. Zajamčena cijena za ostale kulture iz skupine žita se ne primjenjuje.

Tablica 15 Pšenica

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002*
Zajamčena cijena (kn/kg)	1,10	1,10	0,75	0,75	0,70	0,70
Otkupna cijena (kn/kg)	1,10	1,04	0,94	0,89	1,01	
Poticaj (kn/ha)		1.050	1.370	1.050	1.610	1.610
Isplaćeno poticaja (kn)		67.835.885	155.295.098	301.528.427	305.551.167	255.935.330

Tablica 16 Kukuruz

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.*
Otkupna cijena (kn/kg)	0,67	0,51	0,63	0,74	0,74	
Poticaj (kn/ha)	-	-	800	800	1.000	1.000
Isplaćeno poticaja (kn)				199.706.721	249.053.016	263.799.850

Tablica 17 Ječam - pivarski

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.*
Otkupna cijena (kn/kg)	0,94	0,93	0,77	0,86	0,88	
Poticaj (kn/ha)			1.500	1.200	1.500	1.500
Isplaćeno poticaja (kn)			5.910.234	6.788.700	5.365.779	4.308.114

Tablica 18 Raž

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.*
Otkupna cijena (kn/kg)	0,96	0,83	0,92	1,01	1,00	
Poticaj (kn/ha)		1.300	1.500	1.200	1.500	1.500
Isplaćeno poticaja (kn)		1.120.587	1.750.307	2.749.500	2.632.782	4.709.758

Tablica 19 Zob

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.*
Otkupna cijena (kn/kg)	0,92	0,76	0,68	0,77	1,05	
Poticaj (kn/ha)					1.000	1.000
Isplaćeno poticaja (kn)					2.984.325	2.972.540

* procjena do kraja 2002. godine

Izvor: Za tablice 2-6: MPŠ RH

Svjetske cijene žita, gledajući u cjelini, proteklih deset godina padaju. Ovakav je trend u 2001. godini zaustavljen, no više zbog jačanja američkog dolara, te činjenice da cijene pšenice u SAD najjače utječu na ukupne svjetske cijene. Domaće cijene žita su tijekom istog razdoblja, ovisno o pojedinom žitu, bile više od svjetskih za 15% pa i do 100 posto (primjerice pšenica).

RH je uvoznik i izvoznik žita. Neto izvoz za pšenicu je pozitivan dok je za ječam, zob i raž negativan. Vanjsko-trgovinska razmjena kukuruza ovisila je o razini proizvodnje u pojedinim godinama, o kretanju cijena kukuruza na domaćem tržištu i o omjeru cijena kukuruza i mesa.

Novim Zakonom o državnoj potpori predviđeno ujednačavanje potpora za žita je cilj da proizvođači sami pronađu proizvodnju u kojoj mogu ostvariti najvišu razinu dohotka.

Tablica 20 Osnovno plaćanje po jedinici površine (Kn/ha) i najmanja poticajna količina

	osnovno plaćanje po jedinici (kn)	najmanja poticajna količina (ha)
krušna žita, pivarski ječam	1.625	3,00
stočna žita	1.250,	3,00

Izvor: MPŠ RH

Program tržišno-cjenovne politike:

Tržišno-cjenovnu politiku za žita je u budućnosti nužno usmjeriti na prilagodbu ZPP EU. Preporuča se zadržavanje poticaja po jedinici površine. Na taj način RH udovoljava i obvezama proisteklim iz članstva u WTO, jer su ova plaćanja izuzeta iz obveza smanjivanja. Poželjno je poticati udruživanje poljoprivrednih proizvođača zbog lakšeg izlaska na tržište, kao i okrupnjavanje imanja.

Osnovni mehanizmi tržišta:

- vanjsko-trgovinska zaštita u okviru mogućnosti i ograničenja međunarodnih sporazuma;
- zadržavanje poticaja (po jedinici površine);
- ciljne i intervencijske cijene – mogućnost javnog intervencijskog otkupa za pšenicu, raž, kukuruz i ječam, s postupnim uređenjem sustava prema onom u EU;
- ustrojavanje transparentnog sustava intervencijskog kupovanja poljoprivrednih proizvoda na tržištu;
- određivanje intervencijskih i ciljnih cijena za žita u ovisnosti o kretanju cijena na svjetskom tržištu i razini vanjsko-trgovinske zaštite. Cijene za pšenicu odrediti već u 2003. godini, a za ostala žita od 2005. godine
- zakonodavno i operativno uređenje sustava skladišnica.

IV.1.1.4. ULJARICE**Stanje**

Površine uljarica u posljednjih godina u prosjeku rastu, što je poglavito zamjetno kod soje, dok je povećanje površina suncokreta i uljane repice bilo nešto manje. Ipak, zastupljenost ovih kultura još je uvijek razmjerno mala u odnosu na ukupnu biljnu proizvodnju.

Tablica 21 Proizvodnja uljarica u razdoblju 1997.-2001. godine

Kultura	Jed. mjere	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Uljana repica	ha	5.356	8.949	16.234	12.886	10.319
	tone	11.181	21.967	32.581	29.426	22.456
	tona/ha	2,09	2,45	2,01	2,28	2,18
Soja	ha	16.030	34.015	46.336	47.484	41.621
	tone	39.469	77.458	115.853	65.299	91.841
	tona/ha	2,46	2,28	2,50	1,38	2,21
Suncokret	ha	16.946	28.642	41.996	25.715	25.336
	tone	36.138	62.206	72.347	53.956	42.985
	tona/ha	2,13	2,17	1,72	2,1	1,7

Izvor: DZS RH

Proizvodnja uljane repice posljednjih godina bilježi znatan porast proizvodnje. Kako je jedan od ciljeva poljoprivredne politike daljnje podizanje stupnja samodostatnosti u proizvodnji ulja, nužno je povećanje sjetvenih površina uljarica. Soja predstavlja uljaricu koja u ukupnom sustavu proizvedenog rafiniranog biljnog ulja u RH ima najveći udio, dok se istodobno značajne količine prerađuju za potrebe proizvodnje stočne hrane.

Zajamčene cijene i politika potpore

Proizvodnjom uljane repice u sadašnjem obujmu osigurava se dio domaćih potreba za sirovim uljem. Uz povećanje zasijanih površina ostalih uljarica, osigurat će se dostatne količine biljnih ulja iz domaćih sirovina. Uzimajući u obzir tradicijska obilježja i dugogodišnje iskustvo domaćih proizvođača u ovoj proizvodnji, nedvojbeno je da ova kultura zaslužuje značajno mjesto u sjetvenoj strukturi, stoga i potporu proizvodnji, uz napomenu da ulje uljane repice mora zauzeti značajnije mjesto u strukturi proizvodnje miješanih biljnih ulja.

Tablica 22 Uljana repica

		1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.**
Zajamčena cijena (kn/kg)		1,82	1,90	1,70	1,15	-	-
Otkupna cijena (kn/kg)		1,82	1,89	1,70	1,29	1,24	
Poticaj (kn/ha)			0,37*	1.100	1.490	2.250	2.250
Isplaćeno (kn)	poticaja	4.913.830	16.698.105	14.836.707	30.699.000	30.419.159	37.847.661

* kn/kg

** procjena

Izvor: MPŠ RH

Tablica 23 Soja

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.**
Zajamčena cijena (kn/kg)	1,90	1,90	1,70	1,53	-	-
Otkupna cijena (kn/kg)	1,90	1,92	1,71	1,58	1,58	
Poticaj (kn/ha)		0,41*	1.170	1.580	1.660	1.660
Isplaćeno poticaja (kn)	17.113.149	29.901.928	45.364.878	70.574.355	72.531.591	80.958.300

* kn/kg

** procjena

Izvor: MPŠ RH

Proizvodnja soje u posljednjih nekoliko godina bilježi izniman porast. Primjerice, u 1999. godini je ostvarena proizvodnja od preko 115 tis. tona, što je u usporedbi s 1997. godinom porast od gotovo 200 posto. Istodobno je i uvoz osjetno smanjen. Tako je s 97 tis. tona soje, koliko je uvezeno u 1998. godini, uvoz u 1999. godini pao na 42 tis. tona.

Tablica 24 Suncokret

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.**
Zajamčena cijena (kn/kg)	2,00	2,06	1,80	1,35	-	-
Otkupna cijena (kn/kg)	1,84	2,00	1,80	1,40	1,44	-
Poticaj (kn/ha)	-	0,41*	1.270	1.270	2.250	2.250
Isplaćeno poticaja (kn)	15.564.030	25.848.083	40.551.752	59.687.600	55.200.636	62.130.341

* kn/kg

** procjena

Izvor: MPŠ RH

Novim Zakonom o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu, predviđena je isplata poticaja od 1.650,00 kuna/ha za soju i 2.250,00 kuna/ha za uljarice, s minimalnom poticanom površinom od 3 hektara.

Program tržišno-cjenovne politike:

Tržišno cjenovnu politiku u području uljarica potrebno je u budućnosti usmjeriti na prilagodbu politike ZPP EU. Potrebno je zadržati poticaje po jedinici površine, kao u slučaju EU.

Osnovni mehanizmi tržišta:

- vanjska carinska zaštita;
- instrument ciljne i intervencijske cijene – mogućnost javnog intervencijskog otkupa za uljarice, s postupnim uređenjem sustava prema onom u EU;
- ustrojavanje transparentnog sustava intervencijskog kupovanja poljoprivrednih proizvoda na tržištu.

IV.1.1.5. ŠEĆERNA REPA I ŠEĆER**Stanje**

Preradom šećera u RH bave se tri šećerane u Osijeku, Virovitici i Županji. Četvrta šećerana u Belom Manastiru, završetkom mirne integracije hrvatskog Podunavlja 1998. godine, ponovno je u sustavu hrvatske industrije šećera, ali nije u funkciji već dvanaest godina. Prosječna predratna proizvodnja šećera u RH je u sve četiri šećerane bila prosječno 200 tis. tona. Prema podacima DZS RH, proizvodnja šećerne repe u proteklih pet godina kretala se između 900 tisuća i milijun tona.

Tablica 25 Proizvodnja šećerne repe i šećera u razdoblju 1997-2001. godine

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.*
Požnjevena površina (ha)	22.919	29.287	27.847	20.985	23.757	
Proizvodnja šećerne repe (tona)	931.186	1.233.322	1.113.969	482.211	964.880	
Prirod (t/ha)	40,6	42,1	40,0	23,0	40,6	
Proizvodnja šećera	141.380	139.207	113.966	58.950	138.617	170.000

* očekivana proizvodnja, izvor MPŠ RH

Izvor: DZS RH

Tablica 26 Zajamčene cijene i politika potpore

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.*
Zajamčena cijena (kn/kg)	0,22	0,22	0,20	0,19	-	-
Otkupna cijena (kn/kg)	0,24	0,22	0,19	0,23	0,23	
Poticaj (kn/ha)				2.830	3.000	3.000
Isplaćeno poticaja (mln kn)	52,16	63,48	60,50	70,47	71,38	69,09

* procjena

Izvor: MPŠ RH

Institut zajamčenih cijena za šećernu repu formalno se primjenjivao zadnji put 2000. godine, kada je iznosio 0,19 kn za kilogram šećerne repe s digestijom 15,5%. Posljednje dvije godine država više nije preuzimala na sebe obvezu da u slučaju pada tržišne cijene ispod zajamčene, otkupljuje viškove šećerne repe. Međutim, do stvarnog otkupa šećerne repe od strane države nikada nije došlo. Zajamčena cijena je u stvarnosti služila šećeranama kao ishodišna cijena pri određivanju cijene za isplatu šećerne repe poljoprivrednim proizvođačima.

Novim Zakonom o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu, predviđeno je zadržavanje poticaja na razini od 3.000 kn/ha. Najznačajnije novine sustava vezane uz proizvodnju šećerne repe odnose se na postupno povećanje najmanjih poticanih količina šećerne repe s jednog ha u 2003. godini na tri ha u 2005. godini. Najznačajniji utjecaj na hrvatsko tržište šećera ima odluka EU o ukidanju carina pri uvozu proizvoda podrijetlom iz RH, koja se primjenjuje od konca 2000. godine. Ukidanjem carine, koja u EU iznosi oko 170%, hrvatski je šećer na tržištu EU postao konkurentan, a RH bilježi značajan porast izvoza. Rast izvoza doveo je i do promjene na uvoznj strani i to posebice kod uvoza supstituta šećera.

Tablica 27 Pregled vanjsko - trgovinske razmjene šećera

tone	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Uvoz šećera	6.175	11.396	10.052	7.572	71.539
Uvoz supstituta šećera	19.480	10.010	10.093	27.502	41.058
Izvoz šećera	335	386	271	807	40.364
Izvoz supstituta šećera	15	15	16	7	26

Izvor: DZS RH i Carinska uprava RH

Program tržišno-cjenovne politike

RH će u narednom razdoblju postupno usklađivati svoje tržišne mehanizme s onima u EU. Stoga je potrebno donijeti program o uređenju tržišta šećera. U obzir je posebno potrebno uzeti mogućnosti koje proizlaze iz Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju s EU o bescarinskom izvozu šećera na tržište EU bez količinskih ograničenja, no uz primjenu pravila koja treba uvažavati.

Vanjsko-trgovinska zaštita šećera ostaje razmjerno visoka, a Obvezujućim rasporedom o pristupanju RH u WTO predviđena je carinska kvota od 40.000 tona sirovog šećera, uz carinsku stopu 5% odnosno 15%, te 6.600 tona rafiniranog šećera uz stopu 0%. Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju EU, ustanovljena je carinska kvota za uvoz 5.700 tona, a carina unutar kvote bit će ukinuta početkom 2006. godine. Šećer je obuhvaćen koncesijama s BiH i Makedonijom, međutim ove zemlje nisu proizvođači šećera i ne mogu realizirati preferencijalni izvoz. Očekuje se da će navedene carinske kvote, uz očekivani daljnji rast uvoza supstituta šećera za potrebe prehrambene industrije, biti dovoljne za zadovoljenje potreba za šećerom hrvatskog tržišta, uz daljnji, umjereni rast izvoza na tržište EU.

Osnovni mehanizmi tržišta:

- utvrđivanje tržišnog reda za šećer;
- utvrđivanje minimalne cijene za šećernu repu;
- postupan rast minimalne cijene za šećernu repu s dugoročnim ciljem dostizanja razine u EU;
- utvrđivanje intervencijske cijene za šećer na temelju cijena na svjetskom tržištu te carinske zaštite;
- primjena poticaja po jedinici sjetvene površine.

Tablica 28 Okvirni pregled cijena za nadolazeće razdoblje

	2003.	2004.	2005.
Minimalna cijena šećerne repe (kn/kg)	0,20	0,21	0,22
Poticaj (kn/ha)	3.000	3.000	3.000

Izvor: MPS RH

IV.1.1.6. DUHAN**Stanje**

Površine zasijane duhanom se u posljednjih nekoliko godina smanjuju. Međutim, zbog porasta priroda, proizvodnja je zadržana na razmjerno stabilnoj razini.

Tablica 29 Proizvodnja duhana u razdoblju 1997-2001. godine

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Požnjevena površina (ha)	7.274	7.445	6.490	5.678	5.500
Proizvodnja duhana (tona)	11.339	12.133	10.051	9.714	10.502
Prirod (t/ha)	1,56	1,63	1,55	1,71	1,91

Izvor: DZS RH

Pri ocjeni dosadašnje potpore proizvodnji duhana, u obzir treba uzeti da potpora u RH zaostaje za potporom u okruženju, posebice u odnosu na EU, za koju se procjenjuje da oko 80% dohotka proizvođača duhana dolazi iz potpore iz fondova EU.

Tablica 30 Zajamčene cijene i politika potpore

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.*
Zajamčena cijena (kn/kg)	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00	8,00
Otkupna cijena (kn/kg)	11,12	11,10	12,69	11,58	14,92	
Isplaćeno poticaja (mil. kn)	39,63	45,37	47,46	62,24	54,07	55,00

* procjena

Izvor: MPS RH

Zajamčena cijena duhana je u posljednjem razdoblju nepromijenjena, a praktično se u proteklom razdoblju nije primjenjivala. RH je uvoznik i izvoznik duhana. U uvozu se uglavnom pojavljuje berlejški duhan, koji se koristi kao poboljšivač. Novim Zakonom o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu, predviđena je isplata poticaja od 5 kn/kg duhana.

Program tržišno-cjenovne politike:

Tržišno cjenovnu politiku u području duhana, je u budućnosti potrebno usmjeriti na prilagodbu politike ZPP EU. Vanjsko-trgovinska zaštita za duhan ostaje razmjerno visoka u nadolazećem razdoblju i iznositi će 36%. Preporučuje se zadržavanje poticaja po jedinici proizvoda, kao u slučaju EU.

Osnovni mehanizmi tržišta:

- zadržavanje potpore za duhan
- daljnje diferenciranje i usmjeravanje potpore ka kvalitetnijem duhanu;
- postupno smanjenje i ukidanje zajamčene cijene za duhan;
- zadržavanje carinske zaštite utvrđene Obvezujućim rasporedom WTO za tipove duhana koje RH proizvodi, te smanjenje carinske zaštite za berlejški duhan, koji RH ne proizvodi;

Tablica 31 Okvirni prijedlog za nadolazeće razdoblje

	2003.	2004.	2005.
Zajamčena cijena (kn/kg)	8,00	7,50	ukidanje
Poticaaj (kn/kg)	5,0	5,5	6,0

Izvor: MPS HR

IV.1.1.7. POVRĆE

Stanje

Povrće se uzgaja na 136 tis. ha (2001.g.), što predstavlja 9,3% od ukupnih površina oranica i vrtova. Mada je proizvodnja povrća u odnosu na potrebe i mogućnosti još uvijek nedostatna, uočljiv je porast povrćarske proizvodnje. U razdoblju od 1997. do 2001. godine površine za uzgoj povrća su se povećale za 17,5%. Gotovo cjelokupna proizvodnja povrća (preko 98%) odvija se na OPG. U proizvodnji povrća najzastupljeniji su krumpir (oko 50% vrijednosti proizvodnje povrća), zelje, kelj, rajčica i grah, a u manjoj mjeri i ostale povrćne kulture.

Tablica 32 Površina i proizvodnja odabranih vrsta povrća

Kultura	jed. mjere	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Krumpir	ha	63.189	64.931	66.374	65.232	65.641
	tone	620.032	664.753	728.646	553.712	670.233
Mrkva	ha	2.883	3.084	3.317	3.388	3.483
	tone	19.650	27.169	29.941	24.154	?
Grah*	tone	20.527	21.003	22.291	9.928	16.542
	ha	7.521	5.946	6.581	6.511	6.470
Luk	ha	6.033	6.565	6.797	7.026	7.258
	tone	43.776	50.488	55.633	44.838	58.055
Zelje i kelj	tone	134.323	129.674	144.018	112.025	123.722
	ha	9.011	9.247	9.701	9.662	9.898
Rajčica	ha	5.141	5.765	6.408	6.635	6.801
	tone	48.085	60.511	70.816	69.555	73.882
Paprika	ha	3.969	4.480	4.833	5.051	5.343
	tone	25.243	28.058	36.813	30.778	
Krastavac	ha	3.365	3.888	4.124	4.026	4.194
	tone	28.576	36.955	37.882	28.033	
Dinja i lubenica	ha	1.847	2.599	2.890	3.074	3.206
	tone	25.450	60.242	53.437	50.069	

*količine za suho zrno

Izvor: DZS RH

Prema podacima DZS RH, povrće se u najvećoj mjeri troši u svježem stanju (92 kg po stanovniku, od čega 36 kg krumpira; podatak za 2000.g), dok se znatno manje količine potroše kao smrznuto (1,13 kg po stanovniku), sušeno (5,4 kg) ili prerađeno povrće (7,9 kg). Proizvođačke i maloprodajne cijene povrća pokazuju trend stalnog porasta. U 1999. godini proizvođačke cijene povećane su u odnosu na prethodnu godinu za 11,2%, a u 2000. godini za daljnjih 10,8%. Istodobno je u 2000. godini maloprodajna cijena povrća porasla za 9,6%. RH ne podmiruje svoje potrebe u potrošnji povrća te se godišnje uvozi povrće (svježe, suho ili prerađeno) u prosječnoj vrijednosti od 52,5 mil. USD. U izvozu ovi proizvodi postupno gube na važnosti te je udio izvoza povrća u ukupnoj vrijednosti izvoza poljoprivredno-prehrambenog sektora bio u 2001. godini tek 1,7%.

Tablica 33 Pregled uvoza i izvoza povrća i preradevina

Povrće i preradevine	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
UVOZ (tisuće USD)					
Svježe ili rashlađeno	24.406	24.578	18.079	16.565	22.731
Smrznuto	4.174	3.521	2.727	2.985	3.305
Sušeno	10.200	10.363	10.855	8.175	8.392
Konzervirano povrće	19.440	18.532	16.451	16.707	20.539
Ukupno	58.220	56.994	48.112	44.432	54.967
Udio u ukupnom uvozu poljoprivrede (%)	5,8	6,7	6,9	6,5	6,5
IZVOZ (tisuće USD)					
Svježe ili rashlađeno povrće	3.736	2.831	2.516	2.421	2.466
Smrznuto	44	107	114	135	93
Sušeno	129	294	136	323	293
Konzervirano povrće	9.108	7.001	5.341	4.711	4.927
Ukupno	13.017	10.233	8.107	7.590	7.779
Udio u ukupnom izvozu poljoprivrede (%)	2,4	1,9	1,9	1,9	1,7

Izvor: DZS RH

Do sada se u RH nisu primjenjivali poticaji za proizvodnju povrća. Novim Zakonom o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu, proizvodnja povrća je uključena u sustav državne potpore. Pravo na poticaj ostvaruju komercijalna poljoprivredna gospodarstva upisana u "Upisnik poljoprivrednih gospodarstava" i koja su proizvela, prodala i isporučila najmanje poticane količine povrća, odnosno koja proizvode povrće na najmanje 0,50 ha (0,25 ha za svaku pojedinu kulturu).

Tablica 34 Državna potpora za proizvodnju povrća

	Iznos poticaja po jedinici (kn/ha)	Najmanja poticana proizvodnja (ha)
Proizvodnja povrća	1.250	0,50
Proizvodnja povrća za industrijsku preradu	3.000	0,50

Izvor: MPS RH

IV.1.1.8. VOĆE

Stanje

U RH postoje povoljni uvjeti za proizvodnju kontinentalnog i mediteranskog voća, mada oni nisu na zadovoljavajući način iskorišteni. Zbog nedostatne proizvodnje uvoze se zato značajne količine voća. Pod voćnjacima je 70 tis. hektara, što predstavlja 2,2% ukupnih poljoprivrednih površina. Oko 95% voćnjaka je u vlasništvu OPG. Glavnina voćarske proizvodnje se odvija na malim voćnjacima uz velike oscilacije u prirodima. Najvažnije voćne vrste su jabuka, šljiva, orah, breskva, višnja, a od mediteranskog voća mandarina.

Tablica 35 Proizvodnja odabranih vrsta voća (tone)

Voće	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Jabuka	57.541	72.361	66.752	81.339	32.461
Kruška	9.796	11.556	10.027	10.081	6.734
Breskva	6.836	8.813	10.211	9.330	9.046
Šljiva	47.117	83.143	38.030	39.857	39.631
Višnja	6.032	8.265	8.453	7.566	8.169
Trešnja	4.715	6.241	6.370	5.870	4.496
Mandarinka	15.740	21.714	18.210	19.361	18.995
Smokva	5.543	6.127	6.042	4.890	4.658
Orah	3.154	4.700	4.772	4.908	3.255
Badem	2.033	2.138	3.315	2.808	2.574
Jagoda	2.838	3.574	4.842	3.960	

Izvor: DZS RH

Prema podacima DZS RH, potrošnja voća *per capita* u razdoblju 1998. do 2000. godine je bila između 50 i 54 kg, od čega oko 45% čini južno i tropsko voće. Od ostalih vrsta voća značajnija potrošnja *per capita* je zabilježena za jabuku (između 11,1 i 13,6 kg). Cijene voća pokazuju umjereniji rast od cijena povrća. Proizvođačke cijene voća povećane su tijekom 2000. godine za 2,3%. Maloprodajne cijene povećale za 0,6% u 1999.godini te daljnjih 0,4% u 2000.godini. Budući da se proizvodnjom voća podmiruje tek dio domaćih potreba, samodostatnost kontinentalnog voća je oko 80%, u razdoblju između 1997. i 2001.godine. Godišnje se uvozilo voća i prerađevina u vrijednosti od prosječno 80 milijuna USD. Trećina ovog uvoza se odnosi se na tropsko voće, dakle na one voćne vrste koje se ne proizvode u RH. U ukupnoj vrijednosti uvoza poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda voće i prerađevine sudjeluju s oko 10%. U izvozu su voće i prerađevine zastupljeni s nešto manje od 2%, s godišnjom vrijednošću izvoza od prosječno 8 milijuna USD.

Tablica 36 Pregled uvoza i izvoza voća i prerađevina

Voće i povrće	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
UVOZ (tisuće USD)					
Tropsko	34.428	27.724	24.257	19.427	25.137
Ostalo	49.212	38.969	36.767	33.519	41.704
Prerađevine	11.769	12.262	12.495	13.815	14.642
Ukupno	95.409	78.956	73.519	66.761	81.483
Udio u ukupnom uvozu poljoprivrede (%)	9,5	9,3	10,6	9,7	9,6
IZVOZ (tisuće USD)					
Tropsko	277	183	728	1.000	913
Ostalo	3.156	4.593	2.873	2.845	5.047
Prerađevine	5.585	3.667	2.923	3.753	2.846
Ukupno	9.019	8.442	6.524	7.599	8.805
Udio u ukupnom uvozu poljoprivrede (%)	1,7	1,6	1,6	1,9	1,9

Izvor: DZS RH

U 2000. godini uvedeni su novčani poticaji za podizanje višegodišnjih nasada u voćarstvu, koji se ovisno o voćnoj vrsti kreću od 7.300 do 28.700 kuna po hektaru. Za ove namjene isplaćeno je u 2000. i 2001. godini približno 10 milijuna kuna godišnje. Sukladno novom Zakonu o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu, uveden je poticaj za voćarstvo (godišnje plaćanje), te zadržan poticaj za podizanje nasada, uz ujednačavanje iznosa po kulturama. Poticaj se isplaćuje za najmanje površine od 0,5 ha. Ostvaruju ga komercijalna poljoprivredna gospodarstva upisana u "Upisnik poljoprivrednih gospodarstava". Važno je naglasiti da je proizvodnja voća i povrća radno intenzivna djelatnost koja proizvođačima osigurava razmjerno visoke prihode po jedinici površine.

Tablica 37 Državna potpora u voćarstvu

	Iznos poticaja po jedinici (kn/ha)		Najmanja poticana proizvodnja (ha)
	Osnovno plaćanje	Područja s težim uvjetima gospodarjenja	
Godišnje plaćanje	1.250		0,50
Podizanje nasada, I. skupina*	20.000	27.000	0,50
Podizanje nasada, II. skupina**	14.000	18.900	0,50
Sadnice	1,00 kn/kom.		sve priznate sadnice

* I. skupina obuhvaća: jabuku, krušku, mandarinu, kupinu, malinu, kivi, limun, naranču

** II. skupina obuhvaća: breskvu, nektarinu, marelicu, trešnju, višnju, šljivu, orah, badem, lijesku, kesten, smokvu, rogač i šipak

Izvor: MPŠ RH

IV.1.1.9. PRERAĐEVINE

Stanje

Prerada voća i povrća³⁹ pokazuje višegodišnji trend smanjenja. O tome svjedoče indeksi ostvarene proizvodnje u ovoj djelatnosti u odnosu na 1995. godinu: u 1997.godini industrijska prerada voća i povrća bila je za 27,3% manja nego u 1995.godini da bi uz oscilacije u narednom razdoblju do 2001.godine porasla na 83,7% proizvodnje ostvarene u 1995.godini.

Tablica 38 Proizvodnja odabranih prerađevina voća i povrća tone

Odabrane prerađevine voća i povrća	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Smrznuto povrće	5	196			
Rajčica konzervirane, cijele ili u komadima	93	147	215	213	249
Koncentrat rajčice	925	951	1.662		
Gljive i tartuf, pripremljeni i konzervirani			64	108	125
Kiselozelje	1.245	1.041	1.455	603	1.267
Grašak, konzervirani, osim u octu	1.216	1.388	1.395	1.338	1.677
Mahunica, konzervirana, osim u octu	151	608	220	159	391
Maslina, konzervirana, osim u octu	168	81	338	2.619	1.372
Ajvar	1.298	1.204	981	1.839	1.775
Konzervirani krastavac, u octu ili octenoj kiselini	5.872	9.186	4.203	3.627	5.247
Konzervirana paprika, u octu ili octenoj kiselini	708	2.905	1.868	1.564	1.462
Konzervirana cikla, u octu ili octenoj kiselini	1.573	1.367	2.192	1.078	1.753
Ostalo povrće konzervirano u octu ili octenoj kiselini	1.453	1.937	1.697	1.975	1.905
Džem, pekmez, marmelada	3.991	3.513	3.651	4.305	4.892
Orah i sl. koštuničavo voće, prženo, soljeno ili drugačije pripremljeno	682	484	742	708	954
Kompot od jedne ili više vrsta voća	219	147	56	163	297
Voćna pulpa i kaša	1.943	2.466	1.897	2.253	1.921

Izvor: DZS RH

Sukladno obvezama, koje je RH preuzela pristupanjem u WTO, carine na uvoz voća i povrća će se postupno smanjivati tijekom prijelaznog razdoblja, koje završava 2005. godine. Važno je uočiti da su osjetljive vrste proizvoda zaštićene sezonskim carinama, te da će i nakon isteka prijelaznog razdoblja carine za veliki broj proizvoda biti više od prosjeka carina za poljoprivredne proizvode.

Tablica 39 Carine u RH prije i nakon ulaska u WTO

Naziv skupine proizvoda	Prosječna carina (%)		
	prije ulaska	ulaskom	nakon prijelaznog razdoblja
Povrće	27,0	19,8	17,1
Voće	20,7	13,2	11,6
Proizvodi od povrća i voća	28,7	22,7	17,2
Prosječna poljoprivrede	33,7	24,3	16,4

Izvor: MPS RH

Program tržišno-cjenovne politike

Zbog uravnoteženja ponude i potražnje i stabilizacije tržišta voća i povrća potrebno je u narednom razdoblju:

- zadržavati postojeći sustav poticaja za proizvodnju voća i povrća i podizanje trajnih nasada u voćarstvu, za komercijalna obiteljska gospodarstva;

³⁹ U preradu nije uzeta u obzir proizvodnja voćnih sokova, koji nisu uključeni i u ranije pokazatelje o uvozu, izvozu i potrošnji. Proizvodnja voćnih sokova, temeljena pretežno na uvoznim sirovinama, ostvaruje već više godina dinamičan rast.

- zadržavanje postojećeg sustava poticaja za proizvodnju povrća za preradu radi osiguranja povećane proizvodnje sirovine za prerađivačku industriju;
- unapređenje distribucije voća i povrća potporom kapitalnim ulaganjima u potrebnu infrastrukturu (hladnjače, sustavi za sortiranje i pakiranje, skladišta, sušare);
- provođenje programa marketinške pripreme proizvoda za tržište;
- promicanje i povezivanje proizvođača u udruge radi organizacije proizvodnje, otkupa i plasmana voća i povrća;
- zadržavati postojeću carinsku zaštitu sukladno Obvezujućem rasporedu o pristupanju RH WTO;
- sezonska vanjskotrgovinska zaštita;
- potpore proizvođačima sadnica.

Vežanje uz strukturnu politiku

- potpore programima zaštite okoliša, odnosno ekološkoj proizvodnji povrća;
- potpora izgradnji hladnjača s pratećom infrastrukturom za sortiranje i pakiranje
- podrška zadružnom organiziranju voćara i povrćara
- investicijske potpore usmjeriti poboljšanju učinkovitosti i konkurentnosti (potpore prestrukturiranju prehrambeno-prerađivačke industrije).

IV.1.1.10. GROŽĐE I VINO

Stanje

Vinogradarstvo i vinarstvo su za RH tradicijski važne djelatnosti, kojima se bavi veliki broj OPG, a posljednjih godina je zamjetna pojava specijaliziranih vinogradara koji, primjenom suvremene tehnologije, postižu vrhunsku proizvodnju vina. Pod vinogradima se nalazi oko 60 tis. hektara, što predstavlja nešto manje od 2% od ukupnih poljoprivrednih površina. Gotovo 92% vinogradarske proizvodnje se odvija na OPG. Proizvodnja grožđa u razdoblju od 1997. do 2001.godine je bila prosječno 387 tis. tona godišnje. Glavnina proizvodnje odnosi se na vinsko grožđe, budući da je proizvodnja stolnog grožđa neznatna, te se ono uglavnom uvozi. U navedenom razdoblju prosječna proizvodnja vina iznosila je 2,6 milijuna hektolitara godišnje.

Vino je jedan od rijetkih proizvoda poljoprivredno-prehrambenog sektora čijom se proizvodnjom osiguravaju izvozni viškovi, budući da ukupna proizvodnja nadmašuje potrebe domaće potrošnje za približno 27%. Posljednjih godina je uočljiv trend smanjenja potrošnje vina, čime se povećavaju zalihe što otežava poslovanje vinarima.

Tablica 40 Osnovni podaci o vinogradarskoj i vinarskoj proizvodnji

	Jed. mjere	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Broj rodnih trsova	mil. kom.	312	312	307	299	296
Proizvodnja grožđa	tone	406.089	421.180	394.066	353.541	359.042
Proizvodnja vina	tis. hl	2.808	2.882	2.551	2.387	2.479
od čega:						
- obit.poljop.gospod.	tis. hl	2.260	2.277	2.094	1.891	1.952
- pravne osobe	tis. hl	548	605	457	496	527

Izvor: DZS RH

Prosječna vrijednost izvoza vina u razdoblju od 1997. do 2001.godine je bila 8,9 milijuna US dolara godišnje i veća je za 2,7 puta od vrijednosti uvoza vina. Uočava se trend smanjenja izvoza, uz istodobno povećanje uvoza. Najznačajnije izvozno tržište je EU, u koju se izvozi 43,7% od ukupnog izvoza vina (najviše u Njemačku, Italiju i Austriju), a slijede Bosna i Hercegovina (32,7%) i Poljska (10,9%). Godišnje se uvozi prosječno 9.500 tona svježeg grožđa, što se gotovo u cijelosti odnosi na stolno grožđe, dok je uvoz vinskog grožđa zanemariv.

Tablica 41 Izvoz i uvoz vina i grožđa (tone)

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Grožđe i vino					
Vino	4.808	4.581	5.323	2.643	6.442
Uvoz					
Svježe grožđe za preradu	2.301	18	2	60	72
Stolno grožđe	9.475	8.806	9.227	8.771	9.014
Izvoz					
Vino	10.651	6.712	6.591	7.788	9.365
Svježe grožđe za preradu	219		0	1	1
Stolno grožđe	5	5	8	9	1

Izvor: DZS RH

Pristupanjem u WTO, RH preuzima obvezu smanjivanja carina na uvoz vina tijekom prijelaznog razdoblja koje završava 2005. godine. U tom razdoblju prosječna carina za vino se smanjuje od 58,9%, koliko je iznosila prije članstva u WTO, na 38,2% u 2005. godine. Pri tome je bitno naglasiti da se na uvoz stolnog vina u pravilu primjenjuje znatno viša carina nego na uvoz kvalitetnog vina. Na uvoz svježeg grožđa primjenjuje se razmjerno niska carina, osim za vinsko grožđe u sezoni berbe, kod kojeg će se i nadalje primjenjivati carina od 87%.

Prema postojećim propisima, poticaj se isplaćuje za proizvodnju loznih cjepova, podizanje (novih) vinograda i proizvodnju grožđa. U tu svrhu je iz Državnog proračuna isplaćeno ukupno 22 milijuna kuna. Novim Zakonom o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu predviđeni su poticaji za podizanje vinograda i godišnja plaćanja, kao i za proizvodnju loznih cjepova, a namijenjeni su komercijalnim OPG.

Tablica 42 Državna potpora u vinogradarstvu prema Zakonu o državnoj potpori

	Iznos poticaja po jedinici (kn/ha)		
	Osnovno plaćanje	Područja s težim uvjetima gospodarenja	Najmanja poticana proizvodnja (ha)
Vinogradi godišnje plaćanje	1.250	1.690	0,25
Vinogradi podizanje nasada	28.000	37.800	0,25
Lozni cjepovi	1,00 kn/kom.		sav priznati sadni materijal

Izvor: MPŠ RH

Tržišno-cjenovna politika:

U narednom razdoblju nužno je izmijeniti propise iz područja vinogradarstva i vinarstva tako da najvećoj mjeri budu sukladni propisima EU, što se posebno odnosi na propise o kakvoći vina. Potrebno je poticati poslovno povezivanje proizvođača grožđa i vina te povećanje i ujednačavanje kvalitete vina, kako bi se iskoristile izvozne mogućnosti stvorene ugovorima o liberalizaciji trgovine.

Osnovni mehanizmi tržišta:

- zadržavanje postojećeg sustava poticaja u vinogradarstvu, namijenjenog komercijalnim obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima;
- zadržavanje postojeće carinske zaštite, sukladno Obvezujućem rasporedu o pristupanju RH WTO;
- postupno uvođenje mehanizma stabilizacije tržišta, sukladne pravnoj stečevini EU;
- provedba programe potpore marketinškoj pripremi proizvoda za tržište; promovirati potrošnju i izvoz vina (izvozne licence).

Vežanje sa strukturnom politikom

- uključivanje vinogradarstva u programe strukturne potpore u poljoprivredi (obnavljanje vinograda, poticaji razvitku tehnologije prerade);
- poticanje poslovnog povezivanja proizvođača u zadruge zbog organizacije proizvodnje, otkupa i plasmana grožđa i vina.

IV.1.1.11. SJEME**Stanje**

Osnivanjem Zavoda za sjemenarstvo i rasadničarstvo godine 1998. započinje neprestano praćenje sjemenske proizvodnje, koja u ovom razdoblju bilježi stalan rast. U razdoblju koje je prethodilo osnivanju ovog zavoda, ova

proizvodnja nije sustavno praćena, te je omogućavala plasiranje na tržište sjemena niže kakvoće i lošeg zdravstvenog stanja, što je na koncu smanjivalo prirode poljoprivrednih kultura.

Tablica 43 Deklarirano sjeme važnijih kultura u razdoblju 1999-2001. godine

Kultura	1999. ¹ (t)	2000. (t)	2001. (t)	10/2002. (t)
Ozima pšenica	47	62.246	63.311	64.255
Ozimi ječam	3	4.579	5.518	6.369
Ozima raž	10	27	184	232
Ozima zob	10	32	31	70
Uljana repica	138	127	147	131
Kukuruz		4.212.901	6.889.862	
Suncokret		67	38	
Soja		3.039	4.558	

¹ 1999. godine deklariran je dio ukupne sjemenske proizvodnje

² sjeme ovih kultura bit će deklarirano koncem 2002. i početkom 2003. godine

Izvor: Zavod za sjemenarstvo i rasadničarstvo (ZSR)

Nepostojanje statističkih podataka o ovoj proizvodnji onemogućava točnu analizu stanja u sektoru sjemenarstva u proteklom razdoblju. U ukupnoj sjemenskoj proizvodnji, sjeme kukuruza zauzima primat, a slijedi ga ozima pšenica, zahvaljujući programima razvoja selekcija domaćih oplemenjivačkih kuća, te tradicijski razvijenom sjemenskom proizvodnjom. Ova proizvodnja bilježi stalan rast posljednjih godina. Zamjetan je i značajan porast proizvodnje sjemena ozime raži, što se može objasniti poticanjem ove proizvodnje u brdsko-planinskim područjima. Proizvodnja sjemena soje također zauzima značajno mjesto u ovom sektoru i to prvenstveno radi dugogodišnjeg istraživačkog rada Poljoprivrednog Instituta Osijek, te sveukupnoj politici poticanja ove vrste proizvodnje.

RH je uvoznik i izvoznik sjemena. U uvozu se pojavljuje sjeme zobi, suncokreta, sjemenski krumpir kojim se pokriva oko 90 % domaćih potreba te sjeme povrća kojim se pokriva 98 % tržišta RH.

Politika potpore

Proizvodnja kvalitetnog poljoprivrednog sjemena je u sustavu poticaja, pri čemu se novčani iznosi poticaja uglavnom nisu mijenjali posljednjih godina. Poticanje proizvodnje sjemena povrća je uvedeno 2000. godine u iznosu od 2.000 kn po hektaru, te kasnije ostalo na istoj razini. Poticaji za sjemensku pšenicu su uvedeni 1999. godine nakon reintegracije istočne Slavonije i smanjenja razine zajamčenih cijena.

Tablica 44 Poticaji za poljoprivredno sjeme (kn/kg)

Kultura	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
Kukuruz	2,60	2,60	2,60	2,60	2,60
Šećerna repa*	66,60*	66,60	66,60	66,60	66,60
Soja	1,11	1,11	1,11	1,11	1,11
Suncokret	7,40	7,40	7,40	7,40	7,40
Uljana repica	2,59	5,00	5,00	5,00	5,00
Duhan	5.653,60	5.653,60	5.653,60	5.653,60	5.653,60
Krumpir	0,89	1,00	1,00	1,00	1,00
Pšenica		0,25	0,25	0,25	0,25

* kn po sjetvenoj jedinici

Izvor: MPŠ RH

Tablica 45 Isplaćeni poticaji (kuna)

	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.*
Pšenica		11.822.222	16.285.203	14.032.531	14.032.531
Kukuruz	18.154.640	15.808.276	18.290.654	9.266.321	9.266.321
Šećerna repa (sjemenskih jedinica)	3.487.133	2.973.490	1.763.368	1.845.819	1.845.819
Soja	2.400.094	4.179.129	4.963.522	3.752.966	3.752.966
Suncokret	604.047	887.615	420.271	245.458	245.458
Uljana repica	340.235	525.200	361.535	488.675	488.675
Duhan	175.934	150.770	141.831		
Krupir	1.641.028	2.197.634	3.228.536	2.584.282	2.584.282
Ukupno	26.803.111	38.544.336	45.454.924	32.216.053	32.216.053

*procjena do kraja godine

Izvor: MPŠ RH

Isplata poticaja u godinama prije osnivanja Zavoda za sjemenarstvo i rasadničarstvo je bila stabilna, dok je zamjetno smanjenje u isplati poticaja nastupilo godine 1999. uvođenjem isključivo deklariranog sjemena u sustav poticaja. Novim Zakonom o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu predviđena je isplata poticaja od 3.000 kuna/ha za poljoprivredno sjeme s najmanjom poticanom površinom od jednog hektara.

Program tržišno-cjenovne politike

Tržišno cjenovnu politiku u području sjemenarstva u budućnosti je potrebno usmjeriti na daljnju prilagodbu politike ZPP EU. Daljnje praćenje razvoja sjemenarstva je vezano za primjenu novog sustava poticaja, te pravodobno reagiranje u slučaju smanjenja ove visokoprofitabilne poljoprivredne djelatnosti.

Osnovni mehanizmi tržišta:

- zadržavanje i ujednačavanje potpore za sjemensku proizvodnju;
- usmjeravanje potpore kvalitetnoj sjemenskoj proizvodnji;
- potpore ekološkoj proizvodnji sjemena i sadnog materijala.

IV.1.1.12. GOVEDSKO MESO

Stanje

Osnovicu govedarske proizvodnje u RH i najzastupljeniju pasminu goveda (oko 75%) čini govedo kombinirane pasmine - Simental. Svojim proizvodnim kapacitetima i genetskom osnovom prikladno je za proizvodnju mlijeka i mesa. Dosadašnji rezultati dugogodišnjeg uzgojnog rada su značajni, a za proizvodnju kvalitetnog mesa važno je provođenje mnoštva istraživanja koja su osnovica za primjenu suvremenih uzgojnih metoda koje daju optimalne rezultate u proizvodnji mesa.

Tablica 46 Broj goveda u razdoblju 1997. - 2001. godine

- u tis.grla-

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Goveda ukupno	451	443	438	427	438
Telad i junad do 1 godine	93	112	101	93	104
Junad iznad 1 godine	51	28	39	45	52
Krave i bređe junice	304	300	296	287	280
Bikovi za priplod i volovi	3	3	2	2	2

Izvor: DZS RH

Prema podacima DZS RH, u razdoblju od 1997. do 2000. godine ukupni broj goveda u RH se smanjuje, da bi u 2001. godini došlo do povećanja za 2,5%. Broj teladi i junadi do jedne godine povećao se za 11,8% dok se broj junadi iznad jedne godine povećao za 15,6% u odnosu na 2000. godinu.

U 2002. godini cijene bikova, teladi i krava za klanje na stočnim su sajmovima najviše u posljednjih nekoliko godina. Drastičan porast cijena govedskog mesa posljedica je nemogućnosti, tj. zabrane uvoza goveda, uglavnom zbog bolesti BSE tzv. kraljleg ludila (iz više od 20 europskih zemalja), ali i bolesti plavog jezika,

slinavke i šapa. Osim zabrane uvoza, rast cijena i nestašica goveda na domaćem tržištu posljedica je opustošenog domaćeg stočnog fonda (oko 25% od ukupnog broja goveda) u ratnoj agresiji do 1995. godine.

Tablica 47 Prirast goveda u razdoblju 1997 - 2001. godine

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Prirast goveda (tona)	54.238	53.807	65.693	62.908	56.387

Izvor: DZS RH

Prirast, tj. povećanje žive težine stoke tijekom godine kao rezultat priploda, porasta i tova stoke, u 2000. godini veći je za 15,9% u odnosu na 1997. godinu, dok je 2001. godine pao za 10,4% u odnosu na 2000. godinu. Broj zaklanih goveda u 2000. godini u odnosu na 1999. godinu bilježi porast za 16,8%, a 2001. godine pad za 13,3% u odnosu na 2000. godinu.

Tablica 48 Klanje goveda u razdoblju 1997-2001. godine (broj grla)

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Goveda ukupno	129.604	124.289	106.264	124.084	107.553
Telad i junad	115.846	111.548	90.509	107.464	95.327
Krave	13.570	12.278	15.116	16.390	12.060
Ostala goveda	188	463	639	230	176

Izvor: DZS RH

Tablica 49 Proizvodnja odabranih proizvoda i prerađevina od govedeg mesa 1997-2001.

-tona-

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Svježa ili hladena govedina, cijela i polovice, pred. ili straž. četvrtine	17.005	11.556	9.378	7.018	6.111
Svježa ili hladena junetina i govedina, u dijelovima	9.154	9.171	8.914	10.119	9.452
Svježa ili hladena teletina, u dijelovima	304	213	290	709	713
Govedina i teletina, soljena, u salamuri, sušena ili dimljena	401	300	4	5	2
Gotova jela od govedine i teletine	88	24	9	3	
Pripravci od govedine i teletine osim gotovih jela	82	27	38	16	23

Izvor: DZS RH

Proizvodnja teletine 2001. godine u laganom je porastu (0,6%) dok je proizvodnja trupova i polovica svježe ili hladene govedine i junetine manja za 12,9% sve u odnosu na 2000. godinu. Proizvodnja govedih prerađevina drastično se smanjuje od godine 1997. zbog nedostatka sirovine.

Tablica 50 Pregled vanjsko-trgovinske razmjene goveda, govedeg mesa i prerađevina u razdoblju 1997 - 2001. godine

-tona-

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Izvoz goveda	356	78	18	1	486
Izvoz govedeg mesa, svježeg, rashlađenog i smrznutog	1.609	1.212	949	730	398
Izvoz govedih proizvoda, konzerviranih	2.609	2.426	2.276	2.130	1.213
Uvoz goveda	31.719	18.626	15.626	25.366	14.165
Uvoz govedeg mesa, svježeg, rashlađenog i smrznutog	9.519	7.780	5.429	5.459	1.172
Uvoz govedih proizvoda, konzerviranih	55	555	245	72	40

Izvor: DZS RH

Vanjsko-trgovinska bilanca goveda i govedskog mesa iskazuje manjak unatrag nekoliko godina. Uvoz se temelji na uvozu teladi i junadi za tov. Uvoz svježeg, rashlađenog i smrznutog govedeg mesa 2001. godine manji je za 78,5% u odnosu na 2000. godinu. Izvoz konzerviranih govedih proizvoda 2001. godine manji je za 43,1% u odnosu na 2000. godinu. Samodostatnost za goveđe meso je oko 75%. Prema podacima DZS RH potrošnja govedine u 2000. godini iznosi 9,89 kg, a teletine 2,24 kg po stanovniku. Prema 1999. godini potrošnja govedine je porasla (za 0,82 kg/stan.), dok se potrošnja teletine smanjila.

Tablica 51 Državna potpora u govedarstvu

	Jed.mjere	Osnovno plaćanje po jedinici (kn)	Područja s težim uvjetima gospodar. (kn)	Najmanja poticana količina za godinu:		
				2003.	2004.	2005.
Utovljena junad	grlo	800	-	10	15	20
Krave u sustavu "krava-tele"	grlo	800	1.080	15	20	25
Uzgoj ženske teladi (jednokratno)	grlo	1.500	-	5	5	5
Bikovi za rasplod (jednokratno)	grlo	3.900	-	1	1	1

Izvor: MPŠ RH

Program tržišno-cjenovne politike

Sukladno Zakonu o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu, tijekom iduće tri godine povećava se minimalna količina koja osigurava poticaje u govedarstvu i uvode se plaćanja za livade i pašnjake onim gospodarstvima koja drže najmanje 0,5 uvjetnih grla goveda po ha livade ili pašnjaka.

Mehanizmi tržišta

- poticaji po grlu u tovu junadi;
- poticaji povećanju osnovnog stada;
- poticaji za livade i pašnjake te krmno bilje;
- vanjskotrgovinska zaštita sukladno međunarodnim ugovorima;
- potpore pripremanju proizvoda za vanjsko tržište - marketinška priprema;
- postupna prilagodba mehanizama stabilizacije tržišta sukladno pravnoj stečevini EU;
- uspostavljanje učinkovitog nadzora kakvoće.

Vežanje sa strukturnom politikom

- veća proizvodnja krmnog bilja na oranicama (zeleni kukuruz za silažu, djeteline i djetelinsko-travne smjese);
- bolje iskorištavanje livada i pašnjaka za proizvodnju teladi za tov u sustavu "krava-tele".

IV.1.1.13. MLIJEKO I MLIJEČNI PROIZVODI

Stanje

Govedarska proizvodnja je najznačajnija stočarska grana u RH jer u ukupnoj stočarskoj proizvodnji sudjeluje s 40%. Broj goveda od razdoblja prije rata do danas smanjen je za više nego dvostruko. Proizvodnja mlijeka smanjena je za gotovo 40%, a prirast goveda za gotovo 50%. No, unatoč ulaganjima u obnovu stočnog fonda kroz povećani uvoz junadi i kreditnim programima obnove stočarstva i poticajima, prirast goveda i dalje pada.

U strukturi uzgoja goveda najzastupljenije su krave i bređe junice sa 64%, što pridonosi proizvodnji mlijeka i povećanju stočnog fonda. Na malim gospodarstvima prevladava simentalska pasmina goveda pogodna za proizvodnju mesa i mlijeka, dok na velikim gospodarstvima prevladava pasmina Holsten-Friesian.

Tablica 52 Brojno stanje goveda i muznih krava

	jed. mjere	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Goveda ukupno	tis. grla	451	443	438	427	438
Krave i steone junice	tis. grla	304	300	296	287	280
Broj muznih krava	tis. grla	279	270	268	255	254
Prirast goveda	tone	54.238	53.807	65.693	62.908	56.387

Izvor: DZS RH

Od ukupnog broja muznih krava 96,7% je na OPG koja ostvaruju više od 95% ukupne proizvodnje mlijeka, s izrazito niskom proizvodnjom po kravi od prosječno 2,5 tis. litara mlijeka. Broj muznih krava se unazad nekoliko godina smanjivao, ali se proizvodnja mlijeka povećala zbog povećanja prosječne količine mlijeka po kravi.

Kod proizvođača mlijeka izrazit je problem nerazvijena primarna proizvodnja mlijeka, a time i nezadovoljavajuća kakvoća mlijeka, mala i disperzirana imanja i nedovoljni proizvodni kapaciteti, niska proizvodnost u proizvodnji mlijeka, skupa proizvodnja, visoka cijena kapitala. Otvaranjem laboratorija za ispitivanje kakvoće mlijeka započinje primjena "Pravilnika o kvaliteti svježeg sirovog mlijeka" (NN 102/2000), te bi se kroz naredno razdoblje mogli očekivati pozitivni pomaci na kakvoći mlijeka.

Tablica 53 Proizvodnja kravljeg mlijeka

	jed. mjere	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Mlijeko – ukupno	mil. litara	621	633	622	607	653
Kravlje mlijeko	mil. litara	603	615	603	588	635
prosječno po kravi	litara	2.157	2.275	2.245	2.307	2.495

Izvor: DZS RH

Konzumno mlijeko u RH proizvodi 35 mljekara i manjih pogona. Od ukupne potrošnje mlijeka, 60% se preradi u industrijskim mljekarskim kapacitetima, gdje je najzastupljenije konzumno mlijeko.

Tablica 54 Industrijska prerada mlijeka i proizvodnja mliječnih proizvoda

Naziv proizvoda	Jed. mjere	Proizvodnja				
		1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Mlijeko i vrhnje svježe i nezaslađeno (paster. i steriliz.)	hl	2.538.376	2.771.134	2.675.184	2.859.916	2.989.611
Mlijeko u prahu	tona	2.737	3.963	1.431	2.292	1.732
Maslac i mliječni namazi	tona	4.749	4.597	3.672	4.191	4.560
Sirevi	tona	18.698	18.540	18.229	21.153	22.674
Mlijeko i vrhnje koncentrirano i zaslađeno	tona	5.443	7.774	6.651	6.574	9.161
Jogurt, kiselo mlijeko i drugi fermentirani proizvodi	tona	61.261	63.795	59.532	67.531	69.425
Proizvodi od prirodnih sastojaka mlijeka	tona	17.424	25.983	37.870	59.552	60.935

Izvor: DZS RH

Proizvodnja mlijeka i mliječnih proizvoda se povećava tijekom posljednje tri godine, ali još uvijek nedovoljno, pa se stvarne potrebe za mlijekom i prerađevinama još uvijek podmiruju uvozom.

Tablica 55 Uvoz i izvoz mlijeka i mliječnih prerađevina

Naziv proizvoda	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
UVOZ (tona)					
Mlijeko i vrhnje svježe i nezaslađeno	83.506	74.030	53.858	80.910	70.276
Mlijeko i vrhnje koncentrirano i zaslađeno	36.979	21.135	15.013	17.264	14.069
Jogurt, kiselo mlijeko, kefir i ostalo	2.450	2.744	2.933	3.850	4.729
Proizvodi od prirodnih sastojaka mlijeka	115	220	345	458	606
Maslac i ostale masti i ulja dobiveni od mlijeka	445	431	488	774	421
Sir i skuta	8.189	4.276	4.059	4.258	7.130
IZVOZ (tona)					
Mlijeko i vrhnje svježe i nezaslađeno	15.522	25.275	14.500	11.436	9.826
Mlijeko i vrhnje koncentrirano i zaslađeno	338	662	515	444	388
Jogurt, kiselo mlijeko, kefir i ostalo	6.811	8.832	6.054	6.660	6.773
Proizvodi od prirodnih sastojaka mlijeka	306	1.529	3.732	6.362	10.573
Maslac i ostale masti i ulja dobiveni od mlijeka	338	478	454	645	1.192
Sir i skuta	3.668	3.062	2.232	2.251	2.168

Izvor: DZS RH

Poticaji su najvažniji oblik izravne financijske potpore koju primaju proizvođači.

Tablica 56 Isplaćeni poticaji za mlijeko

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
isplaćeni poticaji (kn)	234.735.666	300.946.174	300.387.348	322.136.159	363.730.607

Izvor: MPS RH

Osiguranjem poticajnih sredstava za proizvodnju mlijeka stabilizirana je i povećana njegova otkupna cijena, a time i otkup mlijeka koji se svake godine povećava. Novim Zakonom o državnoj potpori predviđeni su poticaji za proizvodnju mlijeka.

Model poticanja proizvodnje prema Zakonu o državnoj potpori

	Osnovno plaćanje po jedinici (kn/lit.)	Područja s težim uvjetima gospodarenja (kn/lit.)
Mlijeko – kravlje	0,65	1,05

Najmanje poticane količine

	Najmanja poticana količina (litre)		
	2003.	2004.	2005.
Mlijeko - kravlje	6.000	9.000	12.000

Ekološka proizvodnja

	Osnovno plaćanje po jedinici (kn/litri)	Područja s težim uvjetima gospodarenja (kn/litri)
Mlijeko – kravlje	0,85	1,35

Prema Zakonu o poljoprivredi, ovisno o situaciji na tržištu Vlada RH može propisati cijene za mlijeko (ciljana, zajamčena, minimalna cijena). U RH su otkupne cijene mlijeka više od cijena u EU, ali nisu rezultat proizvodnosti i kakvoće mlijeka, već su uvjetovane socijalnim stanjem proizvođača i manjkom u ponudi mlijeka. Nerealnom politikom cijena remete se tržišni odnosi i slabi konkurentna sposobnost proizvođača. Zato treba stvoriti uvjete za uspostavu uravnoteženih cjenovnih odnosa između proizvodnje mlijeka, prerade i maloprodaje mlijeka i mliječnih proizvoda.

Program tržišno–cjenovne politike:

U narednom razdoblju potrebno je osigurati dovoljan broj rasplodnih grla visoke kakvoće i poboljšati proizvodnju mlijeka, kako količinski tako i kakvoćom osobito na OPG. Istodobno, pretpostavka osiguranja troškovno-niže proizvodnje je i povećano iskorištenje livada i pašnjaka.

Mehanizmi tržišta:

- zadržati postojeći sustav poticaja za mlijeko s usklađivanjem poticaja na temelju kakvoće mlijeka;
- poticaji po grlu za mliječne krave i krave u sustavu "krava-tele";
- poticaji za krmno bilje, livade i pašnjake;
- smanjenje carinske zaštite sukladno sporazumima u okviru WTO;
- potpora kapitalnim ulaganjima za nabavu mehanizacije za pripremu stočne hrane;
- potpora programima prerade, marketinške pripreme i prodaje mliječnih proizvoda na domaćem i inozemnom tržištu.

Vezanje sa strukturnom politikom:

- potpora kapitalnim ulaganjima u pregonске pašnjake;
- potpora programima zaštite okoliša;
- potpore stočarskim zadrugama.

IV.1.1.14. SVINJSKO MESO**Stanje**

Osnovna obilježja tržišta svinja su znatne oscilacije u proizvodnji. U 1999. godini je zabilježen najveći broj svinja kada je zbog veće ponude od potražnje tovljenika došlo do pada cijene svinjskog mesa, a nakon toga i pada broja svinja. Broj svinja početkom 2002. godine neznatno je u porastu, ali je još uvijek nedostatan i za trećinu manji od prijeratne proizvodnje. Podaci o klanju svinja govore o povećanju broja zaklanih svinja u 2001. godini, što se može povezati s pojavom BSE u zemljama EU.

Tablica 57 Brojno stanje svinja

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.	2002.
Svinje ukupno (tis. grla)	1.175	1.166	1.362	1.233	1.234	1.286
Krmače i suprasne nazimice (tis. grla)	180	181	198	180	182	185

Izvor: DZS RH

Od ukupnog broja, na području RH se 76% svinja uzgaja na OPG, a najveći broj ih se nalazi u Osječko-baranjskoj županiji. U strukturi uzgoja, 53% čine svinje iznad 20 kg težine te odojci s 31,8% udjela.

Tablica 58 Industrijska proizvodnja svinjskog mesa
tone

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Svježa ili hladena svinjetina, cijela i polovice	34.933	30.747	28.026	23.874	24.562
Svježa ili hlad. svinjetina, butovi, lopat. i dijelovi od njih	7.377	8.074	7.206	6.308	6.526
Svježa ili hladena svinjetina, d.n.	1.768	1.623	1.729	1.781	1.736
Svinjski but, lopatica i dijelovi od njih s kostima, soljeni sušeni ili dimljeni	1.512	2.283	1.489	1.286	1.234
Svinjska trbušina (slanina prošarana mesom)	2.396	1.766	2.701	2.412	3.067
Ostali dijelovi svinjetine, soljeni, u salamuri, sušeni ili dimljeni	2.470	2.339	2.238	1.598	2.047
Svinjska šunka i odresci šunke, pripremljeni ili konzervirani	3.052	2.598	2.668	1.650	1.473
Mesne konzerve, od svinjskoga mesa (uklj. mješavine)	13.262	13.619	14.475	10.686	10.163
Gotova jela od svinjskog mesa (uklj. mješavine) osim u konzervi	422	19	49	100	76
Ost. priprav. od svinj. mesa (uklj. mješ.) osim gotov. jela	313	202	131	145	776

Izvor: DZS RH

Industrijska proizvodnja svinjskog mesa u 2001. godini pokazuje porast proizvodnje svježe svinjetine, kao i povećanje udjela svinjetine u strukturi proizvodnje. Stanje na tržištu pokazuje da nedostaje utovljenih svinja za industrijsku proizvodnju, dok je samodostatnost svinjskog mesa oko 86%.

Tablica 59 Pregled vanjskotrgovinske razmjene svinja, svinjskog mesa i prerađevina
-tone-

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Svinje	3.770	2.359	593	6.163	3.077
Svinjsko meso, svježe, rashlađeno i smrznuto	20.803	11.103	10.717	15.229	17.868
Svinjski klaonički proizvodi, svježi, rashlađeni i smrznuti	720	638	918	999	976
Svinjska slanina i salo	2.071	1.227	881	1.777	2.037
Svinjsko meso, soljeno, u salamuri, sušeno i dimljeno	1.424	1.137	805	685	930
UVOZ Ostale prerađevine od svinjskog mesa	535	1.026	814	768	643
Svinje	83	44	25	3	-
Svinjsko meso, svježe, rashlađeno i smrznuto	82	193	63	56	-
Svinjski klaonički proizvodi, svježi, rashlađeni i smrznuti	6	-	-	-	10
Svinjska slanina i salo	131	28	2	194	10
Svinjsko meso, soljeno, u salamuri, sušeno i dimljeno	377	367	130	94	48
IZVOZ Ostale prerađevine od svinjskog mesa	2.060	1.480	1.150	892	496

Izvor: DZS RH

Zbog nedostatka svinja u 2001. godini, izvoz živih svinja kao i svinjskog mesa nije ostvaren, a izvoz prerađevina od svinjskog mesa tijekom promatranog razdoblja je smanjen za 76%. Nedostatna proizvodnja se podmiruje uvozom koji se dodatno ograničava zabranom uvoza svinja u RH zbog pojave bolesti svinja (plavog jezika, slinavke i šapa te klasične kuge). Stalno kolebanje odnosa cijena svinja i uvjeta poslovanja proizvođača, prerađivača i organizacija prometa uzrok su oscilacijama u proizvodnji svinja.

Program tržišno–cjenovne politike:

Za stabilizaciju tržišta potrebno je osigurati dovoljne količine domaćih sirovina i uravnotežiti gospodarske odnose, prije svega na relaciji proizvodnje svinja s prerađivačkom industrijom i turizmom. Na području tržišno-cjenovne politike prilagoditi mehanizme stabilizacije tržišta sukladno pravnoj stečevini EU.

Mehanizmi tržišta:

- smanjivanje vanjskotrgovinske zaštite sukladno sporazumima u okviru WTO;
- proizvodni poticaji po grlu za utovljene svinje i rasplodne krmače, te jednokratne isplate za nerastove;
- potpore pripremi proizvoda za inozemno tržište, promociji i marketingu.

Veza sa strukturnom politikom:

- potpore izgradnji kapaciteta za skladištenju mesa (hladnjačama);
- uskladiti aktivnosti svih službi u sustavu državne i stručne potpore proizvođačima.

IV.1.1.15. OVČJE I KOZJE MESO**Stanje**

Uzgoj ovaca u RH ima stoljetnu tradiciju, a veliki broj pašnjaka i povoljna klima omogućili su nastanak više izvornih pasmina. Broj ovaca i koza smanjen je tijekom Domovinskog rata, dok je posljednjih godina broj ovaca, proizvodnja prirasta i broj koza u značajnom porastu. Međutim, brojno stanje nije još ni približno onom prije rata kada je bilo gotovo dvostruko više ovaca.

Tablica 60 Broj ovaca i koza

	Jed. mjere	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Ovce ukupno	tis. grla	453	427	488	528	539
Koze ukupno	tis. grla			78	79	93

Izvor: DZS RH

Prema podacima o prirastu ovaca (DZS RH ne prati prirast koza), od 1997. do 2000. godine povećava se broj ovaca, dok se u 2001. godini taj broj smanjuje za oko 22%. Proizvodnja ovčjeg mesa u najvećem je dijelu je smještena na jugu RH, i to na otocima i u priobalju.

Tablica 61 Prirast ovaca

	Jed. mjere	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Prirast ovaca	tone	7.573	8.993	9.421	11.102	8.699

Izvor: DZS RH

Samodostatnost za ovčje meso je oko 61%. Potrošnja ovčjeg, janječeg i kozličeg mesa po članu kućanstva u 2000. godini je bio 0,63 kg (prema podacima DZS RH).

Na povećanje proizvodnje ovčjeg mesa zadnjih godina utjecali su manjak ponude i povoljna cijena. Najviše cijene janjetine i kozletine postižu se zimi i u rano proljeće.

Tablica 62 Industrijska proizvodnja ovčjeg i kozjeg mesa

Naziv proizvoda	Jed. mjere	Proizvodnja				
		1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Janjetina i ovčetina	tona	76	72	58	63	101
Kozje meso	tona	0	1	6	6	5

Izvor: DZS RH

Potražnja za ovčjim i kozjim mesom opada najviše zbog niske kupovne moći te se smanjuje i uvoz tih proizvoda. Nakon 1997. godine izvoza gotovo da i nema.

Tablica 63 Vanjskotrgovinska bilanca ovčjeg i kozjeg mesa

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Uvoz	1.380	1.016	493	477	304
Izvoz	140	1	1	0	0

Izvor: DZS RH

Prema modelu poticanja proizvodnje (u okviru Zakona o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu), predviđaju se potpore za rasplodne ovce, ovnove, koze i jarčeve, te proizvodnju ovčjeg i kozjeg mlijeka. Modelom seoskog razvitka, programom očuvanja izvornih i zaštićenih pasmina isplaćuju se poticaji za uzgoj ovaca.

Tablica 64 Državna potpora

	Jed. mjere	Osnovno plaćanje po jedinici (kn)	Područja s težim uvjetima gospodarenja (kn)	Najmanja poticana količina		
				2003.	2004.	2005.
MODEL POTICANJA PROIZVODNJE						
Mlijeko (ovčje i kozje)	l	1,00	1,35	1.500	2.000	2.500
Rasplodne ovce, ovnovi, koze i jarčevi	grlo	200,00	-	15	20	25
MODEL SEOSKOG RAZVITKA						
Ovce	grlo	350,00		1	1	1

Izvor: MPS RH

Program tržišno-cjenovne politike:

Pretpostavka uspješnog funkcioniranja tržišta ovčjeg i kozjeg mesa (ponude i potražnje) je osiguranje dovoljne količine kvalitetne stočne hrane i uređenje tržišne infrastrukture. Tržišno-cjenovna politika se treba postupno prilagoditi EU modelu.

Tržišni mehanizmi:

- vanjskotrgovinska zaštita u okvirima mogućnosti međunarodnih sporazuma;
- proizvodne potpore rasplodnim grlima;
- potpore u obliku godišnjih isplata za ekološki tov janjadi i jaradi;
- poticaji po jedinici površine za krmno bilje te livade i pašnjake;
- potpore marketinškoj pripremi i promociji proizvoda.

Veza sa strukturnom politikom:

- potpore uspostavi burze i dražbi (kapitalna ulaganja);
- bolja informiranost i educiranost proizvođača;
- provedba mjera unapređenja ovčarstva i kozarstva kroz specijalizirane udruge;
- potpora programima vezane uz zaštitu okoliša.

IV.1.1.16. MESO PERADI I JAJA

Stanje

Broj peradi nakon 1998. godini je u znatnom porastu. U 2001. godini u odnosu na 2000. godinu broj peradi je porastao za 4,4%. DZS RH ne objavljuje podatke o pojedinim kategorijama peradi.

Tablica 65 Broj peradi

	Jed. mjere	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Perad ukupno	tisuće grla	10.945	9.959	10.871	11.256	11.747

Izvor: DZS RH

Proizvodnja mesa peradi izražena je kroz prirast. Indeks proizvodnje 2001. godine u odnosu na prethodnu pokazuje neznatno smanjenje proizvodnje od 0,5%. S polazišta samodostatnosti RH nedostaje svih vrsta mesa osim peradskog. Ukupna potrošnja mesa se procjenjuje na oko 256.000 tona, od čega 89.000 čini meso peradi. Prema podacima DZS RH, utrošak mesa peradi po članu kućanstva u 2000. godini je bio 19,70 kg, što je u prosjeku rast od 2,6% u odnosu na 1998. godinu.

U proizvodnji jaja RH također ostvaruje samodostatnost. Proizvodnja jaja je (nakon pada) u 2000. godini ponovno porasla za 1,7%. Utrošak konzumnih jaja i jaja u prahu (podaci DZS RH), prema članu kućanstva godine 2000. je iznosilo 9,32 kg, što je za oko 1% manje nego li prethodne godine (9,90 kg).

Tablica 66 Prirast peradi i proizvodnja jaja

	Jed. mjere	Godina					
		1996.	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Prirast peradi	tone	69.353	85.205	98.740	104.762	93.105	92.610
Jaja	mil. kom.	848	804	818	819	774	787

Izvor: DZS RH

Potrošnja mesa peradi i jaja u EU je znatno viša nego li u RH. Na porast potrošnje mesa peradi u RH znatnije bi mogla utjecati pojava BSE u zemljama u okruženju.

Tablica 67 Potrošnja mesa peradi i jaja u nekim zemljama EU

Zemlja	Potrošnja mesa peradi, kg	Potrošnja konzumnih jaja, kom.
Njemačka	15,0	225
Francuska	24,8	252
Italija	18,7	225
Velika Britanija	28,5	185
Irska	33,0	122
Grčka	21,9	213
Španjolska	27,8	249
Austrija	16,5	240
Švedska	9,5	201

Izvor: ZMP Bilanz 1999.

Cijene peradskog mesa ovise o vrsti peradi, dijelovima mesa, vremenskom razdoblju, posebnoj oznaci kakvoće i slično. Cijene mesa peradi u prosjeku su niže od ostalih vrsta mesa. Prosječni pariteti cijena pilećeg mesa prema mesu kunića iznose 1:1,2; svinjskom mesu 1:1,8; govedem mesu 1:2,0.

Uvoz mesa peradi se u razdoblju od 1997-2000. godine gotovo proporcionalno povećava da bi u 2001. godini uvoz porastao za oko 140% u odnosu na prethodnu godinu. Istodobno, dolazi do gotovo razmjernog povećanja izvoza. Jedan od razloga takvog drastičnog povećanja uvoza i izvoza mesa peradi u 2001. godini je i liberalizacija tržišta prehrambenim proizvodima, ali i povećana potrošnja mesa peradi zbog pojave bolesti BSE (kravlje ludilo) u Europi. Dodatan razlog povećanog izvoza je i konkurentnost mesa peradi na stranim tržištima, dobar marketinški pristup te prepoznatljivost kakvoće.

Tablica 68 Vanjskotrgovinska bilanca mesa peradi i jaja

- tone-

Proizvod	1997.		1998.		1999.		2000.		2001.	
	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz	Uvoz	Izvoz
Perad domaća živa	462	53	724	43	253	20	125	126	488	19
Meso peradi i jestivi otpaci peradi	996	1.862	1.197	2.339	1.429	2.452	1.549	1.593	3.748	3.181
Jaja peradi	129	1.316	191	2.584	169	1.471	198	339	711	864
Prerađevine od mesa	2.981	7.735	2.291	7.444	2.238	7.918	1.493	6.162	1.056	5.331

Izvor: DZS RH

Novim Zakonom o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu, nisu predviđeni poticaji za uzgoj peradi (osim za uzgoj pilića autohtone pernate divljači) niti za proizvodnju jaja, zbog samodostatnosti i konkurentnosti njihove proizvodnje u RH.

Program tržišno-cjenovne politike:

- za međunarodnu trgovinu je od posebne važnosti usklađivanje zakonske regulative s regulativom EU i uvođenje HACCP-a⁴⁰ u sve procese proizvodnje mesa peradi, pogotovo u male klaonice OPG.

Tržišni mehanizmi:

- vanjskotrgovinska zaštita u okvirima međunarodnih sporazuma;
- potpore promociji i pripremi proizvoda za tržište, te podizanju kakvoće;

⁴⁰ Hazard Analysis Critical Control Point

- potpore programima unaprjeđenja zdravstvene ispravnosti i sigurnosti namirnica životinjskog podrijetla.

Veza sa strukturnom politikom:

- kapitalna ulaganja u osuvremenjivanje tehnološke opreme s ciljem iskorištenja genetike;
- potpore programima ekološke proizvodnje.

IV.1.1.17. RIBE I PROIZVODI AKVAKULTURE

Stanje

Ribarstvo je tradicijski najvažnija djelatnost hrvatskog priobalja i otoka. I danas ulov, uzgoj i prerada ribe predstavlja važan izvor egzistencije stanovništva toga kraja.

U kopnenom dijelu RH uzgoj slatkovodne ribe se razvija gotovo 120 godina i njegovo značenje može se vidjeti iz 50 registriranih objekata za uzgoja šarana i pastrva.

Tablica 69 Ulov i uzgoj morske ribe i organizama
tone

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Ulov plave ribe	10.071	15.659	15.020	17.082	15.892
- ulov srdele	6.996	12.500	10.500	11.226	9.097
- ulov inćuna	544	990	3.000	3.735	2.850
- ulov i dotovljavanje tuna	507	906	970	1.200	3.045
Ostale ribe ulov i uzgoj	4.445	5.901	4.267	4.500	4.649
- ulov ostale ribe	3.901	4.101	2.498	2.365	2.149
- uzgoj ostale ribe	545	1.800	1.769	2.135	2.500
Ulov glavonožaca	1.174	1.205	961	1.146	1.724
Ulov rakova	571	590	273	282	308
Ulov školjaka	313	360	114	96	125
- uzgoj školjaka	174	953	1.152	1.148	3.000

Izvor: DZS RH

Početak intenzivnijeg uzgoja morske ribe u nas datira od godine 1983. od kada se ubrzano razvija. Kao izvozna djelatnost ima svoju gospodarsku važnost, ali i socijalnu za obalno i otočko stanovništvo.

U uzgoju morske ribe prevladavaju lubin i komarča, čija se uzgojena količina svake godine povećava. Primjenjivanjem ugovora o slobodnoj trgovini znatno se zaoštrava konkurencija u akvakulturi, tako da su izvozne kvote uzgojenih morskih riba na tržište EU teško iskoristive radi niskih cijena navedenih proizvoda na tom tržištu.

Tijekom posljednjih pet godina sve više se intenzivira uzgoj tuna, koji je pokrenut 1997. godine s proizvodnjom od 507 tona. Godine 2001. dotovljeno je 3.000 tona tuna namijenjeno izvozu. Osiguranim izvozom, tuna je postala jedan od najznačajnijih izvoznih proizvoda u ukupnom izvozu poljoprivrede i prehrambene industrije u RH. Trenutno se u RH šest poduzeća bavi proizvodnjom tuna. Granice razvoja ove djelatnosti određene su nacionalnom izlovnom kvotom (dodijeljena od strane Međunarodne komisije za zaštitu atlantskih tuna ICCAT-a), koju je RH kao punopravna članica dužna poštivati. Sve te mjere služe za zaštitu prirodnih resursa, koja je ujedno i jedan od temelja razvojne strategije ribarstva RH.

Najveći dio uzgoja školjaka odnosi se na dagnje, potom kamenice. Prema mogućnostima, proizvodnja školjaka može biti i višestruko veća, ali je glavno ograničenje nemogućnost izvoza na europska tržišta zbog neudovoljavanja ekološkim standardima koje propisuje EU. Primjenom Pravilnika o veterinarsko-zdravstvenim uvjetima za izlov, uzgoj, pročišćavanje i stavljanje u promet živih školjaka (NN129/99) te sustavnim nadzorom proizvođača, kvalitete mora i školjaka mogao bi se odobriti izvoz u EU.

Tablica 70 Proizvodnja slatkovodne konzumne ribe
-tone-

Proizvodnja	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Šaran	2.481	2.299	1.992	2.010	2.775
Pastrva	448	296	471	677	1.040
Som	35	53	53	41	31
Amur	112	119	298	279	259
Ostale ribe	155	438	493	384	286
Proizvodnja mladi	1.422	1.856	2.056	1.350	1.200
Površina (ha)					
Površina šaranskih ribnjaka	9,118	9,124	8,959	8,369	7,887
Površina pastrvskih ribnjaka	3,316	2,819	3,842	5,676	4,612

Izvor: DZS RH

Površina šaranskih ribnjaka od Domovinskog rata do danas stalno se smanjuje. Nedovoljno se ulaže u ribnjake s obzirom da se radi o poljoprivrednom zemljištu neprikladnom za bilo koju drugu proizvodnju, i uglavnom na močvarnim područjima. Ovim se pitanjem rješava i zaštita močvarnih ekoloških sustava u RH, koji su iznimno značajni kao ptičja staništa izuzetne krajobrazne i ornitološke vrijednosti, posebice za više ptica močvarica ugroženih ne europskoj razini.

Ukupni kapaciteti na području RH mogli bi ostvariti proizvodnju od 12.000 tona ribe na godinu te na taj način dostići predratnu proizvodnju slatkovodnih riba. Prema potrebama, kako na domaćem tako i na inozemnom tržištu, sadašnja ukupna proizvodnja slatkovodnih riba od 4,5 tis. tona nije dostatna. U 2001. godini je povećana proizvodnja pastrva za 54% i šarana za 38%, što je odraz zahtjeva potrošača i izvoznog tržišta. U ukupnom uzgoju slatkovodne konzumne ribe šaran je zastupljen sa 63%, a pastrva s 23,7%.

Tablica 71 Značajniji proizvodi prerade i konzerviranje riba
-tone-

	1997.	1998.	1999.	2000.	2001.
Morska riba, smrznuta	146	702	284	173	349
Riblji fileti, ostalo riblje meso, smrznuto	588	383	132	92	78
Riblji fileti, sušeni, soljeni ili u salamuri, nedimljeni		956	565	769	923
Ribe, sušene ili soljene, d. n.	79	85	340	1.007	1.111
Srdele i papaline, pripremlj. ili konzerv. nemljevene	12.426	10.893	9.784	9.375	10.483

Izvor: DZS RH

Sada se na području RH preradom i konzerviranjem riba i ribljih proizvoda bavi osam tvrtki. Od ribljih preradevina najzastupljenije su konzervirane srdele s proizvodnjom od oko 10.000 tona koje su i značajni izvozni proizvod.

Novim Zakonom o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu visina poticaja za slatkovodne ribe je nešto smanjena, dok su za marikulturu uvedeni novi poticaji.

Tablica 72 Poticaji za uzgoj i ulov ribe

	Iznos poticaja po jedinici (kn/kg)		Najmanja poticana količina
	Osnovno plaćanje	Područja s težim uvjetima gospodarenja	
Uzgoj autohtonih vrsta bijele morske ribe	5,40	7,30	3 000 kg
Uzgoj školjaka-dagnje	0,80	-	3 000 kg
Uzgoj školjaka-kamenice (kom)	0,50	-	3 000 kom
Riblja mlad (kom)	0,25	-	100 000 kom
Uzgoj slatkovodne ribe I. skupine	3,50	-	3 000 kg
Uzgoj slatkovodne ribe II. skupine	4,80	-	2 000 kg
Ulov male plave ribe	0,35	-	50 000 kg
Prerada slatkovodne male plave ribe	2,30	3,10	10 000 kg

Izvor: MPŠ RH

Program tržišno-cjenovne politike:

U ostvarivanju cilja povećanja konkurentnosti domaće proizvodnje, treba riješiti probleme kreditiranja, koncesije, nadzora, iznos veterinarskih naknada, te organizirati izgradnju otkupno-distributivnih centara. Odrediti gospodarski najznačajnije vrste riba i procijeniti ukupnu biomasu ciljanih vrsta i razine dozvoljenog iskorištavanja.

Tržišni mehanizmi:

- zadržati sustav poticaja za slatkovodnu i morsku ribu te akvakulturu;
- zadržati mogućnost korištenja plavog goriva sukladno potrebama za obavljanje djelatnosti;
- vanjskotrgovinska zaštita u okvirima mogućnosti međunarodnih sporazuma;
- ustanoviti godišnje ulovne kvote;
- na slatkovodnim ribnjacima riješiti (zakonski) pitanja plaćanja vodne naknade;
- potpora kapitalnim ulaganjima u izgradnju ribarskih luka i osuvremenjivanje ribolovne flote.

Veza sa strukturnom politikom:

- dodatne naknade za ekološke programe u ribarstvu i akvakulturi;
- potpore osnivanju ribarskih zadruga;
- potpore rekreacijsko-športskom ribolovu i dopunskim turističkim djelatnostima;
- potpore programima rješavanja problematike poljoprivrednog zemljišta.

IV.1.2. Financijski okvir

Stupanje Hrvatske u Svjetsku trgovinsku organizaciju (WTO) krajem studenog 2000. godine označilo je početak veće liberalizacije hrvatskog tržišta poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. Carine na uvoz ovih proizvoda smanjuju se zbog obveza koje je Hrvatska preuzela ulaskom u WTO, ali i zbog ugovora o slobodnoj trgovini s više zemalja koji su u međuvremenu zaključeni.

Stoga je bilo važno već u prvim godinama po učlanjenju u WTO imati povećani proračun kojim će se utjecati na ublažavanje učinaka očekivanog pogoršanja robne razmjene u poljoprivredi te podizanje razine domaće konkurentnosti.

Tablica 73 Procjena ukupnog iznosa potpore za razdoblje 2003 – 2005

PROCJENA UKUPNOG IZNOSA POTPORA [kn]	2003	inačica A*		inačica B*	
		2004	2005	2004	2005
1. Model poticanja proizvodnje	2 018 440 846	2 492 542 500	2 721 856 410	2 641 620 280	2 826 533 700
nadoknađujuća plaćanja po jedinici površine i grlu u stočarstvu**	1 723 546 752	2 018 959 425	2 014 173 743	2 139 712 427	2 091 634 938
poticaji u stočarstvu	899 629 779	979 195 321	956 732 528	1 037 760 527	993 526 595
poticaji u voćarstvu i vinogradarstvu (uklj. masline)**	578 916 974	706 635 799	704 960 810	748 899 349	732 072 228
ostala biljna proizvodnja	65 000 000	90 853 174	100 708 687	96 287 059	104 581 747
ribarstvo	80 000 000	80 758 377	70 496 081	85 588 497	73 207 223
sufinanciranje premija osiguranja**	85 000 000	100 947 971	100 708 687	106 985 621	104 581 747
2. Model kapitalnih ulaganja	15 000 000	60 568 783	80 566 950	64 191 373	83 665 398
3. Model potpore dohotku	80 000 000	124 627 125	190 529 949	132 081 014	197 857 359
4. Model seoskog razvitka	40 000 000	112 164 413	176 920 667	121 514 533	183 724 690
5. Ostalo	15 000 000	112 164 413	204 139 231	116 231 292	211 990 027
primijenjena istraživanja u poljoprivredi i ribarstvu	159 894 094	124 627 125	136 092 821	132 081 014	141 326 685
horizontalne mjere potpore u prehrambeno-prerađivačkoj industriji	9 894 094	9 047 929	9 526 497	9 324 920	10 175 521
ostalo	-	74 776 275	81 655 692	79 248 608	84 796 011
Dozvoljeni AMS***	150 000 000	40 802 921	44 910 631	43 507 486	46 355 153
Procijenjeni AMS****	1 042 000 000	1 006 000 000	968 000 000	1 006 000 000	968 000 000
Procjena kretanja BDP-a*****	808 916 974	888 342 147	876 165 578	941 473 468	909 861 198
	189 908 000 000	199 403 400 000	209 373 570 000	203 201 560 000	217 425 669 200

* inačica A = rast BDP-a od 5% u 2004. i 2005.; inačica B = rast BDP-a od 7% u 2004. i 2005.

** po osnovi plave ili zelene košare ne ulazi u izračun AMS
(Aggregate Measurement of Support) po WTO obvezujućem okviru potpora

*** zbirne mjere potpore koje je svaka članica dužna prijaviti tajništvu WTO-a. Iznos isplaćenih potpora ne smije premašiti dozvoljeni AMS za svaku kalendarsku godinu (primjerice, AMS za RH u 2004. ne smije preći 134.116.772 EURO)

****projekcija proračuna uvažava dozvoljeni AMS (procijenjeni AMS u obje inačice je manji za 6-11% od dozvoljenog)

***** procjena MF-a za 2003. iznosi 189 908 000 000 kn

Napomena

Procjena ukupnog iznosa potpore prema modelima za 2003. godinu izvedena je temeljem izvješća MPŠ-a, za ostale godine procjena temeljem ograničenja AMS-a (zbirne mjere potpore) koji proizlaze iz međunarodnih sporazuma. U kalkulaciji je predviđeni porast ukupnog BDP-a. Iznos ukupne potpore je predviđen prema kriteriju sudjelovanja pročišćenog poljoprivrednog proračuna u ukupnom BDP-u zemlje, pri čemu je cilj da ta razina slijedi prosjek zemalja OECD-a od 1,3%.

IV.1.3. Struktura poljoprivrednih gospodarstava

IV.1.3.1. Privatizacija i transformacija poljoprivredno-prerađivačkih trgovačkih društava

Dosadašnja sporost u provođenju procesa privatizacije dioničarskih društava iz poljoprivrede i prehrambene industrije u kojima država ima vlasnički udjel dodatno dovodi u pitanje daljnju proizvodnju, što bi s obzirom na njihov tržišni udio moglo uzrokovati poremećaje na tržištu uz neizvjesnost očuvanja značajnog broja radnih mjesta.

Kako se ovaj proces presporo odvija, uz znatne teškoće u njihovoj pripremi za privatizaciju, nužno je započete procese ubrzati, kako bi se spriječilo daljnje nagomilavanje dugova, još veće zaostajanje u tehnologiji posebno onih dijelova i pojedinih kombinata koji bi mogli profitabilno poslovati.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

Nakon provedbe postupka sanacije i financijske konsolidacija stanja, Vlada RH je koncem⁴¹ 2002. godine prihvatila model privatizacije konsolidiranih agrokombinata.

- U prvoj fazi se društva izlažu prodaji po nominalnoj vrijednosti (dionice društva prodaju se u cjelini) putem javnog natječaja.
- U svim slučajevima kada se društva ne mogu prodati u okviru prve faze, privatizacija će se provoditi u drugoj fazi i to prodajom dionica društva u cjelini po diskontiranoj cijeni prema procjeni nezavisnog savjetnika (uz posebnu pažnju prema eventualno ponuđenom ESOP programu).
- Prodaja društva u drugoj fazi može biti na dva načina. Prvi način je da samo društvo oglašava prodaju profitnih centara, društva kćeri ili nekretnina (prodaju se) putem javnog natječaja (uz superviziju MPŠ i HFP, vodeći računa o gospodarskim interesima lokalne samouprave). Drugi je način da HFP prodaje dionice kćeri nakon provedbe diobe društva uz suradnju MPŠ-a vodeći računa o gospodarskim interesima lokalne samouprave.

IV.1.3.2. Provedba privatizacije poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu RH

Jedinice lokalne samouprave, sukladno Zakonu o poljoprivrednom zemljištu i Strategiji gospodarenjem poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države, obavezne su donijeti Program raspolaganja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države.

Kako su "Mjerila i uvjeti za provedbu privatizacije poljoprivrednog zemljišta" doneseni 2001. godine (NN, 66/01), predviđeni rok od 6 mjeseci za inventarizaciju (po načelima vlasništva, katastarskih kultura i proizvodnoj strukturi) i donošenje Programa gospodarenja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države je prošao. Radi toga potrebno je proces privatizacije ubrzati sukladno zakonom utvrđenim uvjetima.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

- Izmjena i dopuna "Mjerila i uvjeta za provedbu privatizacije poljoprivrednog zemljišta" uvođenjem kaznenih odredbi za neprovođenje odredbi članka 71. Zakona o poljoprivrednom zemljištu (NN, 66/01)
- Ubrzanje provedbe privatizacije poljoprivrednog zemljišta, (prema pojedinačnim programima raspolaganja državnim zemljištem) jedinica lokalne samouprave, sukladno stvarnom stanju (katastar-gruntovnica- zahtjevi za povrat zemljišta) površina (po veličini i katastarskim kulturama) poljoprivrednog zemljišta

Kriteriji:

- Zakon o poljoprivrednom zemljištu (raspolaganje državnim zemljištem čl. 22 do 56.)
- "Strategiji gospodarenja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države" (Vlada RH, 15. listopada 2001.g.) u dijelu koji se odnosi na raspolaganje državnim poljoprivrednim zemljištem (osnovna načela);
- Mjerila i uvjeti za provedbu privatizacije poljoprivrednog zemljišta i

⁴¹ Vlade RH zaključak sa sjednice održane 14. studenog 2002. godine.

- Pravilnik o uvjetima i načinu korištenja sredstava od prodaje zakupa i koncesije poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu države.

IV.1.3.3. Uspostava integriranog sustava katastarske u bilježbe i zemljišnih knjiga

Osnovna svrha mjere je uspostava pravne sigurnosti vlasništva nad nekretninama osiguranjem točne, pouzdane i ažurne katastarske evidencije zasnovane na stvarnom stanju i usklađene sa zemljišnim knjigama. Naime, unapređenje tržišta poljoprivrednog pretpostavlja usklađivanje i ažuriranje zemljišnoknjižnog stanja (katastar i gruntovnica) uspostavom integriranog sustava u bilježbe i zemljišnih knjiga.

Postojeća nesređenosti zemljišnih knjiga, spori postupak usklađivanja i ažuriranja zemljišnoknjižnog stanja (katastar i gruntovnica) ograničava tržište zemljišta. Dodatni je problem kreditiranja kupovine zemljišta. Nedovoljno razrađena legislativa, ali i neodgovarajuća provedba postojećih zakonskih i upravnih mjera, uz ostalo, utječu na gospodarsku neučinkovitost poljoprivrede. Tu su prije svega pitanja povezana s točnošću i ažurnošću u bilježbe posjedovnog i vlasničkog stanja kao i aktualnog stanja katastarskih kultura. Sukladno dosada pokrenutim aktivnostima u razdoblju do 2008. godine potrebno je: Uspostaviti bazu poljoprivrednog zemljišta na 5% teritorija države (290.000 ha); Prevesti (unijeti) 25% zemljišnih knjiga u digitalni oblik; Sustavnom obnovom – katastarske izmjere – obuhvatiti 56.000 ha na 22 odabrane lokacije; Harmonizacijom podataka zemljišnih knjiga obuhvatiti 181 odabranu katastarsku općinu; Uspostaviti bazu višenamjenskog prostornog informacijskog sustava; Opremiti sve zemljišno-knjižne odjele Općinskih sudova, uredi i ispostave neophodnom informatičkom opremom i softverom za rad; Podići opću usklađenost zemljišnih knjiga i katastra na 80%; Bitno smanjiti zaostatke u zemljišno-knjižnim odjelima Općinskih sudova; Skratiti vrijeme za provedbu promjena i izdavanje podataka; i Intenzivno educirati i obučavati djelatnike u oba sustava.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

- Projekt CARDS 2002 – "Potpora reformi katastra i zemljišnih knjiga" za koji su sredstva osigurana od strane EU

Ciljevi ovog projekta su:

- razviti višenamjenski prostorni informacijski sustav;
- jačati upravne sposobnosti i tehnička znanja Državne geodetske uprave;
- jačati tehnička znanja Ministarstva pravosuđa, upravne i lokalne samouprave; i
- informirati javnost o mogućnostima registracije vlasništva, te pravima i obvezama građana koji registriraju svoje vlasništvo.

CARDS projekt je dio općeg projekta Svjetske banke pod nazivom "Projekt sređivanja zemljišnih knjiga i katastra" koji je započeo krajem prošle godine, a završetak je planiran 2008. godine⁴².

- Program državne izmjere i katastra nekretnina za razdoblje 2001.-2005. (NN 64/01) koji uključuje provedbu četiri potprograma (predstavljaju zaokružene zakonske, tehnološke, organizacijske i financijske cjeline⁴³) i to: (1) Izrada katastra nekretnina; (2) Izrada i dovršenje temeljnih geodetskih osnova državne izmjere; (3) Uspostava višenamjenskog prostornog sustava u svrhu podrške upravljanja prostorom državnih organa i javnih poduzeća ; i (4) Uspostava informatičkog sustava za prikupljanje, vođenje, čuvanje i distribuciju podataka državne izmjere i katastra nekretnina.
- "Projekt za poboljšanje kapaciteta uspostave baze podataka katastarskih i topografskih karata u RH" i
- "Projekt tehničke suradnje SR Njemačke i RH na unapređenju katastarskog sustava u RH"

IV.1.3.4. Povećanje proizvodnih resursa obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava

Pitanje okrupnjavanja poljoprivrednih zemljišnih čestica, sa svrhom uštede u proizvodnim troškovima, tehnički se treba riješiti mjerama okrupnjavanja odnosno poticanjem komasacije i arondacije, što je skup i dugotrajni postupak, jer se, uz rješavanje i uređenje vlasničkih odnosa – u čestom slučaju zamjene zemljišta između

⁴² Za taj projekt je Svjetska banka odobrila zajam Vladi RH u iznosu 25,7 milijuna USD, a ukupni troškovi projekta iznose 37,2 milijuna USD. Financijska sredstva po komponentama projekta vidjeti u tablici 2 u prilogu.

⁴³ Prostorno uređenje, građenje i zaštita okoliša u Republici RH na lokalnoj razini, Zbornik radova sa stručnog skupa, Brijuni, 2000.

zemljovlasnika (često uključuje i znatne melioracijske i infrastrukturne zahvate (kanalska i putna mreža), ali i uređuju imovinsko pravni odnosi, što sve može znatno utjecati na gospodarsku učinkovitost poljoprivredne proizvodnje.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

Okrupnjavanje zemljišnih čestica poljoprivrednog zemljišta (konsolidacija). S tim u vezi, nužno je provesti preinaku postojeće legislative glede nasljeđivanja (*Zakon o nasljeđivanju*) i komasacije (*Zakon o komasaciji*), kako bi se zaustavio proces daljnjeg usitnjavanja poljoprivrednih imanja i osnažilo okrupnjavanje proizvodnih površina.

Potrebno je poticati programe okrupnjavanje posjeda kroz komasaciju i arondaciju, kojima je moguće poboljšati načine uporabe poljoprivrednog zemljišta, te grupirati posjed, izgraditi objekte odvodnje i drugo.

Kriteriji: *Zakon o poljoprivrednom zemljištu*, "Strategija gospodarenja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države", Mjerila i uvjeti za provedbu privatizacije poljoprivrednog zemljišta i Pravilnik o uvjetima i načinu korištenja sredstava od prodaje zakupa i koncesije poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu države.

IV.1.3.5. Osposobljavanje neplodnog zemljišta i povećanje proizvodne sposobnosti ostalog zemljišta

Program uređenja zemljišta osposobljavanjem neplodnog zemljišta i povećanje proizvodne sposobnosti ostalog zemljišta podrazumijeva provođenje mjera agromelioracije (humifikacija i kalcifikacija tla, melioracija tla) i hidromelioracije (odvodnja, navodnjavanje).

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

- Kreditiranje programa uređenja zemljišta
- Izrada studija uređenja zemljišta (agromelioracije i hidromelioracije)

Kriteriji: *Zakon o poljoprivrednom zemljištu*, "Strategija gospodarenja poljoprivrednim zemljištem u vlasništvu države", "Mjerila i uvjeti za provedbu privatizacije poljoprivrednog zemljišta" i "Pravilnik o uvjetima i načinu korištenja sredstava od prodaje zakupa i koncesije poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu države" i "Pravilnik o uvjetima i načinu korištenja sredstava naknade koja se plaća zbog prenamjene poljoprivrednog zemljišta".

IV.1.3.6. Regionalizacija poljoprivredne proizvodnje

Vrednovanje i uvažavanje posebnosti svakog hrvatskog područja preduvjet je za sveukupnu ekonomsku učinkovitost i ekološko ispravan razmještaj poljoprivredne proizvodnje i uspješnog njezina razvitka.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

Izrada dokumenta o regionalizaciji poljoprivredne proizvodnje koji podrazumijeva ustanovljenje poljoprivrednih regija u RH te davanje preporuka za proizvodnju u pojedinim regijama.

Kriteriji

- prirodni uvjeti za proizvodnju
- socioekonomske razlike
- razmjerna proizvodna konkurentnost u proizvodnji i proizvodima
- gospodarski rast i održivi razvitak
- i drugo

IV.1.3.7. Poticanje udruživanja (malih) proizvođača u raznovrsne specijalističke zadruge i njihovo povezivanje na regionalnoj i nacionalnoj razini

Cilj mjere je povećanje potpore (stručno, financijski, medijski) udruživanju obiteljskih poljoprivrednih gospodarstva u raznovrsne specijalističke zadruge i njihovo povezivanje na regionalnoj i nacionalnoj razini.

Za gospodarski povoljniji položaj i učinkovito djelovanje zadruga nužna je (također) i razvijena tržišna infrastruktura, primjerice poljoprivredne dražbe pojedinih skupina proizvoda (voće i povrće, ribe, grožđe, cvijeće i slično).

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

Poticaaj ugovornoj proizvodnji (suradnji) poljoprivrednih gospodarstava s prerađivačkom i input - industrijom, trgovinom, ugostiteljstvom.

Nastavljanje s provođenjem programa kojima se potiče razvoj poduzetništva i zadruga – jačanje sustava zadrugarstva i razvoj proizvodnog i uslužnog zadrugarstva.

IV.1.3.8. Ustroj "Sustava poljoprivrednih knjigovodstvenih podataka"

Ustroj Sustava poljoprivrednih knjigovodstvenih podataka (Sustav PKP) predstavlja usklađivanje s pravnim redom i zahtjevima legislative EU (Farm Accountancy Data Network – FADN). Sustav PKP će osigurati potrebitu razinu informacija i usporedbu s međunarodnim poljoprivrednim činiteljima (usklađenost, suradnja i razvitak) kao i unutarnjim činiteljima, a poglavito s kreatorima i provoditeljima poljoprivredne politike (znanstveno-istraživačkim ustanovama i drugima).

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

Izrada jedinstvene metodologije i softver-a prema hrvatskim i međunarodnim računovodstvenim standardima za potrebe praćenja promjena i razine poljoprivrednog dohotka poljoprivrednog gospodarstva, ocjene gospodarske učinkovitosti poljoprivredne proizvodnje i analize mjera poljoprivredne politike. Operativno izrada sustava uključuje slijedeće aktivnosti :

- definiranje metodologije prikupljanja, obrade i interpretacije PKP u skladu sa standardima FADN-a
- razvoj računalnog programa /software/ za logičku kontrolu i obradu podataka
- utemeljenje jedinice za koordinaciju prikupljanja i obradu podataka
- izbor (uzorak) poljoprivrednih gospodarstava, uključenih u sustav prikupljanja PKP
- definiranje organizacije rada na sustavu prikupljanja podataka: način i oblik prikupljanja i dostave te razmjene prikupljenih podataka;
- tiskanje obrazaca za prikupljanje podataka;
- obrazovanje osoblja koje će provodit prikupljanje o metodologiji PKP
- osmišljavanje i definiranje načina privole i/ili prinude za uključivanje poljoprivrednih gospodarstava u Sustav PKP;
- provođenje dragovoljnog ili prinudnog uključivanja poljoprivrednih gospodarstava u sustav PKP i
- obrazovanje poljoprivrednika koji će se uključiti u sustav PKP.

Kriterij: Obuhvaća prikupljanje knjigovodstvenih podataka s poljoprivrednih gospodarstava o uporabi poljoprivrednim površinama, zaposlenosti, proizvodnim i poslovnim rezultatima na gospodarstvu (ukupni output, potrošnja, amortizacija, dohodak i drugo) i za izradu jedinstvene klasifikaciju (tipologije) poljoprivrednih gospodarstava prema tipu proizvodnje i ekonomskoj veličini prema zahtjevima EU odnosno metodologiji FADN.

IV.1.3.9. Provedba "Ankete poljoprivrednih gospodarstva"

Cilj ankete je stvaranje informacijske osnove za analizu tekuće poljoprivredne politike i strategije tranzicije poljoprivrednih gospodarstava. Formiranjem baze podataka stvorila bi se informacijska osnova za daljnje istraživanje i detaljnije analize o strukturnim, troškovnim i tržišnim značajkama anketiranih gospodarstava, pojedinih tipova ili užih područja. Podaci bi trebali omogućiti i ispitivanje reakcije gospodarstava na promjene u gospodarskim uvjetima kao i reakcije na pojedine mjere gospodarske politike.

Rezultati istraživanja poslužit će nositeljima poljoprivredne politike u oblikovanju odgovarajućih mjera tj. određenju i ciljeva nacionalne poljoprivredne politike, izboru odgovarajućih mjera, praćenju ostvarenja ciljeva i djelovanja pojedinih mjera, unapređenju učinkovitosti poslovanja na poljoprivrednim gospodarstvima te za potrebe znanstvenih istraživanja.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

Nastavak provedbe podsastavnica je projekta "Razvitak službi za potporu obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava" uz dopune osnovnog skupa i uzoraka (sukladnom rezultatima Popisa 2001.g.).

Kriteriji

- tržišno usmjereni (komercijalni) proizvođači
- veličina korištene poljoprivredne površine
- zaposlenost članova kućanstva u poljoprivredi (barem jedan član zaposlen u poljoprivrednoj djelatnosti) i
- drugo

IV.1.3.10. Ustroj Hrvatske poljoprivredne komore (HPK)

Svrha Zakona o HPK je da uredi odnose, da definira subjekte odnosno sastavne dijelove, te odredi nadležnosti, prava i dužnosti institucija uključenih u poljoprivrednu komoru.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

U oblikovanju teksta Zakona o HPK potrebno je sukladno formalno-pravnom postupku navesti:

- ustavna osnovica za donošenje zakona
- ocjena stanja u promicanju, zaštiti i zastupanju interesa poljoprivrednih gospodarstava i ribara, te osnovna pitanja koja se uređuju, kao i posljedice koje će donošenjem zakona proisteci
- ocjena potrebnih sredstava za provođenje Zakona
- tekst prijedloga Zakona o RH poljoprivrednoj komori s obrazloženjem

U Zakonu jasno navesti ciljeve radi kojih je Komora ustrojena, te sukladno tome navesti područje rada odnosno zadaće Komore.

IV.1.3.11. Ustroj poljoprivrednog informacijskog sustava

Uspostava odgovarajućeg sustava praćenja i nadzora bitan je preduvjet racionalnog i demokratskog funkcioniranja poljoprivredne politike. Zadaća poljoprivrednog informacijskog sustava je da objedini postojeće baze podataka i razvije jedinstvenu instituciju za informacijsku potporu poljoprivredi.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

Utemeljenje Poljoprivrednog informacijskog centra (PIC) kao informacijskog sustava i uključivanje postojećeg Tržišnog informacijskog sustava u poljoprivredi (sustav centraliziranog, redovitog prikupljanja i obrade podataka o tržištu poljoprivredno-prehrambenih proizvoda, te raspodjele dobivenih, relevantnih, tržišnih obavijesti tržišnim sudionicima).

Kriteriji:

- prikupljanje i uporaba podataka i informacija i propisanih evidencija iz djelokruga tijela državne uprave, jedinica područne i lokalne samouprave, ustanova i slično od važnosti za poljoprivredu,
- prikupljanje, obradu podataka i informacija za potrebe izvješćivanja o poljoprivredi, koje ustanovljuje ministar odnosno nositelji poljoprivredne politike,
- prikupljanje i objavljivanje općih podataka i svih vrsta informacija o poljoprivredi za javnu uporabu i
- razmjena podataka i informacija s nadležnim inozemnim ustanovama i službama u poljoprivredi.

Poslovi PIC-a ne odnose se na poslove iz djelokruga Državnog zavoda za statistiku.

IV.1.3.12. Program osiguranja u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu

Tradicionalni načini potpore poljoprivredi gube na važnosti, a uloga raznih strategija za upravljanje rizikom, posebice različitih shema osiguranja u poljoprivredi raste. Tome je pridonijelo i izuzeće subvencija osiguranja u poljoprivredi iz ograničenja WTO (ušli su u «zelenu košaru») i predstavljaju dopušten oblik potpora u poljoprivredi.

U tržišnoj ekonomiji svaki pojedinac (obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo) odgovoran za upravljanje rizikom, a uloga države se svodi na održavanje odgovarajućeg makroekonomskog okvira poslovanja, efikasne institucije

i zakonodavstvo, javna dobra, informacije, istraživanje, obrazovanje i edukaciju. Radi toga RH mora razraditi model osiguranja u poljoprivredi koji će uvažavati poljoprivredne regije i prevladavajuće proizvodnje, preferencije poljoprivrednika prema riziku obzirom na gospodarsku usmjerenost, odnosno tip proizvodnje. Trebalo bi definirati ekonomsko održiv i tržišno prihvatljivo osiguranje u poljoprivredi. Od takvog osiguranja koristi će biti mnogostruke: stabilizacija dohotka poljoprivrednika, veća dostupnost kredita, veća spremnost na prihvaćanje novih tehnologija, veća specijalizacija i fleksibilniji sektor u cjelini. Nadalje koristi za financijsko tržište (osiguravajuće kuće i banke) te državu.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

Izrada modela osiguranja u poljoprivredi.

Kriteriji

- osiguravajuća društva moraju biti financijski odgovorna i odvojena od MPŠ
- osiguranje treba pokrivati samo osigurljive rizike, nikako rizike koji su posljedica lošeg managementa
- osiguranici trebaju sudjelovati u štetama
- sudjelovanje u osiguranju treba biti dobrovoljno
- prosječne prinose ne treba koristiti kao osnovu za pokriće pojedinaca.

IV.1.4. Poljoprivreda i okoliš

U okviru potpore seoskom razvitku, jedna od važnih odrednica su i mjere zaštite okoliša u poljoprivredi. Mjere obuhvaćaju potporu metodama poljoprivredne proizvodnje koje vode brigu o zaštiti prirode, te potporu poticanju proizvodnje koja se koristi poljoprivrednim zemljištem u skladu s zaštitom i poboljšanjem okoliša, te koja se brine o prirodnim resursima, tlu, uvažavajući genetsku raznolikost.

Na temelju proizvodnih obilježja i regionalizacije poljoprivredne proizvodnje potrebno je jasno definirati osnovne i specijalizirane postavke održive, ekološke i integralne poljoprivredne proizvodnje. Pritom se trebaju jasno odrediti pogodnosti prirodnih prilika i prosuditi pogodnost tala na državnoj i lokalnoj razini za uzgoj bilja u ekološkoj proizvodnji, te uzgoj bilja i životinja na načelima koja odstupaju od konvencionalne poljoprivrede.

IV.1.4.1. Poticanje razvoja održive poljoprivrede

Održiva poljoprivreda zasnovana je na konceptu koji kaže da društvo može ostvariti održivi razvoj, na način koji osigurava potrebe za hranom sadašnjih i budućih generacija, a da se pritom sačuvaju zemlja, voda, biljna i životinjska genetska bogatstva, ne ugrožava okoliš. Na taj način moguće je za budućnost sačuvati dugoročno optimalan, ekonomski i ekološki stabilan proizvodni sustav.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere:

Provedba modela poticanja proizvodnje – ekološka poljoprivreda.

Izrada i primjena modela održive poljoprivrede na obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvima u odabranom području.

Izrada studije o mogućnostima za uspostavu sustava integralne poljoprivredne proizvodnje.

Kriteriji: Odredba 2078/92 Plan za poljoprivredu i zaštitu okoliša (odnosi se na metode poljoprivrede proizvodnje kompatibilne sa zaštitom okoliša).

IV.1.4.2. Poticanje poljoprivrednika na sprječavanje onečišćenja površinskih i podzemnih voda nitratima

Prekomjerna i/ili nekontrolirana uporaba organskih i mineralnih gnojiva jedan je od mogućih uzroka zagađenja površinskih i podzemnih voda. Radi toga, sukladno direktivi 91/676/EEC za nitrate i u RH je potrebno odrediti osjetljive zone s obzirom na postojanje zagađenosti ili prijetnju zagađenja nitratima, te posebnim programima poticati (subvencijama) poljoprivrednike da usklade ili promjene svoje poljoprivredne djelatnosti kako bi se zaštitio okoliš.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere:

Izrada hrvatskog kodeksa dobre proizvodne prakse u poljoprivredi koji, sadrži razdoblja kada je zabranjena uporaba mineralnih gnojiva, način primjene mineralnih gnojiva na tlima zasićenim vodom i smrznutim tlima, ograničenja uporabe mineralnih gnojiva sukladno tipu tla, klimatskim uvjetima, biljnom pokrivaču, sustav plodoreda, upravljanje resursima i drugo.

Kriteriji:

Direktiva o dušiku- zaštita voda od zagađenja uzrokovanog poljoprivredom (91/676/EEC).

Odredba 2078/92 Plan za poljoprivredu i zaštitu okoliša (odnosi se na metode poljoprivrede proizvodnje kompatibilne sa zaštitom okoliša).

IV.2. Seoski prostor

Koordinacija institucija i aktivnosti u ruralnim područjima

Osnivanje Savjeta za ruralni razvitak

Analiza stanja te prikupljanjem podataka utvrđeno je da mnoge institucije rade na sličnim programima i projektima, međutim bez uže suradnje te za seoski razvitak izuzetno važnog zajedničkog usklađenog djelovanja. U cilju usklađivanja rada na razvitku seoskih prostora potrebna je stalna suradnja i komunikacija među svim sudionicima procesa seoskog razvitka naročito relevantnih institucija.

Kako bi se objedinila nastojanja i uskladio rad svih vladinih i nevladinih institucija koje se bave razvitkom ruralnih prostora nužno je osnivanje Savjeta za ruralni razvitak. Ovaj Savjet trebala bi imenovati Vlada RH, a u njegovu radu trebaju sudjelovati istaknuti predstavnici (stručnjaci) resornih ministarstava, znanstvenih institucija i nevladinih udruga.

IV.2.1. Zapošljavanje

IV.2.1.1. Gospodarski razvitak i zapošljavanje izvan poljoprivrede

Iz analize stanja je vidljivo da je nezaposlenost u seoskim područjima, slično kao i u ostalim područjima, vrlo visoka, a pretpostavka je da će i dalje rasti kao rezultat demografskih kretanja, odnosno modernizacije u poljoprivredno-prehrambenom sektoru.

U cilju uravnoteženog multifunkcionalnog seoskog razvitka važno je poticati nove izvore prihoda izvan tradicijske poljoprivrede u seoskim područjima.

Postoji veliki broj potencijalnih malih seoskih poduzetnika koje je potrebno poticati.

Neki od najvažnijih čimbenika koji koče razvitak jesu slab pristup kapitalu i savjetodavnim službama i nedostatak zadovoljavajuće seoske infrastrukture. Poseban problem neusklađenosti je nedostatak jasnih kriterija prilikom odabira prioritetnih projekata te valorizacije poduzetnika.

U sklopu ovih mjera predviđa se financijska potpora za poticanje kapitalnih investicija, za poticanje poslovnog ulaganja u nepoljoprivredne djelatnosti te za poticanje kolektivnih akcija na području marketinga i promocije poljoprivrednih proizvoda. Financiranje ovih mjera provodit će se u sklopu novog sustava potpore u poljoprivredi.

Uz financijsku potporu predviđa se i pružanje stručno-savjetodavne potpore.

Svrha:

- identificirati i koristiti tržne niše za proizvode i usluge izvan poljoprivrede;
- ohrabriti gospodarske aktivnosti u poljoprivrednim područjima izvan konvencionalne poljoprivrede putem potpore investicijskim ulaganjima.

Mjere za postizanje navedenog cilja mogu se podijeliti na izravne (financijske) i neizravne mjere (stručna potpora).

Potpora kapitalnim ulaganjima u alternativne proizvodnje

Potpora dodatnim izvorima prihoda

Cilj - povećati broj OPG koje imaju dodatni održivi izvor prihoda izvan konvencionalne poljoprivrede

Namjena potpore:

- izgradnja, dogradnja, proširenje i prenamjena gospodarskih objekata
- nabava strojeva, oruđa i opreme
- nabava računarske opreme i softvera
- unaprjeđenje krajobraza
- troškovi marketinga i promocije (oznake, table i sl.)
- troškovi poslovnih planova i tehničke dokumentacije

U sklopu ove sastavnice podupirat će se projekti iz slijedećih područja:

- turizam
- usluge u poljoprivredi
- različite vrste obrta
- usluge (priprema hrane-catering, računovodstvene usluge, građevinarstvo, popravci i održavanje i sl.)
- usluge telefonom i e-commerce

Korisnici: fizičke osobe (nositelji i članovi OPG)

Visina potpore: Bespovratna sredstva u određenom % iznosu cjelokupne investicije projekta do određenog najvišeg iznosa.

Uvjeti: Osnovni uvjet jest dokazati u poslovnom planu da će projekt donijeti održivi dodatni prihod.

Kriteriji za izbor projekata:

- lokacija projekta;
- sukladnost s regionalnim planovima razvitka.

Dodatne kriterije bi trebala razviti lokalna zajednica.

Indikatori outputa:

- broj predloženih projekata
- broj financiranih projekata
- broj izgrađenih/proširenih/prenamijenjenih gospodarskih objekata
- broj nabavljenih strojeva/opreme
- broj predloženih projekata za otvaranje novog obrta
- broj financiranih projekata za otvaranje novog obrta

Indikatori rezultata:

- planirani dodatni godišnji prihod od investicije

Financijski indikatori:

- ukupna vrijednost investicija
- ukupna vrijednost poticajnih sredstava po kategorijama (1-5)

Potpora ulaganjima za otvaranje novih radnih mjesta

Cilj - stvoriti nova radna mjesta za stanovnike seoskih područja

Namjena potpore:

- izgradnja, dogradnja, proširenje i prenamjena objekata
- nabava strojeva i opreme
- nabava računarske opreme i softvera
- uređenje i unaprjeđenje krajobraza
- troškovi marketinga i promocije (oznake, table i sl.)

- troškovi poslovnih planova i tehničke dokumentacije

U sklopu ove sastavnice podupirat će se projekti iz slijedećih područja:

- priprema poljoprivrednih proizvoda za prodaju (čišćenje, kalibriranje, pakiranje, sušenje i sl.)
- turizam (smještaj, restorani, kafići, rekreacija, usluge vodiča i sl.)
- usluge za poljoprivredu
- različite vrste obrta
- usluge (priprema hrane-catering, računovodstvene usluge, građevinarstvo, popravci i održavanje i sl.)
- gospodarenje šumama te obrada trupaca i drva
- usluge telefonom i e-commerce

Korisnici: poduzetnici (obrti i trgovačka društva) koji će zaposliti novu radnu snagu.

Visina potpore: Bespovratna sredstva u određenom % iznosu cjelokupne investicije projekta do najvišeg određenog iznosa po jednom stalnom radnom mjestu, odnosno najvišeg određenog iznosa po jednom poduzetniku.

Uvjeti: Osnovni uvjet jest dokazati u poslovnom planu (financijska izvedivost i tržište za navedeni proizvod ili uslugu) da će projekt stvoriti nova održiva radna mjesta.

Kriteriji za izbor projekata:

- lokacija projekta;
- sukladnost s regionalnim planovima razvitka.

Dodatne kriterije bi trebala razviti lokalna zajednica.

Indikatori outputa:

- broj predloženih projekata
- broj financiranih projekata
- broj izgrađenih/proširenih/prenamijenjenih gospodarskih objekata
- broj nabavljenih strojeva/opreme
- broj financiranih projekata za razvitak postojećih poslovnih aktivnosti
- broj financiranih projekata za razvitak novih poslovnih aktivnosti
- broj financiranih projekata po kategorijama (1- 7)

Indikatori rezultata:

- broj novostvorenih radnih mjesta

Financijski indikatori:

- ukupna vrijednost investicija
- ukupna vrijednost poticajnih sredstava po kategorijama (1-7)

Razvitak seoskog, lovnog i ribolovnog turizma

Cilj - povećati cjelokupni prihod seoskih područja povećanjem privlačnosti seoskih područja.

Namjena potpore:

- upravljanje krajobrazom (biciklističke rute, planinarske staze, parkirališta i ugibališta, vidikovci, ograde i sl.);
- oznake i informativne ploče;
- rekreacijski i sportski objekti (igrališta, nadstrešnice i sl.);
- turistički objekti;
- mostovi za pješake;
- ostali elementi male turističke infrastrukture.

Korisnici: nevladine organizacije i udruge.

Visina potpore: Bespovratna sredstva u određenom % iznosu cjelokupne investicije projekta do najvišeg određenog iznosa.

Uvjeti: Korisnici sredstava moraju dokazati da će investicija povećati privlačnost određenog područja te će povećati broj ostvarenih noćenja u postojećim i planiranim kapacitetima. Potrebno je priložiti projektnu dokumentaciju.

Kriteriji za izbor projekata:

- koordinacija s promidžbenim aktivnostima lokalne turističke zajednice;
- sukladnost s regionalnim razvojnim planovima.

Indikatori outputa:

- broj predloženih projekata
- broj financiranih projekata

Indikatori rezultata:

- broj novostvorenih radnih mjesta

Marketing i promocija novih ekonomskih aktivnosti u seoskim područjima

Cilj - razviti zajedničke (kolektivne) inicijative za marketing različitih aktivnosti u seoskim područjima podupirući istraživanje tržišta, marketing lokalnih/kvalitetnih proizvoda (zaštićenih imena), sudjelovanje na sajmovima, promidžbeni materijal i sl.

Namjena potpore:

- istraživanje tržišta;
- troškovi promidžbe (brošure, letci, logotipi, web, oglasne ploče i dr.);
- potpora sudjelovanju na sajamskim manifestacijama;
- standardizacija kvalitetnih/lokalnih proizvoda;
- promotivne kampanje kvalitetnih/lokalnih proizvoda (dani paške čipke i sl.);
- razmjena iskustava (na nacionalnoj i međunarodnoj razini);
- druge marketinške i promidžbene aktivnosti.

Korisnici: nevladine organizacije, udruge poljoprivrednika, zadruge, (isključene su fizičke osobe, neformalne skupine, političke organizacije, sindikati, profitabilne tvrtke, škole i istraživački instituti).

Visina potpore: bespovratna sredstva u određenom % iznosu cjelokupne investicije projekta do najvišeg određenog iznosa.

Uvjeti: svaki projekt mora imati plan inicijative, uključujući mjerljive marketinške i fizičke ciljeve. Potencijalni korisnici moraju pripremiti projektnu dokumentaciju.

Kriteriji za izbor projekata:

- koordinacija i sinergija s investicijskim programima koji su u tijeku ili se planiraju;
- sukladnost s regionalnim razvojnim planovima.

Indikatori outputa:

- broj predloženih projekata
- broj financiranih projekata
- broj podržanih marketinških inicijativa;
- broj tiskanih promidžbenih materijala;
- broj obavljenih istraživanja tržišta;
- broj organizacija koje su sudjelovale na sajamskim priredbama;
- broj organiziranih sajmovi i promotivnih kampanja.

Stručna potpora za razvitak seoskih područja

Obuka stručnih kadrova

Cilj – povećati znanja djelatnika poljoprivredne savjetodavne službe, djelatnika državnih ureda i djelatnika lokalne samouprave vezanih uz razvitak seoskih područja

Namjena:

- obuka iz participativne analize stanja seoskih područja, planiranje seoskog razvitka i pisanje projekata, upravljanje implementacijom projekata;
 - kratka studijska putovanja u inozemstvo.

Korisnici: djelatnici poljoprivredne savjetodavne službe, ureda državne uprave te lokalne (regionalne) samouprave, poduzetnički centri

Visina potpore: odredit će se najveći iznos sredstava za obuku, odnosno studijsko putovanje po jednom djelatniku

Uvjeti: kandidati za obuku moraju se baviti problemima seoskog razvitka najmanje 20% radnog vremena.

Kriteriji za izbor kandidata: relevantnost opisa radnog mjesta.

Indikatori outputa:

- broj održanih tečajeva
- broj polaznika tečaja
- broje studijskih putovanja
- broj sudionika studijskih putovanja

Stručno osposobljavanje seoskog stanovništva za alternativno zapošljavanje

Cilj – povećati znanja seoskog stanovništva vezanih uz mogućnosti alternativnog zapošljavanja.

Namjena: obuka članova seljačkih gospodarstava ili obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava iz slijedećih područja:

- suočavanje s izazovima OPG-a,
- priprema za zaposlenje izvan OPG-a,
- pokretanje novog posla (razvitak obrta ili male tvrtke),
- uporaba računala,
- dodatni izvori prihoda na OPG (prerada mlijeka, mesa i voća, seoski turizam, ekološka poljoprivreda),
- upravljanje financijama i vođenje knjigovodstva na OPG,
- vođenje strojnog prstena.

Korisnici: fizičke osobe (nositelji i članovi OPG).

Visina potpore: besplatno pohađanje stručnog osposobljavanja.

Uvjeti: OPG odnosno članovi OPG-a zainteresirani za pohađanje stručnog osposobljavanja moraju biti upisani u Upisnik OPG-a

Kriterij za izbor: svi koji ispunjavaju uvjete imaju pravo na stručno osposobljavanje

Indikatori outputa:

- broj održanih tečajeva
- broj polaznika tečaja

IV.2.1.2. Razvitak fizičke i socijalne infrastrukture

Jedna od najvećih prepreka ubrzanom razvitku seoskih područja je slaba infrastruktura. Razvitak infrastrukture ima ključnu ulogu u povećanju privlačnosti seoskih područja kao mjestu stanovanja, odnosno mjestu poslovanja. Unaprjeđenje opskrbe vodom i električnom energijom, razvitak telekomunikacijske mreže te izgradnja i popravak cestovne infrastrukture, razvoj poduzetničkih zona prijeko su potrebni uvjeti za gospodarski i socijalni napredak seoskih područja.

Jačanje integrativnih procesa i približavanje svjetskom tržištu zahtjeva od Hrvatske odgovarajuću razinu zaštite okoliša, higijene te zadovoljavanje visokih standarda sigurnosti i kvalitete prehrambenih proizvoda. Ti se zahtjevi ne mogu zadovoljiti bez unaprjeđenja vodoopskrbnog i kanalizacijskog sustava, sustava odlaganja otpada i sl.

Svrha (opći ciljevi):

- povećati privlačnost seoskih prostora za lokalne i vanjske investitore,
- osigurati odgovarajući životni standard seoskog stanovništva,
- stvoriti uvjete za zadovoljavanje normi iz zaštite okoliša i sigurnosti hrane.

Aktivnosti:

S obzirom da MPŠ ne može u domeni svog djelovanja osigurati mjere za postizanje ovog cilja potrebno je da se na razini Vlade osnuje Savjet za poljoprivredu i seoski područja čiji bi temeljni zadatak bio koordinacija svih ministarstava i državnih institucija namijenjenih pri donošenju i provođenju mjera za seoski razvitak.

IV.2.2. Obrazovanje i ljudski potencijali

IV.2.2.1. Poboljšanje stručnog obrazovanja poljoprivrednog i seoskog stanovništva

Stručno osposobljavanje i usavršavanje mladih poljoprivrednika

Primjena i umijeće korištenja probitaka iz novih tehnologija, kao i odabir primjerenih sredstava rada u poljoprivredi, nužno ovise o naobrazbi i fleksibilnosti poljoprivrednika za brze prilagodbe i usvajanje promjena. Prosječan stupanj obrazovanosti poljoprivrednika oprečan je bržem razvitku konkurentnih OPG što je jedan od temeljnih ciljeva poljoprivredne politike. Stoga je potrebno sustavno podupirati stručno osposobljavanje i usavršavanje poljoprivrednika kako za primjenu suvremenih agrotehničkih postupaka (nova znanja i tehnologije) i učinkovito i racionalno upravljanje raspoloživim resursima tako i za primjenu ekoloških mjerila u tehnološki razvitak gospodarstva.

Aktivnosti-instrumenti za provedbu mjere

- Financiranje i sufinanciranje stručnog školovanja, usavršavanja za poljoprivrednu proizvodnju i praktične obuke mladih poljoprivrednika, nasljednika obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava.
- Financiranje i sufinanciranje stručnog školovanja mladih ljudi koji pokreću poljoprivrednu proizvodnju, posebice u područjima posebne državne skrbi i na otocima, koji nemaju formalno poljoprivredno obrazovanje.

Ove bi se aktivnosti dijelom realizirale kroz postojeći sustav veleučilišta i poljoprivrednih škola i aktivnosti HZPSS, a djelom pohađanjem višemjesečnih tečajeva i praktičnom obukom na poljoprivrednim gospodarstvima u inozemstvu. Godišnji natječaj za stipendije raspisuje lokalna uprava (županija, općina).

Izborni kriterij: Potencijalni korisnik potpore u dobi do 35 godina.

OPG koje je u sustavu PDV i/ili OPG koje je evidentirano u upisnik.

Lokalitet – područje posebne državne skrbi, otoci.

Obrazovanje poljoprivredne mladeži

Cilj je ove mjere stvaranje pretpostavki za postupnu profesionalizaciju poljoprivrednog zanimanja i stabilnije sukcesije i preuzimanje obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava. Postupno treba težiti da se obrazovanje budućih nasljednika na OPG uređuje zakonom, kao što je i za druga zanimanja utvrđena potrebna formalna naobrazba.

Aktivnosti-instrumenti za provedbu mjere

- Financiranje i sufinanciranje formalnog školovanja učenika i studenata koji dolaze s OPG

Izborni kriterij:

- Pohađanje poljoprivrede škole i/ili studiranje na poljoprivrednom (srodnom) fakultetu i/ili upis u poljoprivrednu školu, fakultet.
- Uspjeh u školi i na fakultetu.

Stručno obučavanje i usavršavanje za dopunske djelatnosti na OPG

Predviđene potpore (projekti) namijenjene dodatnim izvorima održivih prihoda za OPG izvan konvencionalne poljoprivrede, nalažu i stručnu edukaciju članova OPG-a.

Aktivnosti-instrumenti za provedbu mjere

- Izrada stručnih programa i kurikulumata za stručno obučavanje i usavršavanje za agroturizam, ovlaštenja za izdavanje diplome/certifikata o stručnoj osposobljenosti za obavljanje agroturističke djelatnosti.
- Financiranje i sufinanciranje školovanja i stručnog usavršavanja za razvoj dopunskih djelatnosti na OPG poglavito za:
 - agroturizam,
 - preradbu poljoprivrednih proizvoda i
 - usluge održavanja poljoprivrednih strojeva

Korisnici: jesu voditelji OPG i nezaposleni članovi OPG koji shodno napatku MPŠ pripadaju u nekomercijalna gospodarstva.

Izborni kriterij:

Sukladnost s projektima lokalne uprave poticanja dopunskih djelatnosti na OPG

OPG kojem je odobrena potpora MPŠ za razvitak dopunskih djelatnosti.

OPG koje je u Programu "Poticaj za uspjeh" (kreditiranje razvoja turizma u malom gospodarstvu).

Potencijalni korisnik u dobi do 45 godina

Sufinanciranje u školovanju i stručnom osposobljavanju.

Stručno osposobljavanje i školovanje seoskog stanovništva za deficitarna zanimanja

Cilj je podizanje opće i stručne razine obrazovanja i osposobljenosti seoskog stanovništva za specifične potrebe lokalne zajednice, stjecanje formalnih kvalifikacija za zapošljavanje i samozapošljavanje u seoskim prostorima za poznatog i nepoznatog poslodavca.

Aktivnosti-instrumenti za provedbu mjere

- Financiranje i sufinanciranje formalnog školovanja za deficitarna zanimanja, prekvalifikaciju i dokvalifikaciju.

Izborni kriterij: Određuje lokalna uprava i HZZ temeljem programa deficitarnih zanimanja na lokalnom tržištu rada.

Sufinanciranje lokalnih poduzetnika i tvrtki u školovanju ili prekvalifikaciji polaznika.

Školovanje za tradicionalne obrte

Tradicionalni obrti u seoskim prostorima očuvani su fragmentarno osobito oni koji odražavaju tradiciju pojedine regije i sela. Kako bi se održala ta tradicijska baština i tradicijske gospodarske vrijednosti pokrenut je u MOMSP "Program razvoja tradicionalnih obrta koji uključuje i školovanje naučnika i zaposlenika". Istodobno model potpore ruralnog razvitak MPŠ predviđa i ovu vrstu potpore. Potrebno je objediniti ta sredstva za potencijalne korisnike potpore u seoskim područjima.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

- Financiranje i sufinanciranje edukacije za tradicionalne obrte u seoskim područjima
- Pokriće troškova za prekvalifikaciju i polaganje majstorskih ispita.

Korisnici su učenici koji se školuju za tradicionalne obrte, obrtnici koji izvode osposobljavanje za tradicionalne obrte i fizičke osobe koje pokreću tradicionalni obrt u seoskim područjima.

Izborni kriterij:

Sukladnost s projektima lokalne uprave

Obrtnik u "Programu razvoja tradicionalni obrt" -MOMSP

Sufinanciranje obrtnika u školovanju zaposlenika ili budućeg zaposlenika.

Uspostavljanje mreže regionalnih središta (centara) za stalno stručno obrazovanje i usavršavanje

Iskustva stečena u izvedbi programa putem škola (osnovnih, srednjih) i ustanova za obrazovanje odraslih (otvorena pučka učilišta) nisu zadovoljavajuća jer je broj ponuđenih programa stručnog obrazovanja i usavršavanja za specifične potrebe odraslog poljoprivrednog i seoskog stanovništva gotovo zanemariv. Specifične se obrazovne potrebe mogu zadovoljiti organiziranjem lokalnih središta formalnog i neformalnog obrazovanja uključivanjem profesionalaca specijaliziranih za obrazovanje odraslih. Ti bi centri bili više okrenuti razvoju seoskih područja u cjelini i bili bi više usmjereni na popularizaciju znanosti u praksi, tečajeve i predavanja za potrebe ruralnog razvoja i specifične obrazovne potrebe seoskog gospodarstva i domaćinstva. U izvedbi programa centara tješnje bi surađivale poljoprivredne komore, HZPSS, lokalne uprave i slično. Programi bi se od poljoprivrednih postupno proširili na stručno osposobljavanje za deficitarna zanimanja u seoskom području, a mogli bi se ponuditi i drugi sadržaji (kompjuterski tečajevi za vođenje gospodarstva, učenje stranih jezika i slično). Škole (centri) locirali bi se prema kriterijima najboljeg prostora, kadrovskih i drugih pogodnosti, ali bi zbog dostupnosti poljoprivrednicima i žiteljima sela morali biti smješteni u seoskom prostoru. U sklopu centra (škole) mogao bi biti i dom za smještaj polaznika koji, zajedno sa školom čini zaokruženu pedagošku cjelinu. Centri se mogu organizirati proširenjem postojećih seoskih osnovnih škola ili ustupanjem adekvatnog prostora u seoskom području koji se može renovirati i prilagoditi toj namjeni. Nositelji nastavnih programa mogu biti otvorena pučka učilišta, škole, veleučilišta koja raspolažu kadrovima. Vremenom bi prerasli u polivalentne centre za permanentno opće i stručno obrazovanje i pomoć za samoobrazovanje za potrebe poljoprivrede i sela. Centre bi valjalo osnovati u više seoskih regija.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

Budući da radi o inicijalnoj fazi potreban je projekt – stručni elaborati koji bi sadržavali:

- Razradbu elemenata obrazovnog standarda stručnog usavršavanja u poljoprivredi i selu uvažavajući regionalne posebnosti i potrebe;
- Plan razvoja mreže regionalnih centara sa pratećom infrastrukturom za permanentno obrazovanje u seoskim područjima;
 - Nastavne programe i kurikulume, potrebne kadrove za njihovu izvedbu;
 - Vremensku dinamiku i potrebna financijska sredstva.

Stvaranje oglednih obiteljskih poljoprivrednih gospodarstva - poligoni za stručno i praktično usavršavanje

Budući da većina poljoprivrednih škola ne raspolaže sa suvremenim pokaznim poligonima i ne izvode praktičnu nastavu u primjerenom trajanju i prikladnoj organizaciji za potrebe obiteljskog gospodarstva, te da većina polaznika tih škola i studenata poljoprivrednih fakulteta dolazi iz urbanih središta, neodložno je odabrati i osposobiti ogledna (pilot) obiteljska poljoprivredna gospodarstva kao središnje točke stručnog obrazovanja poljoprivrednog podmlatka i ostalih seljaka, odnosno za uzoran model razvoja obiteljske poljoprivrede. Cilj mjere jest stjecanje uvida u organizaciju uzornog gospodarstva te praktičnih znanja o načinu vođenja proizvodnje, poslovanja i o upravljanju obiteljskim poljoprivrednim gospodarstvom. Na taj bi se način izvodila ili dopunjavala obvezna stručna praksa u škola i na fakultetima i veleučilištima.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

- Projekt: Analiza modela drugih zemalja, vrednovanje uzroka istaknutih gospodarstava, izrada pravilnika o uvjetima i mjerilima kojima moraju udovoljavati potencijalna OPG za oznaku "ogledna"
- Izbor oglednih OPG temeljem pravilnika po pojedinim regijama i prema tipu poljoprivredne proizvodnje.
- Financiranje i/ili sufinanciranje stručne edukacije i stručnih posjeta voditelja oglednih OPG sličnim gospodarstvima u inozemstvu.
- Zadaća obuhvaća kao posebnu dionicu i izradu plana i načina financiranja praktične obuke (vrijeme, broj praktikanata i slično), kako bi se ustanovio potreban broj i struktura oglednih OPG.

Vrednovanje: Provedbu mjere vrednuje Savjet za poljoprivredu i seoska područja.

Razvoj dopunskih i izvannastavnih aktivnosti u školama na selu

Cilj je promoviranje važnosti poljoprivrede i seoskog prostora među mladeži (socijalizacija djece za poljoprivredu i ruralne vrijednosti), stvaranje pozitivnog stava spram poljoprivrede i sela, poticanje poduzetništva i stjecanje prvih znanja i vještina za brže uključivanje u proizvodnju, te profesionalno usmjeravanje za izbor primjernih obrazovnih programa i izbor poljoprivrede kao zanimanja.

Potpore za:

- Osnivanje novih i razvoj svih učeničkih zadruga, ponajprije u seoskim školama. Poticanje primjerenim instrumentarijem na projektnoj osnovici: potiče se pokretanje i razvitak određenog programa (sekcije) primjerenog dobi, znanju i sposobnostima učenika, te posebnostima sredine u kojoj škola – učenička zadruga djeluje; praćenje i vrednovanje programa – projekta s postepenim dokidanjem potpore kako se komercijalizacijom proizvoda-usluga ostvaruju pretpostavke samoreprodukcije (samofinanciranja). Program poticanja izrađuje se na dvije razine: na državnoj, na županijskoj i gradskoj odnosno općinskoj razini.
- Jače promoviranje učeničkih zadruga organiziranjem smotri, natjecanja, izložbi i nagrađivanjem najuspješnijih.
- Osnivanje i uređenje školskih vrtova (kada ne postoje uvjeti za utemeljenje učeničke zadruge) i uz materijalnu potporu (elaborati o uređenju, sadni materijal i sl.), organiziranje godišnjeg natjecanja – najljepše uređen školski vrt.
- Organiziranje aktivnosti među učenicima za promicanje regionalne poljoprivrede (film, posjet obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu i slično).
- Razvoj i poticanje stručnog usavršavanja i osposobljavanja voditelja učeničkih zadruga i pokretanje biblioteke stručne literature za voditelje i suradnike, te izdavanje priručnika za učenike. Protezanje sustava napredovanja u učitelja (profesora)-mentora i učitelja (profesora)-savjetnika i na voditelje učeničkih zadruga, te poticanje suradnika i voditelja obveznim uvrštavanjem rada u učeničkoj zadruzi u satnicu neposrednog odgojno-obrazovnog rada.
- Dodatno nagrađivanje voditelja/nastavnika za organiziranje izvannastavnih i izvanučioničkih aktivnosti.

Izborni kriterij: Osnovne škole u kojima postoje minimalni uvjeti za te aktivnosti.

Vrednovanje: kontinuirani proces, koji se izvodi putem županijskih i državnih smotri, te prosuđivanjem financijskih i odgojno-obrazovnih rezultata (primjerice, doprinos izvedbi programa škole odnosno postizanju pedagoških i društvenih svrha, broj učenika koji izabiru obrazovne programe određenog profila itd.).

IV.2.2.2. Povećati učinkovitost djelovanja udruženja poljoprivrednika i aktiviranje lokalnog stanovništva

Aktiviranje lokalnog stanovništva (seoskih lokalnih zajednica) i lokalnih aktera u obnovi sela, interesnom organiziranju, njegovanju i razvitku kulturnog života

Razvoj i učinkovitost bilo koje mjere i u seoskoj sredini ovisi o tome prihvaća li lokalna zajednica (lokalno stanovništvo) takvu mjeru odnosno prepoznaje li njezine posebne i javne probitke te prepoznaje li u takvoj viziji razvitka svoju ulogu u budućnosti. O tome gotovo izravno ovisi sudjelovanje članova lokalne zajednice u provedbi mjere. S druge strane, nužno je osloboditi i razviti određenu socijalnu razinu inicijativnosti lokalnog stanovništava kako bi prihvatilo suodgovornost u rješavanju problema s kojima se suočavaju. Na posljertku, u suvremenosti ostvarivanje bilo kojeg (gospodarskog, kulturnog, obrazovnog i političkog) interesa seljaka i poljoprivrednika nalaže neposrednu suradnju s brojnim drugim akterima, a teme i vlastiti način samoorganizacije. Primjerice, program obnove sela koji obaseže i upravljanje cjelokupnim zemljištem lokalne zajednice po načelima dobrog gospodarstva i održivog razvitka zahtijeva izravnu i stalnu suradnju s arhitektima krajobraza, stručnjacima za ruralni razvoj i uređenje prostora, posebnim udrugama za njegovanje tradicije i kulturne baštine i slično. Dva su temeljna cilja ove mjere: postići viši stupanj motiviranosti, samoinicijativnosti i organiziranosti lokalnog stanovništva za pokretanje razvojnih i akcijskih programa lokalnog značaja, razvijanje partnerstva i suodgovornost lokalne zajednice u kreiranju i provedbi razvojnih programa, za zaštitu posebnih interesa ruralne zajednice i seoskog prostora, za animiranje interesnih skupina (poljoprivrednici, seoske žene,

seoska mladež, mladi poljoprivrednici, poduzetnici); te razviti i osposobiti pripadnike lokalne zajednice pružanjem primjerenih obrazovnih sadržaja i stjecanjem socijalnih (komunikacijskih) i drugih umijeća i vještina, kao i razvitkom institucionalnih pretpostavki u lokalnoj sredini (primjerice, održavanjem tzv. škole o obnovi sela za izvedbu programa obnove sela), kako bi se osigurala kontinuirana bolja informiranost i protok relevantnih informacija preko formalnih i neformalnih kanala, a seljaci osposobili za partnersko sudjelovanje u procesu meritornog odlučivanja o bitnim aspektima života svoje zajednice i suodlučivanje u pitanjima šire društvene zajednice.

Aktivnosti/Instrumenti

- Organiziranje stručnih predavanja, radionica, panel-rasprava o ulozi lokalnog stanovništva i lokalnih aktera u razvojnim i akcijskim programima sela, te stvaranje pretpostavki za izravno sudjelovanje jedinica lokalne samouprave u institucijskom osposobljavanju ruralnih zajednica
- Financiranje tiskovnih materijala (brošure)

Izborni kriteriji:

Artikulirani interes lokalne zajednice (sela).

Prihvatanje i sufinanciranje projekta u jedinici lokalne samouprave, te umreženost u županijski (područni, odnosno regionalni) program.

Vrednovanje: broj održanih predavanja, radionica, panel rasprava, broj sudionika

Osposobljavanje poljoprivrednika za gospodarske i ostale oblike udruživanja

Cilj je osposobljavanje poljoprivrednika i ostalih žitelja sela za poslovno i strukovno povezivanje (zadružno povezivanje obiteljskih gospodarstva i osnivanje seljačkih strukovnih udruga), uspješno vođenje poslovanja manjeg opsega, samoorganiziranje radi promoviranja zajedničkih interesa i uspostavljanje partnerstva s drugim gospodarskim čimbenicima i upravnim službama.

Aktivnosti/Instrumenti

- Organiziranje tečajeva i radionica za poljoprivrednike o zadružnom povezivanju
- Stručna i financijska potpora u izradi statuta i drugih normativnih akata pri osnivanju poljoprivredne zadruge. Osiguravanje prostora i tehničke pomoći za osnivačku skupštinu, sastanke i druženja zadrugara.
- Medijska promocija korisnosti organiziranja poljoprivrednika u poljoprivredne zadruge (financiranje tiskanja letaka i slično).

Izborni kriterij:

Spremnost lokalne uprava i samouprave za besplatno ustupanje prostora i sufinanciranje.

Područja od posebne državne skrbi i otoci, depresivna poljoprivredna područja.

Vrednovanje: broj održanih tečajeva (radionica) i polaznika, te broj novoosnovanih udruga poljoprivrednika

IV.2.2.3. Povećati učinkovitost djelovanja upravnih i stručnih službi u poljoprivredi

Osposobljavanje upravnih i stručnih službi za cjelovit razvoj seoskih područja

Višestruka ugroženost seoskih područja potakla je razvoj cjelovitih programa obnove sela (odnosno seoskih područja) u zapadnoeuropskim zemljama još sredinom XX. stoljeća. Sastavnice takvih programa jesu: umrežavanje svih strukovno meritornih ustanova, jedinica lokalne i regionalne samouprave, te ruralnih zajednica unutar općeg programa. Zbog toga je uslijedio razmjerno vrlo brz razvoj nevladinih udruga (primjerice, akademija za ruralni razvoj, uređenje zemljišta i seoski prostor) te upravnih i stručnih službi za cjelovit razvoj seoskih područja u jedinicama lokalne samouprave i na nacionalnim razinama. RH je na samom početku tog programa, posebice sa stajališta institucijskih osnova i stručne osposobljenosti stručnih i upravnih službi (u MPŠ postoji posebna Uprava za poljoprivrednu politiku i ruralni razvoj, srodnu upravnu službu imaju svega dvije županije i i Grad Zagreb, ali ne postoji poseban zavod kao specijalna stručna upravna jedinica niti na razini države dok se u upravljanju seoskim prostorom umjesto načela rurizma sustavno primjenjuje urbanistički instrumentarij). Cilj je ove mjere stručno osposobiti upravne službe i stvoriti stručne podloge za

razvitak stručnih organizacija nadležnih za razvoj seoskih područja, kako bi se omogućila stručno respektabilna razina za partnerski odnos s drugim čimbenicima.

Aktivnosti/Instrumenti

- Osnivanje županijskih odjela za poljoprivredu i razvoj sela
- Izgradnja sustava stalnog stručnog osposobljavanja u zemlji i upućivanje zaposlenika ureda državne uprave i županijskih odjela za poljoprivredu i razvoj sela u inozemstvo.

Izborni kriteriji: Mjera se odnosi na čitavo seosko područje Republike Hrvatske.

Vrednovanje: sustav vrednovanja zadaća ove vrste utvrđen propisima o organizaciji tijela državne uprave

IV.2.2.4. Istraživanja za potrebe poljoprivrede i sela

Organiziranje i financiranje primijenjenih znanstvenih istraživanja za razvitak seoskih područja

RH je do pred 15-ak godina bila među manjim brojem zemalja čiji je znanstveni potencijal bilježio rijetko respektabilne primjenjive rezultate u području poljoprivredne proizvodnje. U međuvremenu ona je, na žalost, izgubila razvojni korak. Kako bi se znanstveni potencijal opet aktivirao nužno je ponuditi cjelovit sustav organizacije, izvedbe i vrednovanja znanstvenoistraživačkog rada na tzv. sektorskoj osnovici s općim holističkim pristupom.

Aktivnosti/instrumenti za provedbu mjere

- Umrežavanje znanstvenih i razvojnih ustanova, vladinih i lokalnih agencija, te korisnika u sustav vrednovanja, organizacije, financiranja i provedbe primijenjenih znanstvenih istraživanja.
- Stabilno financiranje temeljnih i primijenjenih istraživanja za potrebe poljoprivrede i sela.
- Razdvajanje procesa istraživanja od procesa komercijalizacije
- sustav vrednovanja primijenjenih istraživanja

Nadležnost: MPŠ-Vijeće za istraživanja u poljoprivredi, MZT. Ukoliko VIP želi preuzeti vodeću ulogu i nadzor u sustavu primijenjenih znanstvenih istraživanja za razvitak seoskih područja mora uključiti u svoj rad predstavnike svih relevantnih institucija. To su prije svih MZOPU, MOMSP i MJROG. Za sustav komercijalizacije istraživanja već postoji i razvijena infrastruktura, to je mreža tehnologijsko-razvojnih centara. Ovi centri su upravo i organizirani za transfer tehnologije i inovacija sa sveučilišta u lokalno gospodarstvo, te raspoložu potrebnim znanjima za taj posao.

Izborni kriterij: Korisnik rezultata istraživanja/transfer rezultata/sufinanciranje. (Korisnik rezultata istraživanja mora biti jasno definiran, a njegova uloga i značenje za regionalnu/državnu poljoprivredu primjerena. Transfer i komercijalizacija rezultata razvojnih istraživanja moraju biti presudni za odobrenje projekta. Doprinos krajnjeg korisnika rezultata istraživanja je dvojak: sufinanciranje istraživanja i/ili plaćanje tantijemama koje korisnik plaća iz redovitog poslovanja nakon primjene rezultata istraživanja. U svim slučajevima doprinos mora biti proporcionalan iznosima koji se traže za financiranje projekta.)

Vrednovanje: Sustav vrednovanja primijenjenih i razvojnih istraživanja moguć je na duži rok, sustavnim praćenjem učinkovitosti rezultata istraživanja na povećanje opsega poslovanja i dohotka OPG.

IV.2.3. Očuvanje i razvitak seoskog prostora

IV.2.3.1. Očuvanje i unapređenje biološke i krajobrazne raznolikosti

Podizanje svijesti o vrijednosti biološke i krajobrazne raznolikosti

Kako bi se ciljevi i mjere Strategije i Akcijskog plana zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti provelo u djelo, potrebno je prije svega poticati lokalne zajednice da prepoznaju, očuvaju i unapređuju prirodne i kulturne vrijednosti svojih područja. Stoga je od posebne važnosti osmisliti i provesti aktivnosti koje će podići svijest o vrijednosti biološke i krajobrazne raznolikosti. Ove aktivnosti moraju biti usmjerene i prilagođene različitim

dobnim skupinama i društvenim skupinama stanovništva (djeca predškolske i školske dobi, mladi, poljoprivrednici, žene, nevladine organizacije, poslovni sektor, lokalna uprava).

Informacijski i edukacijski programi

Potrebno je razviti motivaciju za sudjelovanje u očuvanju, razvoju i mogućnostima valorizacije biološke i krajobrazne raznolikosti te promovirati i razvijati sposobnost članova lokalne zajednice za timski rad na izgradnji identiteta seoskih područja. Nužno je neprekidno osposobljavati stručnjake za rješavanje praktičnih problema vezanih uz očuvanje prirodne baštine u sklopu razvoja ekološke poljoprivrede, ekoturizma, malog i srednjeg poduzetništva. Predstavnike lokalne i regionalne samouprave treba aktivno uključiti u ovakve programe kako bi elemente očuvanja i unapređivanja biološke i krajobrazne raznolikosti ugradili u razvojne programe i strateške dokumente svojih regija i naselja. Također je važno povećati znanja djelatnika HZPSS i onih koji su zaposleni u zaštićenim područjima prirode o prirodnim vrijednostima pojedinih područja. Sve ove programe potrebno je prilagoditi regionalnim različitostima.

Potpore će se davati:

- istraživanju, popisivanju i predočenju prirodnih osobitosti te biološke i krajobrazne raznolikosti općine/regije
- organizaciji obrazovnih tečaja, predavanja, radionica, okruglih stolova
- organiziranju sajмова, izložbi, izradi različitih promidžbenih materijala
- izdavaštvu (knjige, brošure, časopisi)
- medijskim kampanjama
- izradi video filmova, CD

Potpورا udrugama za programe zaštite prirode i okoliša

Brojne hrvatske nevladine udruge za zaštitu prirode i okoliša i njihovi članovi (koji su najčešće volonteri), uključeni su u projekte zaštite biološke i krajobrazne raznolikosti. Potrebno je pružiti potporu programima ovih nevladinih udruga kojima će se u velikoj mjeri nadopuniti i rasteretiti tijela državne i lokalne uprave i samouprave. Ova tijela često nemaju dovoljne financijske i stručne kapacitete za provođenje svih aktivnosti vezanih uz zaštitu biološke i krajobrazne raznolikosti. Stoga je važno omogućiti i poduprijeti partnerstva udruga s lokalnim vlastima i institucijama. Nevladine udruge trebaju biti uključene u konkretne akcijske planove zaštite od njihove izrade, provedbe i nadzora. Njihova je uloga također značajna u podizanju svijesti i obrazovanju javnosti o važnosti biološke i krajobrazne raznolikosti.

Priprema, donošenje i primjena odgovarajuće zakonske regulative i smjernica

Kvalitetna legislativa i poštivanje obaveza preuzetih potpisivanjem međunarodnih konvencija, suradnja s znanstvenim institucijama i kvalitetan sustav inspeksijskog nadzora, jednako su važan dio puta ka ostvarivanju gore navedenih ciljeva. U tom smislu nužno je donijeti slijedeće propise (zakoni i podzakonski akti):

Priprema i donošenje poljoprivredno-okolišnog programa

Poljoprivredno-okolišni program u zemlje EU uveden je još 1993. godine, a danas predstavlja jedinu obvezatnu mjeru unutar regulative EU o seoskom razvitku (1257/99). Svrha ovog programa je uvesti više mjera koje imaju za cilj zaštititi prirodu (biološku i krajobraznu raznolikost) u agroekosustavima. Potrebno je izraditi prijedlog zakonskih, ekonomskih i ostalih mjera nužnih za uvođenje poljoprivredno-okolišnog programa u RH. Stručnjaci ministarstava poljoprivrede i šumarstva i zaštite okoliša, znanstvenih institucija te nevladinih udruga uz financijsku pomoć Vlade Kraljevine Nizozemske i stručnu pomoć nizozemske Avalon fundacije i udruge Ekologika, u 2002. godini počeli su raditi na pripremi poljoprivredno-okolišnog programa za RH. Spomenuti projekt poslužit će kao odlična osnova za osmišljavanje i donošenje poljoprivredno-okolišnog programa što je posebno značajno jer je riječ o dijelu zakonske regulative EU koju će u procesu pridruživanja i RH morati unijeti u svoje zakonodavstvo.

Ograničavanje odnosno zabrana primjene agrotehničkih mjera i sredstava koja negativno utječu na biološku raznolikost

Određene agro-tehničke mjere i agro-kemikalije negativno utječu na biološku raznolikost. Zemlje EU odavno su zabranile, odnosno ograničile primjenu agro-melioracija, uporabu sintetičkih sredstava za zaštitu bilja (naročito onih širokog spektra djelovanja i vrlo toksičnih) te organskih i mineralnih gnojiva. Stoga je potrebno donošenje odgovarajućih propisa kojima bi se ograničila uporaba odnosno zabranila primjena određenih agro-tehničkih mjera i sredstava.

Donošenje propisa kojima se reguliraju uvjeti poljoprivredne proizvodnje u zaštićenim područjima prirode

Dok se u granicama nacionalnih parkova zabranjuje svako gospodarsko korištenje koje bi utjecalo na prirodne vrijednosti (uglavnom su dopuštaju tradicijski oblici gospodarstva i određene turističke atraktivnosti) u parkovima prirode ovakve djelatnosti su dopuštene, ali uz određene ograničavajuće mjere i nadzor nad njihovom usklađenošću.

Zaštićena područja svojom definicijom nameću obavezu strože primjene određenih pravila u načinu razvoja krajeva u svojim granicama, ali je taj razvoj u svjetlu uporabe prirodnih bogatstava na održiv način, uvažavajući zakonitosti prirode. Na ovim područjima nije dozvoljena primjena uobičajenih agro-tehničkih mjera. Postojeća nacionalna regulativa nije dovoljno precizna i ostavlja prostora različitim tumačenjima propisanog. Njome se samo okvirno utvrđuje kako u ovim područjima nije dozvoljena primjena agrotehničkih mjera koje štete okolišu i prirodi, ali se ne daju konkretni napuci i ograničenja.

Stoga se preporučuje izrada odgovarajućih akata kojima se detaljnije reguliraju dozvoljene i zabranjene agrotehničke mjere u zaštićenim objektima prirode. Jedna od najvažnijih mjera u takvoj regulativi trebala bi biti zabrana primjene mineralnih gnojiva i sintetičkih sredstava za zaštitu bilja, kao što je to slučaj i u regulativi EU. U nekim zemljama EU, poput Njemačke, u ovakvim područjima zakon izričito nalaže prakticanje ekološke poljoprivrede (neke njemačke pokrajine u tu svrhu uvele su i pokrajinske poticaje za ekološku poljoprivredu).

Izrada Osnove poljodjelskih krajobraza

Da bi se u kontekstu razvoja poljoprivrede i seoskih područja očuvale postojeće krajobrazne vrijednosti potrebno je provesti optimizaciju sektorskog plana razvoja - poljoprivrede i planova prostornog uređenja pomoću "Osnove poljodjelskih krajobraza".

Pri tome u postupku izrade "Osnove poljodjelskih krajobraza", poljodjelski krajobraz postaje predmet zaštitnog zahtjeva od mogućih pojava njegove degradacije ili ranjivosti od interesa razvoja, odnosno, razvoja poljoprivrede. Vrijednosni značaj poljodjelskih krajobraza opredjeljuje se u kontekstu zaštite tj. postavljaju se zaštitni ciljevi koji teže ostvarenju skladnog odnosa između krajobraznog prostora i antropogenih djelatnosti – poljoprivredne proizvodnje. Osnova poljodjelskog krajobraza nastaje kao sinteza razvojnih programa i planova poljoprivrednog sektora s drugim posebnim interesima za korištenje prostora i šireg interesa društva. Razvojne programe i planove poljoprivrede priprema MPŠ, koji bi putem "Osnove poljodjelskih krajobraza", kao stručne podloge koja provjerava s obzirom na druge posebne interese i interese šire društvene zajednice utvrđene od MZOPU, trebala biti uključena u pripremu prostornih planova .

Izrada Kodeksa dobre poljoprivredne prakse

"Kodeks dobre poljoprivredne prakse" (Kodeks), sastavni je dio poljoprivredne regulative odnosno smjernica svih razvijenih zemalja, naročito onih EU. Njime se definira čitavo mnoštvo mjera poljoprivrednog gospodarjenja koje omogućuje ekonomski isplativu i ekološki prihvatljivu proizvodnju. Dio ovih mjera odnosi se i na očuvanje prirodne i krajobrazne raznolikosti. U tu svrhu potrebno je izraditi Kodeks i za hrvatske uvjete. Pri izradi Kodeksa potrebno je uzeti u obzir regionalne različitosti agro-klimatskih uvjeta.

Potporna programima očuvanja genetske raznolikosti

Važan segment biološke raznolikosti je genetska raznolikost kultiviranih biljaka i udomaćenih životinja. Lokalni varijeteti kultiviranih biljaka i ekotipovi udomaćenih životinja prilagođeni su lokalnim agro-klimatskim uvjetima, otpornije su na bolesti i vrlo dobro uklopljene u lokalnu prirodu i krajobraz. Njihova raznolikost je važna jer predstavlja genetski spremnik koji se uvijek može upotrijebiti za poboljšanje svojstava uzgajanih vrsta.

Kultivirane biljke i udomaćene životinje također predstavljaju izuzetnu kulturnu baštinu jer je u njihov uzgoj uloženo znanje i rad mnogih naraštaja. Kako je ova prirodna i kulturna baština u RH godinama bila potpuno zanemarena potrebno je dati potporu programima genetske raznolikosti kultiviranih biljaka i udomaćenih životinja.

Istraživanje, sakupljanje i dokumentiranje

Ne postoje cjeloviti popisi zavičajnih sorti kultiviranih biljaka dok je nešto bolja situacija s popisima zavičajnih pasmina domaćih životinja. Stoga potporu treba dati programima:

- sakupljanja genetskog materijala, istraživanje i dokumentiranje.
- uspostavljanja profesionalno vođene banke gena i matičnjaka.
- poticanja oplemenjivanja starih sorti u svrhu proširenja sortimenta i stvaranja sorti pogodnih za ekološku poljoprivredu

Održavanje genetskog materijala

Potporu treba dati programima kojima će se osigurati održavanje lokalnih varijeteta kultiviranih biljaka i ekotipova udomaćenih životinja:

- razvijanje domaćeg (lokalnog/regionalnog) sjemenarstva i rasadničarstva; uspostavljanje i širenje mreže uzgajivača i kolekcionara
- osiguranje sigurnosnog pohranjivanja genetskog materijala na nekoliko lokacija
- razvijanje programa obnove i razmnožavanja matičnih stada zavičajnih pasmina domaćih životinja
- osiguranje ekstenzivnog i poluekstenzivnog držanja zavičajnih pasmina domaćih životinja – u područjima prirodne rasprostranjenosti zavičajnih pasmina
- programi za turističko vrednovanje zavičajnih pasmina domaćih životinja i lokalnih varijeteta kultiviranih sorti poljoprivrednog bilja (kroz turizam, ugostiteljsku ponudu i dr.)
- poticanje uređenja javnih površina, a posebno ruralnog prostora autohtonim sadnim materijalom (parkovi, aleje, živice, voćnjaci, cvjetnjaci itd.)

IV.2.3.2. Zaštita i očuvanje kulturnog naslijeđa

Podizanje svijesti o vrijednosti kulturne baštine

Informacijski i edukacijski programi

Suočeni s dinamikom i intenzitetom promjena u svim segmentima razvoja društva, pravilna i kontinuirana edukacija mora postati jednim od pravila načina života na seoskim prostorima. Seosko stanovništvo mora biti na vrijeme i pravilno informirano i educirano, ali mora biti naučeno i kako iskoristiti mogućnosti koje mu u ovom segmentu osigurava država kroz različite stručne službe.

Potpora lokalnim kulturnim manifestacijama i sajmovima

Gotovo sve geografske regije RH danas imaju godišnje izložbe tradicijskih obrtničkih poljoprivrednih proizvoda, ekološke proizvodnje, bogatstva kulturne baštine i običaja. Ove manifestacije postaju tradicijska i prepoznatljiva gospodarska, kulturna i turistička događanja regija. Često se kao organizatori spomenutih manifestacija pojavljuju lokalne nevladine organizacije, ali postoje i pozitivni primjeri gdje jedinice lokalne samouprave sa svojim stručnim službama preuzimaju organizacije ovakvih manifestacija u svoju obavezu povećavajući im tako opseg i sadržajnost, te podižući ih na međunarodnu razinu.

Značenje ovakvih manifestacija jest i u mogućnosti razmjene iskustava proizvođača, organizaciji tematskih okruglih stolova, sagledavanju problema sa kojima se proizvođači susreću u postupku proizvodnje, organizaciji tržišta za stalan plasman proizvoda i dr.

Potpora lokalnim kulturnim i društvenim manifestacijama podiže samosvijest lokalne zajednice pri čemu valja promovirati ideje za prigodno uređenje mjesta: izloga lokala/ulica/vrtova i sl. u mjestu/gradu održavanja, prigodna kulinarska ponuda, prezentacija dječjih radova, prezentacija rada lokalne udruga žena, oblikovanje suvenira/ razglednica/ postera koji prezentiraju lokalne prirodne ili kulturne vrijednosti.

Podpora udrugama za programe zaštite kulturne baštine

U svim segmentima razvoja seoskog prostora značajna uloga treba pripasti nevladinim organizacijama, bilo kao obliku ciljanog udruživanja seoskog stanovništva bilo kao nosiocima različitih oblika edukacije. Potpore udrugama potrebno je davati za konkretne projekte putem natječaja, a financirati će se obrazovni tečajevi, organiziranje sajмова, izložbi, izrada različitih promidžbenih materijala te izdavaštvo (knjige, brošure, časopisi).

Otvaranjem RH prema međunarodnim organizacijama sve su veće mogućnosti dobivanja projekata kroz koje se može izravno ulagati u seoske prostore, a nevladine organizacije su najčešće nositelji ovakvih projekata.

Očuvanje i revitalizacija seoske graditeljske baštine

Politika očuvanja trebala bi biti sastavni dio plana o korištenju zemljišta u nekom području. Svaka regija u RH treba imati politiku očuvanja koja uključuje sva obilježja urbane i ruralne infrastrukture zajedno s etnografskim i povijesnim podacima i kulturnim krajolikom. Za regije u kojima je očuvanje ocijenjeno najvažnijim treba izraditi karte s podacima o njenim kulturno-povijesnim vrijednostima, crtežima i fotografijama područja. Takove karte sa podacima trebaju biti dostupne svakom pojedinom mjestu, stanovništvu, ljudi trebaju znati što je zaštićeno i zašto. Lokalne vlasti trebaju više voditi brigu o takovim podacima, njihovoj izradi i prezentiranju, a napose provođenju i izvedbi.

Provođenje zaštite, naročito graditeljske baštine u seoskim područjima, moguće je samo uz podršku njegovih stanovnika. Iz tog razloga zakonodavstvo mora biti popraćeno poticanjem javnih interesa za važnost objekata narodnog graditeljstva i njihove svijesti o tome. Svijest o vrijednostima tradicijskog graditeljstva, zajedno s predmetima u kojima se očituje pučko umijeće, osiguravaju potporu za europsku kulturu, a tu svijest mora imati svaki pojedinac.

Podpora programa izgradnje i obnove stambenih i gospodarskih objekata koji uvažavaju i uključuju elemente tradicijskog graditeljstva

Ovo područje zahtijeva posebnu zaštitu i pomoć, kako stručnu tako i financijsku. Nužna je financijska potpora svim stanovnicima koji žive u tradicionalnim stambenim kućama u obliku subvencija, kredita i struke koja već sada nadgleda i prati obnovu, adaptacije i očuvanje. Ovo tim više jer su se pojavili trgovci našim narodnim blagom, otkupljuju kuće i tradicijski kućni inventar (namještaj i ostale uporabne predmete izrađene od domaćih majstora) i nedozvoljeno izvoze van naše zemlje. U ovakvim situacijama je potrebna visoka svijest o tradicijskim vrijednostima naše svekolike kulturne baštine. Svijest o vrijednostima prenosi se s generacije na generaciju, kroz odgoj u kući i školama te nadalje stalnim obrazovnim i informacijskim programima. Izravna financijska pomoć treba se pružati svim vlasnicima i korisnicima tradicijskog graditeljstva. Ona se ne smije, kao što je slučaj kod nas, ograničavati samo na istaknutije povijesne spomenike ili građevine koje su pod službenom zaštitom.

Financijska pomoć može se osigurati na nekoliko načina: u obliku subvencija, kredita, poreznih olakšica, sponzorstava, besplatnih materijala ili besplatnih tehničkih savjeta. Osim financijske, bitna je i stručna pomoć, kao na primjer:

- u predjelima u kojima su nestale tradicijske tehnike, popravke i izmjene na starim građevinama trebaju izvršavati arhitekti sa stručnim znanjem o tradicionalnoj gradnji i materijalima;
- nove građevine trebaju projektirati arhitekti s temeljnim znanjem o mjesnoj tradiciji. Na taj način izbjeći će se ružna i neprimjerena nova izgradnja koja se prepoznaje kako u seoskim tako i prigradskim i gradskim područjima.

Očuvanje i revitalizacija tradicionalnih obrta

Podpora programima za oživljavanje tradicionalnih obrta i proizvodnju domorodnih (autohtonih) proizvoda

Kako bi se očuvali i revitalizirali tradicionalni obrti potrebno je osmisлити programe kojima će se afirmirati kao sastavni, živi dio kulturne baštine i njihova uporabna vrijednost u suvremenom načinu života. Potrebno je razvijati svijest i znanje potrošača o tome na koji način njihove potrošačke navike mogu pridonositi očuvanju tradicionalnih obrta. Oživljavanje tradicionalnih obrta i proizvodnja autohtonih proizvoda prilagođenih

suvremenim potrebama i načinu života treba se poticati putem potpora, kredita, poreznih olakšica, različitih sponzorstava, besplatnih materijala ili besplatnih tehničkih savjeta.

Potpore će se davati:

- Istraživanju i popisivanju pojedinaca i organizacija koji se bave očuvanjem tradicionalnih obrta na lokalnoj/županijskoj razini
- subvencioniranju investicijskih programa za oživljavanje tradicionalnih obrta i proizvodnju zavičajnih proizvoda
- organiziranju sajмова, izložbi, izradi različitih promotivnih materijala
- izdavaštvu (knjige, brošure, časopisi)
- medijskim kampanjama
- izradi video filmova, CD

Izobrazba za tradicionalne obrte

Potrebno je poticati osnivanje središta za izobrazbu starih obrta, jer je to jedan od najbitnijih uvjeta za uspješno očuvanje tradicijskih vrijednosti.

Potpore će se davati za organizaciju obrazovnih tečaja, predavanja, radionica i okruglih stolova.

V. Vrednovanje i praćenje provedbe programa

V.1. Poljoprivredna proizvodnja

V.1.1. Tržište poljoprivrednih proizvoda

Zakonom o poljoprivredi predviđeno je, između ostalog, da poslove prikupljanja i obrade podataka i informacija potrebnih za kvalitetno izvješćivanje o poljoprivredi obavlja Poljoprivredni informacijski centar, a da je operativna provedba mjera tržišne i strukturne potpore u nadležnosti Ravnateljstva za tržišnu i strukturnu potporu u poljoprivredi. Ta dva tijela (ustanove) osiguravaju informacije nužne za ocjenjivanje provedenih mjera i ostvarenih ciljeva postavljenih Programom, a prve ocjene već osigurava i Ravnateljstvo za tržišnu i strukturnu potporu u poljoprivredi.

Za potrebe vrednovanja provedenih mjera i ostvarenih ciljeva tržišno-cjenovne politike, preporučujemo redovita prikupljanja podataka koje bi trebalo uključiti u izvješća (periodična i godišnja):

- *vrednovanje provedenih mjera:*
 - cijene i cjenovni pariteti (domaće proizvođačke cijene s graničnim ekvivalentima, rezultati vanjskotrgovinske zaštite – NPR⁴⁴ pokazatelji)
 - odrediti pokazatelje uspješnosti ukupne potpore (AMS, PSE⁴⁵) zbog usporedbe sa zemljama u okruženju (EU, pristupnice) i ustanoviti Ured za redovito praćenje i izvješćivanje
- *vrednovanje ostvarenih ciljeva:*
 - ustanoviti egzaktno pokazatelje rezultata potpore na ekonomičnost proizvodnje (konkurentnost) i dohodak gospodarstava (redovite godišnje kalkulacije koeficijenta ekonomičnosti za osnovne poljoprivredne proizvodnje i dohotka poljoprivrednih gospodarstava)
- *vrednovanje postignutih rezultata u odnosu na uložena sredstva:*
 - temeljem egzaktnih pokazatelja kojima mjerimo učinke provedenih mjera tržišno-cjenovne politike i ostvarenja ciljeva, ocijeniti u kojoj mjeri se približavamo standardima EU (usporedbom stupnja ekonomičnosti, poljoprivrednog dohotka, iznosa i strukture proračunskih isplata; zadovoljavanje standarda ispravnog poslovnog ponašanja – poštivanje ugovora, redovite isplate; zadovoljavanje standarda kakvoće, zdravstvene ispravnosti i sl.). Potrebno je ocijeniti jesu li proračunska sredstva za potporu poljoprivrednoj proizvodnji i za kapitalna ulaganja rezultirala višim stupnjem stabilnosti tržišta, višim stupnjem samodostatnosti, pozitivnim promjenama u vrijednosti poljoprivredne proizvodnje, vanjskotrgovinskoj bilanci, višim dohotkom poljoprivrednika, jesu li pravedno regionalno raspoređena, itd.

V.1.2. Struktura poljoprivrednih gospodarstava

Za potrebe vrednovanja ostvarenih ciljeva i provedenu mjera za područje strukture poljoprivrednih gospodarstava uključuje prikupljanje podataka i izradu posebnih izvješća (periodična i godišnja) i to:

- Godišnje izvješće o stanju poljoprivrede u prethodnoj kalendarskoj godini izrađuje MPŠ i dostavlja ga Vladi RH na utvrđivanje najkasnije do 15. svibnja tekuće godine, a Vlada ga dostavlja na prihvaćanje Saboru najkasnije do 30. lipnja tekuće godine. Sadrži ocjenu stanja i gospodarskog položaja poljoprivrede te prijedlog i način provedbe mjera poljoprivredne politike za sljedeće razdoblje. Temelji se na redovitom praćenju (Anketa poljoprivrednih gospodarstava; Poljoprivredno knjigovodstvo i drugo) i agroekonomskim stručnim podlogama, a izrađuje ga MPŠ odnosno od njega ovlaštena pravna osoba sukladno propisima koje donosi ministar.

⁴⁴ NPR – Nominal Protection Rate (Nominalna stopa zaštite) – mjeri učinke vanjskotrgovinske zaštite.

⁴⁵ AMS (Aggregate Measure of Support – Zbirna mjera potpore) i PSE (Producer Subsidy Equivalent – Proizvođački subvencijski ekvivalent) – mjere ukupne učinke državne intervencije u poljoprivredi.

Za identifikaciju stanja te ustanovljenje osnovnih makro i mikroekonomskih pokazatelja poljoprivrede, agrarne strukture i pokazatelja stanja u poljoprivrednoj proizvodnji uzimajući u obzir sve oblike poslovnog organiziranja s posebnim osvrtom na OPG potrebno koristiti se većim broj različitih kriterija i indikatora:

- Privatizacija poljoprivrednog zemljišta u vlasništvu države i integracija podataka katastra i zemljišnih knjiga
Indikatori : - poljoprivredne površine prema kategorijama korištenja; oblici raspolaganja poljop. zemljištem i promjena veličine OPG
- Privatizacija i transformacija agrokombinata
Indikatori : promjena broja i strukture poslovnih subjekata prema Registru (DZS) i upisniku (MPŠ); broj zaposlenih, produktivnost (kn/po zaposlenom); dohodak po zaposlenom; dobit i gubitak po zaposlenom i drugo.
- Povećanje gospodarske učinkovitosti poljoprivredne proizvodnje
Indikatori : iznos potpore po OPG; resursi gospodarstava; članovi kućanstva; poljoprivredno zemljište; proizvodne značajke;- vrijednost resursa OPG prinosi i proizvodnja; obujam poslovanja OPG; Gross margin kalkulacije-promjena cijene koštanja; dohodak OPG i drugo
- Uravnoteženje regionalnog razvitka
Indikatori: struktura proizvodnje po regijama; prinosi i proizvodnja; Gross margin kalkulacije- cijene koštanja; dohodak OPG
- Ustroj sustava poljoprivrednog knjigovodstva
Indikatori: broj gospodarstava u sustavu; struktura prihoda i rashoda; dobit (uspješnost); izvješće o promjenama financijskog položaja
- Osiguranje u poljoprivredi
Indikatori : oblici osiguranja; broj gospodarstava u osiguranju; iznosi izdataka za štete; iznosi subvencija i drugo.

V.2. Seoski prostor

V.2.1. Zapošljavanje

Programima navedenim uz ciljeve potrebno je pratiti:

- broj predloženih projekata
- broj financiranih projekata
- broj podržanih marketinških inicijativa;
- broj tiskanih promidžbenih materijala;
- broj obavljenih istraživanja tržišta;
- broj organizacija koje su sudjelovale na sajamskim priredbama;
- broj organiziranih sajmovi i promotivnih kampanja.
- broj održanih tečajeva
- broj polaznika tečaja
- broj studijskih putovanja
- broj sudionika studijskih putovanja
- broj izgrađenih/proširenih/prenamijenjenih gospodarskih objekata
- broj nabavljenih strojeva/opreme
- broj financiranih projekata za razvitak postojećih poslovnih aktivnosti
- broj financiranih projekata za razvitak novih poslovnih aktivnosti
- broj financiranih projekata po kategorijama (1-7)

Kako smo u stadiju pripremanja programa seoskog razvitka, svjesni i mnogih ograničenja, različitosti i specifičnosti u ovom trenutku moguće je pratiti provedbu projekata praćenjem i analizom aktivnosti. Potrebno je

za sve programe i projekte ustanovi novi sustav praćenja i ocjene koji će biti usklađen sa sustavom praćenja projekata seoskog razvoja EU.

V.2.2. Obrazovanje i ljudski potencijali

Vrednovanje mjera kojima se nastoji ostvariti Cilj 1 (Poboljšanje stručnog obrazovanja poljoprivrednog i seoskog stanovništva):

Interni indikatori izlaznih rezultata:

- broj korisnika potpore
- broj korisnika potpore u područjima posebne državne skrbi, otocima, depresivnim seoskim područjima
- broj korisnika potpore sa stečenim certifikatom (diplomom) o stručnoj osposobljenosti

Eksterna valorizacija (mjera) obrazovnih postignuća moguća je u dužem vremenskom razdoblju.

Eksterni indikatori:

- povećanje broja poljoprivrednika na OPG s formalnom stručnom naobrazbom
- povećanje broja mladih poljoprivrednika s poljoprivrednom naobrazbom u područjima posebne državne skrbi, otocima, depresivnim seoskim područjima
- povećanje udjela voditelja i/ili članova OPG-a s certifikatima za obavljanje dopunskih djelatnosti
- povećanje broja zaposlenika u deficitarnim zanimanjima u seoskim područjima
- povećanje broja zaposlenika u tradicijskim seoskim obrtima

Nadzor praćenja provedbe programa mjera obavlja Savjet za poljoprivredu i seoska područja (Savjet) temeljem godišnjih izvješća internih indikatora potpore koje pripremaju odgovorne institucije.

Vrednovanje mjera kojima se nastoji ostvariti Cilj 2 (Ustanoviti okvir za sustavno stalno stručno obrazovanje i usavršavanje za potrebe obiteljske poljoprivrede i seoskog stanovništva).

Za prvu i drugu mjeru nije moguće za predviđeno trogodišnje razdoblje konkretizirati pokazatelje izlaznih rezultata jer se radi o stručnim projektima (elaboratima).

Nadzor praćenja provedbe ovih mjera obavlja Savjet temeljem šestomjesečnih izvještaja o izradbi pojedinih sastavnica stručnog projekta.

Vrednovanje treće mjere (Razvoj dopunskih i izvan nastavnih aktivnosti u seoskim školama) je kontinuirani proces koji se izvodi putem županijskih i državnih smotri učeničkih zadruga, te prosuđivanjem odgojno-obrazovnih rezultata dopunskih i izvan nastavnih aktivnosti.

Pokazatelji izlaznih rezultata:

- broj novo osnovanih učeničkih zadruga
- broj (novo) uređenih školskih vrtova
- broj učenika uključeni u učeničke zadruge i/ili u uređenju i održavanju školskih vrtova
- broj organiziranih aktivnosti (izleti, filmovi, posjete OPG-u) koje promiču regionalnu poljoprivredu
- broj učenika koji izabiru te aktivnosti
- broj seoskih škola koje sudjeluju na županijskim i državnim smotrama učeničkog zadrugarstva

Provedbu mjere vrednuje Središnji odbor učeničkog zadrugarstva RH i MPŠ.

Vrednovanje mjera kojima se nastoji ostvariti Cilj 3 (Povećati učinkovitost djelovanja udruženja poljoprivrednika i aktiviranje lokalnog stanovništva).

Za prvu i drugu mjeru:

Interni pokazatelji izlaznih rezultata

- broj održanih predavanja, tečajeva i radionica
- broj polaznika i sudionika

Eksterni pokazatelji

- broj novoosnovanih udruga i zadruga poljoprivrednika

- broj novoosnovanih udruga civilnog društva u seoskim prostorima
- inicijativnost lokalnog stanovništva u pokretanju razvojnih i akcijskih programa lokalnog značaja
- participacija lokalnog stanovništva u provedbi razvojnih i akcijskih programa

Za treću mjeru nije moguće za predviđeno trogodišnje razdoblje konkretizirati indikatore izlaznih rezultata jer se radi o projektu istraživanja i razrade transfera modela upravljanja OPG Nadzor praćenja provedbe te mjere obavlja temeljem šestomjesečnih izvještaja o izradbi pojedinih sastavnica projekta.

Vrednovanje mjere kojom se nastoji ostvariti Cilj 4 (Povećati učinkovitost djelovanja upravnih i stručnih službi u poljoprivredi).

Sustav vrednovanja ove mjere određen je propisima o organizaciji tijela državne uprave i stručnih službi.

Interni pokazatelji izlaznih rezultata

- broj korisnika (djelatnika upravnih i stručnih službi) potpore za stručno osposobljavanje i usavršavanje u zemlji i inozemstvu
- broj studijskih putovanja
- broj djelatnika upravnih i stručnih službi sa stečenim certifikatom (diplomom) o stručnoj osposobljenosti iz područja poljoprivrede i ruralnog razvoja
- broj novoosnovanih područnih odjela (ureda) za poljoprivredu i razvoj sela

Eksterna valorizacija (mjere) obrazovnih postignuća moguća je u dužem vremenskom razdoblju.

Vrednovanje mjere kojom se nastoji ostvariti Cilj 5 (Istraživanja za potrebe poljoprivrede i sela)

Provedbu mjere vrednuje Savjet za poljoprivredu i ruralni razvitak temeljem šestomjesečnih i godišnjih izvješća VIP-a i MZT (odnosi se na temeljne (razvojne) projekte namijenjene seoskom prostoru).

Interni pokazatelji izlaznih rezultata

- broj odobrenih projekata – primijenjena istraživanja u poljoprivredi
- broj odobrenih projekata – razvojna istraživanja
- broj projekata koji daju odgovore na konkretni problem korisnika istraživanja ili seoskog područja
- broj projekata koji pridonose inoviranju poljoprivredne proizvodnje

VIP – kao nadležno tijelo za primijenjena poljoprivredna istraživanja i MZT trebaju razraditi evaluativne modele – za sustavno praćenje učinaka rezultata istraživanja kao eksternih indikatora vrednovanja mjere.

Eksternih pokazatelji (primjer)

- učinkovitost rezultata istraživanja na povećanje opsega poslovanja i dohotka OPG, i /ili povećanje poljoprivredne proizvodnje na odnosnom području
- prinos rezultata istraživanja očuvanju autohtonih proizvoda i biološke raznolikosti
- prinos rezultata istraživanja očuvanju seoske kulturne baštine

V.2.3. Očuvanje i razvitak seoskog prostora

Pri ocjeni uspješnosti navedenih mjera potrebno je razlučiti praćenje provedbe samih mjera od ocjene njihove učinkovitosti. Praćenje provedbe moguće je ocijeniti određenim kvantitativnim i objektivnim pokazateljima (npr. da li je zakon usvojen u predviđenom roku, broj održanih tečajeva, broj korisnika pojedinog programa i sl.). dok je ocjenu učinkovitosti mjera puno teže kvantificirati Dodatni problemi u ocjeni učinkovitosti javiti će se zbog kratkog vremenskog razdoblja koje obuhvaća ovaj program, tim više što će primjena većine predloženih mjera započeti tek sredinom ili krajem Programa. Njihov stvarni učinak potrebno je procjenjivati kroz duži vremenski period sagledavajući kompleksnost seoskog prostora.

Nadzor praćenja provedbe programa provodi Savjet. Ustanove odgovorne za provođenje pojedinih programa unutar određenih mjera dužne su pripremiti godišnja izvješća.

Podizanje svijesti o vrijednosti biološke i krajobrazne raznolikosti

Vrednovanje i praćenje informacijskih i edukacijskih programa

- broj odobrenih projekata

- broj održanih obrazovnih tečaja i broj korisnika takvih tečajeva
- broj predavanja, radionica, okruglih stolova
- broj organiziranih sajмова, izložbi i drugih promotivnih materijala
- broj izdanih knjiga, brošura, časopisa, video filmova i CD-a
- broj osoba obuhvaćenih različitim medijskim kampanjama
- ukupna vrijednost utrošenih sredstava
- iznos poticajnih sredstava po pojedinim programima
- odnos stvarno utrošenih sredstava i sredstava predviđenih ovim programom

Vrednovanje i praćenje potpora udrugama za programe zaštite prirode i okoliša

- broj odobrenih projekata
- broj organiziranih aktivnosti unutar pojedinih projekata
- broj korisnika obuhvaćen projektnim aktivnostima
- ukupna vrijednost utrošenih sredstava
- iznos poticajnih sredstava po pojedinim programima
- odnos stvarno utrošenih sredstava i sredstava predviđenih ovim Programom

U praćenje provedbe ove mjere potrebno je uključiti Vladin ured za udruge.

Priprema, donošenje i primjena odgovarajuće zakonske regulative i smjernica

U razdoblju provedbe ovog Programa potrebno je pripremiti i usvojiti slijedeće propise i smjernice:

- Poljoprivredno-okolišni program
- propise kojima se ograničava odnosno zabranjuje primjena agrotehničkih mjera i sredstava koja negativno utječu na biološku raznolikost
- propise koji reguliraju uvjete poljoprivredne proizvodnje u zaštićenim područjima prirode
- Osnovu poljodjelskih krajobraza
- Kodeks dobre poljoprivredne prakse

Od gore navedenih dokumenata samo Poljoprivredno-okolišni program neće biti spreman za provedbu, budući da je njegovo usvajanje predviđeno tek za 31. prosinac 2005. godine. Stoga je mjerilo uspješnosti za ovaj propis sam čin njegovog usvajanja. Svi ostali propisi bit će doneseni najkasnije do 31. prosinca 2004. godine te će njihova primjena započeti u zadnjoj godini provedbe Programa. Uspješnost njihove provedbe moguće je pratiti i ocijeniti primjenjujući slijedeće kriterije:

- usvajanje od strane nadležnih tijela u rokovima predviđenim ovim programom
- broj poljoprivrednika odnosno površina poljoprivrednog zemljišta na kojima se provode mjere regulirane ovim propisima
- broj inspekcijskih nadzora
- broj provedenih i riješenih upravnih postupaka protiv prekršitelja
- odnos stvarno utrošenih sredstava i sredstava predviđenih ovim programom

Potpota programima očuvanja genetske raznolikosti

Vrednovanje i praćenje istraživanja, sakupljanja, održavanja i dokumentiranja genetskog materijala

- uspostavljena i profesionalno vođena središnja banka gena
- broj sakupljenog genetskog materijala
- broj odobrenih projekata oplemenjivanja
- uspostavljena mreža uzgajivača i kolekcionara
- osigurano sigurnosno pohranjivanje genetskog materijala na nekoliko lokacija
- ukupna vrijednost utrošenih sredstava
- iznos poticajnih sredstava po pojedinim programima
- odnos stvarno utrošenih sredstava i sredstava predviđenih ovim programom

Podizanje svijesti o vrijednosti kulturne baštine

Vrednovanje i praćenje informacijskih i edukacijskih programa

- broj odobrenih projekata
- broj održanih obrazovnih tečaja i broj korisnika takvih tečajeva
- broj predavanja, radionica, okruglih stolova
- broj organiziranih sajмова, izložbi i drugih promotivnih materijala
- broj izdanih knjiga, brošura, časopisa, video filmova i CD-a
- broj osoba obuhvaćenih različitim medijskim kampanjama
- ukupna vrijednost utrošenih sredstava
- iznos poticajnih sredstava po pojedinim programima
- odnos stvarno utrošenih sredstava i sredstava predviđenih ovim programom

Vrednovanje i praćenje potpora lokalnim kulturnim manifestacijama i sajmovima

- broj odobrenih projekata
- broj održanih kulturnih manifestacija i sajмова
- broj sudionika kulturnih manifestacija i sajмова
- broj posjetitelja kulturnih manifestacija i sajмова
- ukupna vrijednost utrošenih sredstava
- iznos poticajnih sredstava po pojedinim programima
- odnos stvarno utrošenih sredstava i sredstava predviđenih ovim programom

Vrednovanje i praćenje potpora udrugama za programe zaštite kulturne baštine

- broj odobrenih projekata
- broj organiziranih aktivnosti unutar pojedinih projekata
- broj korisnika obuhvaćen projektnim aktivnostima
- ukupna vrijednost utrošenih sredstava
- iznos poticajnih sredstava po pojedinim programima
- odnos stvarno utrošenih sredstava i sredstava predviđenih ovim programom

Očuvanje i revitalizacija ruralne graditeljske baštine

Vrednovanje i praćenje potpora programa izgradnje i obnove stambenih i gospodarskih objekata koji uvažavaju i uključuju elemente tradicijskog graditeljstva

- broj korisnika investicijskih programa
- broj održanih obrazovnih tečaja i broj korisnika takvih tečajeva
- broj izgrađenih i obnovljenih objekata
- ukupna vrijednost utrošenih sredstava
- iznos poticajnih sredstava po pojedinim programima
- odnos stvarno utrošenih sredstava i sredstava predviđenih ovim programom

Očuvanje i revitalizacija tradicijskih obrta

Vrednovanje i praćenje potpora programima za oživljavanje tradicijskih obrta i proizvodnju autohtonih proizvoda

- broj odobrenih projekata
- izrada baze podataka pojedinaca i organizacija koji se bave očuvanjem tradicijskih -zanata na lokalnoj/županijskoj razini
- broj korisnika investicijskih programa za oživljavanje tradicijskih obrta i proizvodnju autohtonih proizvoda
- broj održanih obrazovnih tečaja i broj korisnika takvih tečajeva
- broj organiziranih sajмова, izložbi i drugih promotivnih materijala
- broj izdanih knjiga, brošura, časopisa, video filmova i CD-a
- broj osoba obuhvaćenih različitim medijskim kampanjama

- ukupna vrijednost utrošenih sredstava
- iznos poticajnih sredstava po pojedinim programima
- odnos stvarno utrošenih sredstava i sredstava predviđenih ovim programom